

**RIKOKSISTA IRTAANTUMINEN JA RIKOKSETTOMAN
ELÄMÄN YLLÄPITO - VANKEUSTAUSTAISTEN NAIS-
TEN KOKEMUKSIA MERKITYKSELLISISTÄ TEKIJÖISTÄ**

Elina Salo
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Elina Salo	
Työn nimi Rikoksista irtaantuminen ja rikoksettoman elämän ylläpito – vankeustaustaisten naisten kokemuksia merkityksellisistä tekijöistä	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 72 + liitteet 2 sivua
Ohjaaja Satu Ranta-Tyrkkö, Ulla Salovaara	
Tiivistelmä <p>Tämän maisterintutkielman tarkoituksena on tutkia vankeustaustaisten naisten kertomuksia rikoksista irtaantumisesta sekä rikoksettoman elämän ylläpitämisestä. Tutkielman tavoitteena on selvittää, mitkä tekijät nousevat vankeustaustaisten naisten puheissa merkityksellisiksi desistanssin eli rikollisuudesta irtaantumisen sekä rikoksettoman elämän ylläpitämisen kannalta. Naiset vankilassa ovat selkeä vähemmistö, sillä esimerkiksi vuonna 2020 kaikista Suomen vangeista vain noin kahdeksan prosenttia oli naisia (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020, 16).</p> <p>Naisvangeilla on usein toisiinsa kietoutuneita mielenterveys- ja päihdeongelmia, työttömyyttä, syrjäytyneisyyttä sekä muita kasautuneita sosiaalisia ongelmia (Salovaara 2019, 176). Vankeusrangaistuksen tavoite on Suomen lakiin perustuen (vankeuslaki (767/2005)) lisätä tuomitun valmiuksia elää rikoksetonta elämää. Tähän tavoitteeseen pyritään pääsemään esimerkiksi edistämällä tuomitun sijoittumista takaisin yhteiskuntaan sekä lisäämällä hänen valmiuksiaan elää rikoksetonta elämää (Granfelt 2016, 62). Tällä maisterintutkielmalla pyrin tuomaan lisää tietoa sekä ymmärrystä siitä, mitkä asiat ovat vankeustaustaisten naisten mukaan sellaisia tekijöitä, jotka he kokevat tärkeiksi rikollisuudesta irtaantumisen sekä rikoksettoman elämän kannalta.</p> <p>Tutkielman aineisto koostuu kahdestatoista vankeusrangaistuksen saaneen, mutta jo vapautuneen naisen haastattelusta. Tutkielma on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, ja aineisto on analysoitu teoriaohjauksen sisällönanalyysin keinoin. Tutkielman teoreettisena viitekehystenä toimii desistanssin käsite, sekä desistanssin alla kolme teoriaa: halu hyvittää, kognitiivinen muutos sekä pelätty minä.</p> <p>Tämän maisterintutkielman perusteella rikoksista irti pyrkivien naisten tilanteet ovat moninaisia, ja haasteita on paljon erilaisia. Tärkeässä roolissa rikollisuudesta irtaantumisen sekä rikoksettoman elämän ylläpitämisen kannalta ovat muun muassa uuden identiteetin muodostuminen, pahojen tekojen hyvittäminen, vertaistuki, päihderiippuvuuden hoito, tekeminen arjessa sekä hyvät sosiaaliset suhteet, kuten äitiys.</p>	
Asiasanat desistanssi, rikoksista irtaantuminen, naisvanki, rikollisuus, rikokseton elämä, sosiaalityö	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	

KUVIOT

KUVIO 1 Analyysiprosessin eteneminen	40
--	----

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Esimerkki teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä	38
---	----

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	NAINEN VANKILASSA.....	10
2.1	Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä Suomessa.....	10
2.2	Naisvankien erityisyys	12
2.2.1	Päihde- ja mielenterveysongelmat.....	15
2.2.2	Väkivalta.....	16
2.2.3	Äitiys	17
3	VAPAUTUVAN NAISVANGIN TUEN TARPEET	20
3.1	Vapautuminen.....	20
3.2	Naisvangit ja sosiaalityö	22
4	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN LÄHESTYMISTAPA	25
4.1	Desistanssi.....	25
4.2	Halu hyvittää	28
4.3	Kognitiivisen muutoksen teoria.....	30
4.4	Teoria pelätystä itsestä	33
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	35
5.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	35
5.2	Tutkimusaineisto.....	36
5.3	Aineiston analyysi.....	37
5.4	Tutkimusetiikka	40
6	RIKOKSISTA IRTAANTUMINEN	42
6.1	Halu hyvittää	42
6.2	Kognitiivinen muutos.....	44
6.3	Pelätyn itsen merkitys	46
7	RIKOKSETTOMAN ELÄMÄN YLLÄPITO	49
7.1	Päihderiippuvuuden hoito	49
7.2	Elämä ilman väkivaltaa	51
7.3	Mahdollisuus	52
7.4	Asunto ja muut käytännön asiat.....	57
7.5	Sosiaaliset suhteet	59
7.6	Tekeminen.....	61

8	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	63
	LÄHTEET.....	67
	LIITE 1. RANGAISTUSTYYPPIEN KUVAUKSET	73

1 JOHDANTO

Suomessa vankeusrangaistuksen tavoitteena on lisätä tuomitun valmiuksia rikoksettomaan elämään. Tähän tavoitteeseen pyritään pääsemään muun muassa edistämällä tuomitun sijoittumista yhteiskuntaan sekä lisäämällä hänen valmiuksiaan elää rikoksetonta elämää. (mm. vankeuslaki (767/2005); Granfelt 2016, 62.) Kokonais- ja uusintarikollisuuden vähentäminen on ollut esimerkiksi yksi Sanna Marinin hallitusohjelman tavoitteista. Myös Rikosseuraamuslaitos on laatinut toiminnalleen tietyt tavoitteet. Vuosille 2019–2022 nämä tavoitteet liittyivät muun muassa rikosseuraamusasiakkaiden valmentamiseen rikoksettomaan elämäntapaan. (Rikosseuraamuslaitos 2020a, 11–12.)

Naisvankien osuus kaikista vangeista on sekä Suomessa että muualla maailmassa hyvin marginaalinen (esim. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020, 16). Suurin osa vankiloista sekä rikollisten kuntoutustoimista on suunniteltu vastaamaan miesten tarpeisiin (Salovaara 2019, 24). Naisvankien tarpeet kuntoutusta ajatellen eroavat kuitenkin vastaavassa tilanteessa olevien miesten tarpeista hyvin paljon. Naisvangit ovat useiden tutkimusten mukaan miesvankeja huonommassa fyysisessä ja psyykkisessä kunnossa. (esim. Salovaara 2019, 176; Kivimäki 2020, 4.) Naisvangeilla on miesvankeja yleisemmin mielenterveys- ja päihdeongelmia. Tämän lisäksi naisvankien sosiaalinen asema on usein heikko ja miesvankeihin verrattuna heidän koulutus- ja työllisyysasteensa on matalampi. (Kivimäki 2020, 4.) Vankien tiedetään olevan yhteiskunnan heikompiosaisia (Tammi-Moilanen 2020, 9).

Rikoksen tehneisiin naisiin suhtaudutaan yhteiskunnassa paljon tuomitsevammin kuin miehiin. Myös tämä tekee rikostaustaisten naisten asemasta marginaalisen. (Heidensohn 1986, 98.) Rikostaustaisella naisella tarkoitan tässä tutkielmassa sellaista naista, joka on saanut rangaistuksen tekemästään rikoksesta. Miehiin verrattuna naisten rikollisuus nähdään enemmän yksilöllisten tekijöiden summana. Hyvät tyypit ovat niitä, jotka eivät tee rikoksia, kun taas rikoksia tekevät naiset määritellään pa-

hoiksi. (Lilly, Cullen & Ball 2019, 235.) Ulla Salovaara (2019) käsittelee väitöskirjatutkimuksessaan rikoksista tuomittuja naisia sekä heidän takaisinliittämistään yhteiskuntaan. Hänen mukaansa nais erityisyydellä tarkoitetaan sitä, että naisten tarpeet todella ymmärretään ja muokataan toiminta vastaamaan näihin tarpeisiin. Nais erityisessä työotteessa huomio kiinnittyy naisten tilanteisiin kokonaisvaltaisesti, heidän tarpeisiinsa, historiaansa sekä nykytilanteeseensa. Salovaara korostaa, että nais erityinen työskentely ei tarkoita mieslähtöisen näkökulman unohtamista, vaan näiden kahden tulisi kulkea rinnakkain ja ne tulisi nähdä tasa-arvoisina keskenään. (Salovaara 2019, 24.) Naisvankien ja rikostaustaisten naisten erityistarpeet liittyvät esimerkiksi heidän kokemaansa väkivaltaan ja alistamiseen, omien tarpeidensa kieltämiseen sekä huonoon itsetuntoon (Kanervo 2015, 32). Rikostaustaisilla naisilla on erityistarpeita myös esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmien vuoksi. Suurin osa naisten tekemistä rikoksista liittyy jollain tavalla päihteisiin. (Lattu 2016, 115.) Edellä mainittujen lisäksi yksi rikostaustaisten naisten erityisyyden tekijöistä on äitiys. Äitiyteen liitetään etenkin syyllisyys ja häpeä. Rikoksia tehneet naiset kokevat, että ovat epäonnistuneet vastaamaan yhteiskunnan odotuksiin äitiydestä. (Lattu 2016, 115.)

Tässä maisterintutkielmassa tärkein käsite on desistanssi. Desistanssi tarkoittaa rikoksista irtaantumista. Pyrin tällä maisterintutkielmalla selvittämään mitkä asiat nousevat naisten kertomuksissa merkityksellisiksi rikoksista irtaantumisen sekä rikoksettoman elämän ylläpitämisen kannalta. Keskityn vankeusrangaistuksen saaneiden naisten rikoksista irtaantumiseen, sekä siihen vaikuttaviin tekijöihin. Yleisesti tiedetään, että vapautuessaan vangit tarvitsevat tukea erilaisiin asioihin, kuten esimerkiksi asumiseen, työnhakuun sekä koulutukseen. Tukea tarvitaan myös rikollisuudesta irtaantumiseen ja rikoksettoman elämän ylläpitoon. Juuri vankilasta siviiliin palatessa, eli niin sanotussa nivelvaiheessa, tuen tarve on yleensä suurinta. (Leppo 2018, 24-25.) Kiinnostus desistanssia kohtaan on kriminologisissa tutkimuksissa noussut viimeisten muutamien vuosikymmenten aikana (Viikki-Ripatti 2011, 197). Desistanssi eli rikoksista irtaantuminen voidaan määritellä äkillisenä tapahtumana, tai vastaavasti myös prosessina (Maruna ym. 2004, 5). Desistanssin prosessiin liitetään myös rikoksettoman elämän ylläpitäminen (Laub & Sampson 2001, 11).

Tämän maisterintutkielman kannalta tärkeässä roolissa ovat erityisesti kolme desistanssiteoriaa: halu hyvittää, kognitiivinen muutos sekä pelätty minä. Jäsenän myös tutkimukseni tuloksia näiden kolmen teorian avulla. Sekä edellisten tutkimusten että tämän maisterintutkielman perusteella hyvittämisellä voi olla suuri merkitys kuntoutumisprosessissa. Esimerkiksi vapaaehtoistyön kautta kuntoutuja voi tuntea, että saa entiset ”pahat tekonsa” hyvitettyiksi. Hyvittäminen nähdään kuntoutumisen kannalta positiivisena myös siitä syystä, että silloin ihminen on itse aktiivinen. (Maruna & LeBel 2011, 79.) Etenkin naisille tekojensa hyvittäminen on desistanssin kannalta yksi tärkeimmistä tekijöistä (Heidemann ym. 2016, 4). Muutos tapahtuu aina

loppupeleissä kuntoutujassa itsessään. Kognitiivisen muutoksen teorian mukaan myös käsityksen itsestä tulee muuttua. Merkittävää uuden identiteetin muodostamisessa on sellaisen uuden minän muotoutuminen, joka ohjaa henkilöä ja hänen päätöksentekoaan rikoksettomaan suuntaan. (Giordano ym. 2002, 1001.) Kognitiiviseen muutokseen liittyy vahvasti tunteet ja niiden käsittely. Rikoksista irtaantumisen yksi osa-alue on kyky hallita tunteita niin sanotusti yhteiskunnassa hyväksytyillä tavoilla (Giordano ym. 2007, 1612). Usein ajatellaan, että desistanssi vaatii jonkin positiivisen kokemuksen tai ihmissuhteen. Pelätyn minän ja negatiivisten seurauksien ajattelu voivat kuitenkin toimia hyvänä motivaattorina muutokselle. Itseasiassa pelätyn tulevaisuuden tai pelätyn minän välttely voi toimia jopa suurempana motivaattorina, kuin positiivisen mahdollisen ajattelu. (Paternoster & Bushway 2009, 1114–1116.)

Olen itse ollut aina kiinnostunut rikollisuudesta ja siihen liittyvistä kysymyksistä, erityisesti rikoksista irtaantumisen aiheista. Olen lukenut kriminologiaa Tukholman yliopistossa ja kriminologian opintojeni myötä haluni ymmärtää desistanssiin liittyviä aiheita vain kasvoi. Olen myös itse ollut sosiaalityöntekijänä sellaisessa tilanteessa, että en edes tiennyt asiakkaani vankeusrangaistuksesta. Sain vankilasta puhelun vain muutamaa päivää ennen asiakkaani vapautumista, että hänen asioitaan tulisi nyt laittaa pikaisesti kuntoon. Tiedän, että monet sosiaalityöntekijät ovat olleet samankaltaisessa tilanteessa. Tämän omakohtaisen tilanteen jälkeen jäin todella pohtimaan, kuinka tällaisilta tilanteita voitaisiin välttyä, ja kuinka voisin itse sosiaalityöntekijänä ymmärtää vapautuvan vangin tilannetta sekä siihen liittyviä tuen tarpeita enemmän. Myös nais erityisyys on puhututtanut minua etenkin rikosseuraamusalalla. Uskon, että se liittyy naisten marginaaliseen asemaan sekä haluun ymmärtää naisia rikoksen tekijöinä, mutta ennen kaikkea rikollisuudesta irtaantuvina henkilöinä. Onnekseni Ulla Salovaara Jyväskylän yliopistosta on tutkinut ja haastatellut rikostaustaisia naisia. Tätä maisterintutkielmaani varten sain Salovaaran keräämään haastatteluaineiston, joka koostuu kahdestatoista vankilataustaisen naisen haastattelusta.

Luvussa kaksi käsittelen Suomen rikosoikeudellista järjestelmää sekä erilaisia rangaistustyyppisiä. Keskityn etenkin vankeusrangaistukseen, sillä kaikki tämän tutkielman aineiston naiset ovat saaneet vankeustuomion. Tämän lisäksi luvussa kaksi käsittelen naisvankien erityisyyttä aikaisempien tutkimusten valossa. Luvussa kolme keskityn naisvankien tuen tarpeisiin vankilasta vapautumisen aikaan, sekä sosiaalityön ja naisvankien suhteeseen. Vapautuvat naisvangit ovat sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan sosiaalityön ytimessä. Kyseisen lain mukaan sosiaalipalveluita tulee järjestää muun muassa jokapäiväisestä elämästä selviytymisen tueksi, sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi sekä päihteiden ongelmakäyttöön liittyvään tuen tarpeeseen. Olen päättänyt kirjoittamaan naisvankien erityisyydestä, jotta tämän tutkielman lukija saa hieman käsitystä siitä, millaisten asioiden ja teemojen äärellä rikostaustaisten naisten kanssa ollaan. Vankien kuntoutuminen alkaa jo vankeusaikana, mutta

myös vankilan ulkopuolisten tekijöiden, kuten sosiaali- ja terveyspalveluiden on mielestäni tärkeä ymmärtää rikostaustaisten naisten erityispiirteitä, jotta vankilan jälkeisessä kuntoutuksessa osataan keskittyä oikeisiin asioihin.

Luvussa neljä kirjoitan desistanssista, eli tämän maisterintutkielman teoreettisesta viitekehyksestä. Avaan desistanssin käsitettä tarkemmin, mutta myös syvennyn kolmeen jo edellä mainitsemaani desistanssiteoriaan. Luvussa viisi kuvailen tutkielman etenemistä ja analyysiä. Aineiston analyysin suoritin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä aiempi tutkimustieto ikään kuin vie tutkimusta eteenpäin, mutta se kuitenkin mahdollistaa tutkimuksen etenemisen aineiston ehdoilla. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.) Näiden lisäksi luvussa viisi kirjoitan tutkimusetiikasta. Luku kuusi on omistettu maisterintutkielman tuloksille. Esittelen tulokset ensiksi kolmea desistanssiteoriaa apuna käyttäen. Tämän jälkeen vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni, jonka tarkoituksena on selvittää naisten rikoksettoiman elämän ylläpitoon tarvittavia asioita. Päätän tutkielmani lukuun seitsemän, jossa kokoan yhteen maisterintutkielman johtopäätökset, sekä pohdin muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen vaikutuksia vankien kuntoutumiselle.

2 NAINEN VANKILASSA

Nainen ja vankeusrangaistus ovat erityisesti Suomen rikosoikeudellisessa järjestelmässä melko harvinainen yhdistelmä (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020, 16). Tässä luvussa kerron yleisesti Suomen rikosoikeudellisesta järjestelmästä ja rangaistuksista. Käsittelem myös tarkemmin naisvankien erityisyyttä muun muassa päihde- ja mielenterveysongelmien, väkivallan sekä äitiyden kautta.

2.1 Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä Suomessa

Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna Suomessa on hyvin vähän vankeja. Rikosseuraamuslaitoksen (2020) mukaan vuonna 2020 Suomessa oli päivittäin keskimäärin 2800 vankia. Verrattuna esimerkiksi Euroopan maihin, Suomessa on Norjan ja Islannin jälkeen vähiten vankeja. Yhdysvalloissa vankimäärä on huomattavasti korkeampi kuin Suomessa, sillä vuonna 2018 Yhdysvalloissa oli yhteensä yli kaksi miljoonaa vankia. Naisvankien osuus Suomen vangeista on vähäinen. Vuonna 2020 naisvankeja oli kaikista vangeista noin kahdeksan prosenttia (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020, 16). Tämä tarkoittaa, että rikoksista vankeuteen tuomitut naiset ovat vankilamaailmassa huomattava vähemmistö. Näin on paitsi Suomessa, mutta myös muualla maailmassa. Esimerkiksi vuonna 2019 Yhdysvalloissa oli 211 375 naisvankia. Tämä tarkoittaa noin kymmentä prosenttia kaikista Yhdysvaltojen vangeista. (World Prison Prief 2022.)

Suomi on jaettu kolmeen rikosseuraamusalueeseen: Länsi-Suomen, Etelä-Suomen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen alueisiin. Rikosseuraamuslaitoksen perusyksiköitä on kolmenlaisia, tällaisia ovat yhdyskuntaseuraamustoimistot, suljetut vankilat sekä avovankilat. Vuonna 2020 Suomessa oli yhdyskuntaseuraamustoimistoja 14 ja vankiloita 26. (Rikosseuraamuslaitos 2020, 11.) Suomessa on yksi vain naisille tarkoitettu vankila, Hämeenlinnan vankila (Rikosseuraamuslaitos 2021).

Suomalainen rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä perustuu rangaistuksille. Tuomioistuin määrää tuomioista ja Rikosseuraamuslaitos niiden täytäntöönpanosta. Yleisimpiä rangaistuksia ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelus, valvontarangaistus ja ehdoton vankeus. Alle 18-vuotias voidaan tuomita nuorisorangaistukseen. (Oikeusministeriö 2022.) Tämän maisterintutkielman kannalta merkityksellisin rangaistus on vankeusrangaistus. Kaikki tutkielman aineiston naiset ovat olleet vankeusvankeja, eli he ovat saaneet vankeusrangaistuksen. Tästä syystä käsittelen ainoastaan vankeusrangaistusta tarkemmin tekstissäni. Liitteessä 1 olen kuitenkin koonnut yleisimmät Suomen rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän rangaistukset.

Rangaistuksista kovin on vankeusrangaistus. Vankeutta on Suomessa kolmenlaista: tutkintavankeus, vankeusrangaistus sekä ehdollinen vankeus. Tutkintavankeus ei ole varsinaisesti rangaistus, vaan se on esitutkinnan ja oikeudenkäynnin ajaksi määrätty pakkokeino. Mikäli henkilö on epäiltynä vakavasta rikoksesta ja poliisitutkinnan turvaamiseksi hänet halutaan pitää kiinni yli neljä vuorokautta, tulee epäily vangita käräjäoikeuden päätöksellä. Tutkintavankeuden toimeenpanosta vastaavat poliisi ja Rikosseuraamuslaitos. Varsinainen vankeusrangaistus tuomitaan joko määräaikaisena tai elinkautisena. Elinkautinen tuomitaan vain tietyistä harvoista rikoksista. Elinkautisesta voi vapautua aikaisintaan, kun vankilassaoloaika on kertynyt 12 vuotta. Mikäli rikoksentehtyjä on alle 21-vuotias, voidaan hänet päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaika on kertynyt kymmenen vuotta. Ennen ehdonalaista vapautta, tuomittu voidaan määrätä valvottuun koevapauteen. Tasavallan presidentti voi armahtaa ja vapauttaa elinkautisvangin. (Rikosseuraamuslaitos 2020.) Rikosseuraamuslaitoksen (2020) mukaan vankeusvankeja ovat sellaiset vangit, jotka suorittavat ehdotonta määräaikaista tai elinkautista vankeusrangaistusta (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020, 5). Vankeusvangiksi voi joutua myös siinä tapauksessa, jos on menettänyt ehdonalaisen vapauden. Silloin vankilaan tullaan suorittamaan jäännösrangaistusta. (Tilastokeskus 2022.) Naisilla vankeusvankeuteen johtanut rikos on pääasiassa vuonna 2020 ollut henkirikos, muu väkivaltarikos tai huumausainerikos (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020, 33).

Mikäli tuomio on enintään kahden vuoden mittainen vankeusrangaistus, voidaan se määrätä ehdolliseksi. Ehdollisen vankeusrangaistuksen ohessa voidaan tuomita sakkoa tai yhdyskuntapalvelua. Ehdollisessa vankeusrangaistuksessa käytetään koeaika, joka kestää vähintään vuoden, mutta enintään kolme vuotta. Mikäli tuomittu tekee koeaikana uuden rikoksen, josta tuomio olisi ehdoton vankeus, voi tuomioistuin määrätä ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpantavaksi. (Rikosseuraamuslaitos 2020.) Alle 21-vuotiaalle rikoksentehtyjälle voidaan tuomita myös valvontaa, mikäli tämä on perusteltua nuoren uusien rikosten ehkäisemisen sekä sosiaalisen selviytymisen edistämisen kannalta (Oikeusministeriö 2022).

Vankeuslain (767/2005) 2 §:n mukaan vankeuden tavoitteena on lisätä tuomitun valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä tuomitun elämänhallintaa sekä hänen sijoittumistaan yhteiskuntaan. Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman yhtenä tavoitteena oli kokonais- ja uusintarikollisuuden vähentäminen, kuntouttavan toiminnan vahvistaminen sekä rikosseuraamusviranomaisten ja muiden sektoreiden välisen yhteistyön lisääminen. Hallitusohjelman mukaan vankilasta vapautuvat ohjataan sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä rikollisuutta ehkäiseviin kuntoutuspalveluihin. Rikosseuraamuslaitos on yhdessä Oikeusministeriön kanssa laatinut toiminnan vaikuttavuuden tulossopimuksen. Sopimuksessa on määritelty toiminnalle yhteiskunnalliset vaikuttavuustavoitteet. Vuosille 2019–2022 nämä vaikuttavuustavoitteet olivat: asiakkaiden valmentaminen rikoksettomaan elämäntapaan, yhteiskunnan turvallisuudesta sekä rangaistuksen täytäntöönpanon turvallisuudesta huolehtiminen ja oikeusturva sekä yhdenvertainen kohtelu. Jokaiselle vangille laadittavassa rangaistusajan suunnitelmassa tavoitteena on luoda edellytyksiä rikoksettomaan elämään ja vähentää uusintarikollisuuden riskiä. Kunnilla on ennen hyvinvointialueiden aloittamista pääsääntöisesti vastuu rikosseuraamusasiakkaiden vapautumisen jälkeisten palveluiden järjestämisestä. (Rikosseuraamuslaitos 2020a, 11–12.)

Kansallisen lainsäädännön, sopimusten ja tavoitteiden lisäksi Suomi on sitoutunut noudattamaan myös kansainvälisiä sopimuksia, kuten esimerkiksi Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissääntöjä, eli niin sanottuja Nelson Mandela -sääntöjä sekä eurooppalaisia vankeinhoitosääntöjä. (Rikosseuraamuslaitos 2017; Rikosseuraamuslaitos 2021.)

2.2 Naisvankien erityisyys

Kuten totesin luvussa 2.1, naisvankeja oli noin kahdeksan prosenttia kaikista vankeista Suomessa. Vuonna 2020 vankeja oli keskimäärin 2800, naisvankeja keskimäärin 233. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020, 16.) Suurin osa vankiloista ja vankiloitten kuntoutustoimista on paitsi Suomessa myös muualla maailmassa suunniteltu vastaamaan miesvankien tarpeisiin (Salovaara 2019, 24). Useiden tutkimusten mukaan naisvangit ovat miesvankeihin verrattuna paljon huonommassa fyysisessä ja psyykkisessä kunnossa. Naisilla on usein heikko sosiaalinen asema, he ovat syrjäytyneitä ja usein vailla koulutusta tai työpaikkaa. (esim. Kivimäki 2020, 4; Salovaara 2019, 176.) Paitsi että rikoksista tuomitut naiset ovat elämässään monilla osa-alueilla marginaalisessa asemassa, marginaalissa ovat myös rikoksia tehneisiin naisiin kohdistuvat tutkimukset (Renzetti 2013, 3).

Marginaalin käsite liittyy sijoittamiseen syrjään. Marginaalissa elämisellä tarkoitetaan siis myös syrjäytymistä. Marginaali on yhteiskunnassa tietyn rajan takana, erillään muusta. Marginalisaatiolla tarkoitetaan kasautuvaa huono-osaisuutta sekä sijoittumista yhteiskunnassa ikään kuin reuna-alueille, erilleen muusta yhteiskunnasta. Naisvangit elävät sekä Suomessa että muuallakin maailmassa usein tällaisella marginaalisella alueella. Miesten ja naisten välinen epätasa-arvoisuus perustuu muun muassa sukupuoleen, ikään, luokkaan, seksuaalisuuteen sekä heidän kokemuksistaan rikollisuuteen syyllistymisestä tai sen uhriksi joutumisesta. (Renzetti 2013, 70 & Pohjola 2016, 88–89.)

Ei ole olemassa tyypillistä rikoksiin syyllistynyttä naista. Naiset kuitenkin syyllistyvät tyypillisemmin tiettyihin rikoksiin kuin toisiin. (Salovaara 2014, 21; Gelsthorpe & Wright 2015, 41–44.) Emmi Latun (2016) väitöskirjatutkimuksen mukaan naisvangit ovat hyvin heterogeeninen joukko ja heidän tuen tarpeensa ovat yksilöllisiä. Tästä syystä jotain tiettyjä tyypillisiä naisvankien piirteitä on vaikea kertoa. Naisvangeilla on yleisesti usein heikko asumistilanne, päihderiippuvuus sekä syrjäytyneisyttä. (Lattu 2016, 62.) Naiset uusivat rikoksiaan miehiä harvemmin ja palaavat vankilaan pidemmän ajan kuluttua kuin miehet. Naisille on siis miehiä tyypillisempää vähäisempi laitostertaisuus. Naisten uusimisprosentti on pienempi, kuin vastaavassa tilanteessa olevilla miehillä. Vankeusrangaistukseen tuomittuihin miehiin verrattuna naiset pyrkivät herkemmin puuttumaan ongelmiinsa ja saamaan aikaan muutosta. Naiset haluavat muutosta niihin tekijöihin, jotka ovat ajaneet heidät vankilaan. (esim. Salovaara 2019, 24; Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2017, 20.)

Naisten ja miesten rikoskäyttäytyminen eroaa paitsi määrältään, myös laadultaan. Naisten rikollisuus nähdään enemmän normien vastaisena käytöksenä, kun taas miesten kohdalla rikollisuuden voidaan ajatella olevan osa miehisyttä. Sukupuolten väliset erot ovat yksi rikollisuuden pysyvimmistä piirteistä (Heidensohn 1995, 11). Rikos- ja päihdetaustainen nainen määrittellään samassa tilanteessa olevaa miestä useammin ja voimakkaammin yhteiskunnan marginaaliin suuremman kulttuurisen poikkeavuutensa vuoksi (Heidensohn 1986, 98). Päihteitä käyttävät ja rikoksia tekevät naiset kategorisoidaan herkemmin jollain tapaa poikkeaviksi ja heihin liitetään helposti negatiivisia määreitä (Väyrynen 2007, 39–41). Lilly, Cullen & Ball (2019) kirjoittavat feministisestä kriminologiasta. Heidän mukaansa naisten rikollisuuden ajatellaan usein olevan yksiöidisten tekijöiden summa. Tällainen ajattelu johtaa siihen, että naiset jaetaan 'hyviin tyyppeihin', jotka eivät ole tehneet rikoksia ja 'pahoihin naisiin', jotka ovat tehneet rikoksia. (Lilly, Cullen & Ball 2019, 235.)

Suvi Kivimäen (2020) kirjoittaman Naiset näkyviksi -hankkeen oppaan mukaan naisvangeilla on mielenterveys-, terveys- sekä päihdeongelmia enemmän kuin miesvangeilla. Naisvankien sosiaalinen asema on usein heikko ja heidän koulutus- ja työ-

listymisasteensa on miesvankeihin verrattuna matalampi. (Kivimäki 2020, 4.) Kirjoitan naisvankien mielenterveysongelmista sekä päihderiippuvuuksista enemmän seuraavassa luvussa. Salovaaran (2019) väitöskirjatutkimuksen mukaan rangaistustaan vankilassa suorittavat naiset ovat vastaavassa tilanteessa oleviin miehiin verrattuna syrjäytyneempiä sekä paljon huonompikuntoisia (Salovaara 2019, 176). Vangit ovat yleisesti yhteiskunnan heikompiosaisia, kun tarkastellaan koulutusta ja työllisyyttä. Naisvangeista 55 prosentilta puuttuu kokonaan ammattikoulutus. Miesvangeilla vastaava luku oli 36 prosenttia. Ennen vankeusrangaistustaan työelämässä oli ollut 23 prosenttia miesvangeista, naisvankien kohdalla vain kuusi prosenttia. Vaikka nais- ja miesvankeja yhdistää rikkonainen työhistoria, on naisvankien työllisyystilanne huomattavasti huonompi kuin miesvankien. (esim. Tammi-Moilanen 2020, 9; Joukamaa ym. 2010, 29–30.)

Paitsi rikosseuraamuksissa, myös monilla muilla yhteiskunnan osa-alueilla tavat ja käytännöt ovat muodostuneet miesten tarpeista käsin. Ulla Salovaaran (2019) väitöskirjatutkimuksen mukaan nais erityisyyden ymmärtäminen tarkoittaa sitä, että naisten tarpeet todella ymmärretään ja muokataan toiminta niiden mukaisesti. Nais erityisessä työotteessa huomio kiinnittyy kokonaisvaltaisesti naisten tilanteeseen, heidän tarpeisiinsa, historiaansa sekä nykytilanteeseensa. Nais erityinen työote ei tarkoita mieslähtöisten toimintatapojen unohtamista, vaan näitä kahta tulisi pitää tasa-arvoisina ja niiden tulisi kulkea rinnakkain. (Salovaara 2019, 24.) Nais erityisyyden ytimessä on eri sukupuolten erojen ja moninaisuuden ymmärtäminen sekä niiden hyväksyminen (Salovaara 2023, 133). Kanervon (2015) haastatteleminen vankeinhoidon työntekijöiden mukaan nais erityisyys vankeinhoidossa tarkoittaa herkkyyttä naisten erityiselle asemalle sekä heidän erityisille tarpeilleen. Naisille on tärkeää, että myös vankilassa voisi säilyttää naiseuden identiteetin, eikä tulla nähdyksi vain vangin identiteetin kautta. Naisvankien erityistarpeet liittyvät yleensä hyväksikäyttöön, väkivaltaan ja alistamiseen, omien tarpeiden kieltämiseen sekä huonoon itsetuntoon ja itsearvotukseen. (Kanervo 2015, 32.) Jotta voisimme ymmärtää vankeusrangaistuksen saaneita ja niistä vapautuneita naisia paremmin, tulisi meidän nähdä ja ymmärtää taustatekijät, jotka vaikuttavat yhteiskuntaamme. Esimerkiksi juuri rangaistukset ovat suunniteltu miehiä varten, eivätkä ne huomioi asiaankuuluvalla tavalla naisten erityispiirteitä. (Miguel-Calvo 2021, 139.)

Elina Virokannas yhdessä tutkijakollegoidensa kanssa (2021) toteaa, että suomalainen palvelujärjestelmä on näennäisen sukupuolineutraali. Palvelujärjestelmä vaikuttaa kohtelevan miehiä ja naisia tasavertaisesti. Tämä näennäinen sukupuolineutraalius on johtanut siihen, että naisten erityistarpeita ei huomata. Niinpä varsinkin naisena palveluihin pääsemisessä ja nais erityisten palveluiden saamisessa on haasteita ja jopa esteitä. Tutkijat ovat haastatelleet haavoittuvassa asemassa olevia naisia. Heidän aineistoonsa kuuluu sekä rikoksen tehneitä naisia, huumeita käyttäviä naisia

sekä yksinhuoltajaäitejä. Naiset ovat kertoneet, että palvelujärjestelmän ongelmat liittyvät muun muassa palvelujärjestelmän monimutkaisuuteen sekä kokemuksiin leimaantumisesta ja perustarpeiden heikosta tukemisesta. (Virokannas ym. 2021, 26–29.) Tämän maisterintutkielman kannalta sukupuoli, ja miesten ja naisten väliset erot sekä nais erityisyys ovat merkittävässä asemassa.

2.2.1 Päihde- ja mielenterveysongelmat

Naisvangeista ja vapautuvista naisvangeista kirjoittaessani en voi irrottaa naisten tekemää rikollisuutta ja heidän päihderiippuvuuttaan toisistaan. Suurin osa naisten tekemistä rikoksista liittyykin päihteisiin, joko alkoholiin tai huumausaineisiin. (esim. Salovaara 2019, 33; Lattu 2016, 115.) Esimerkiksi Salovaaran väitöskirjatutkimukseen osallistuneet rangaistuksen saaneet naiset ovat kertoneet heidän arkensa olleen hyvin vahvasti päihneiden värittämää ennen vankeusrangaistusta (Salovaara 2019, 250).

Jouni Tourunen, Teemu Kaskela sekä Antti Weckroth (2019) arvioivat, että yli 80 % vangeista on päihderiippuvuus (Tourunen ym. 2019, 24; Lintonen ym. 2011). Matti Joukamaan ja työryhmän (2010) vankien terveyttä, työkykyä ja hoidon tarvetta selvittäneessä tutkimuksessa havaittiin, että vankien päihderiippuvuus on valtaväestöön verrattuna jopa kymmenkertaista. Esimerkiksi naisvangeista puolella on diagnosoitu alkoholiriippuvuus. Myös persoonallisuushäiriöitä on vangeilla huomattavasti yleisemmin kuin muilla ihmisillä. (Joukamaa ym. 2010, 74.) Mies- ja naisvankien terveydentilan vertailun perusteella voidaan sanoa, että naisilla on miehiä yleisemmin traumaperäistä stressihäiriötä, paniikkihäiriötä sekä pelko-oireisia häiriöitä. Erilaiset persoonallisuushäiriöt ovat myös yleisempiä naisvangeilla, kuin vastaavassa tilanteessa olevilla miehillä. (Joukamaa ym. 2010, 51–54.) Ennen vankilaan joutumista naisvangeista noin 70 prosenttia oli ollut psykiatrisessa avohoidossa. Miesvankien keskuudessa sama luku oli 53 prosenttia. Psykiatrista osastohoitoa ennen vankeusrangaistusta oli tarvinnut 43 prosenttia naisvangeista ja miesvangeista 31 prosenttia. (Tammi-Moilanen 2020, 9.)

Naisvangeilla mielenterveys- ja päihdeongelmat ovat usein toisiinsa niin kytkeytyneitä, että niitä on vaikea tai jopa mahdoton erottaa toisistaan. Naisilla nämä ongelmat liittyvät usein traumataustaan. Esimerkiksi päihdetaustaiset naiset ovat samassa tilanteessa olevia miehiä todennäköisemmin kokeneet fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. (Handbook on Women and Imprisonment 2014, 13.) Naiset myös kärsivät miehiä useammin väkivallan sekä henkisen ja seksuaalisen hyväksikäytön seurauksista (Handbook on Women and Imprisonment 2014, 10). Sanna Väyrynen (2009) on tutkimuksissaan haastatellut huumeita käyttäneitä naisia. Väyrysen mukaan huumeepiireissä väkivaltaa pidetään ikään kuin asiaan kuuluvana. Erityisesti naisiin kohdistuva väkivalta saa huume kuvioissa erityisen kontekstin. Maskuliinisista, miehisistä teki-

jöistä rakentuneet huume kulttuurit luovat mahdollisuuden sukupuolierojen korostumiselle sekä naisen aseman alistuneisuudelle. (Väyrynen 2009, 187.) Naisen paikka näyttäytyy miehiin verrattuna marginaalisena sekä alisteisena erilaisissa riippuvuus-käyttöön perustuvissa huume kulttuureissa (Väyrynen 2009, 179).

2.2.2 Väki valta

Päihteiden ongelmakäyttöön liittyy vahvasti myös väki valta tai sen uhka. Naisvan-geista moni on joutunut väkivallan uhriksi tai on harjoittanut itse väki valtaa. (Lattu 2016, 151–152.) Naisvan-geista suurin osa on ollut seksuaalisen tai fyysisen väkivallan kohteena (Naiset näkyviksi 2008, 98–102). Myös Kanervon (2015) tutkimuksen mu-kaan naisvankien keskuudessa väkivallan kokemukset ovat erittäin yleisiä. Väki valta on tapahtunut lähisuhteissa niin henkisesti, fyysisesti kuin seksuaalisestikin. Naisvan-kien kokema kaltoinkohtelu ja pahoinpitelyt ovat alkaneet usein jo lapsuudessa. (Ka-nervo 2015, 31.) Myös Kaisa Tammi-Moilanen (2020) kirjoittaa, kuinka erityisesti nais-vangeilla traumaattinen historia on alkanut yleensä jo varhain lapsuudessa. Naisuhrit usein tuntevat tekijän ja tapahtumiin liittyy seksuaaliväki valtaa. Suuri osa naisvan-geista on vaikeasti ja syvästi traumatisoituneita. Tervehtyminen on miesvankeihin verrattuna vaikeampaa. Naisvan-keja pidetään historiansa vuoksi erityisen haavoittu-vana ja vaurioituneena ryhmänä vankilassa. Tammi-Moilasen (2020) tutkimuksen mukaan naisvangit ovatkin rikosseuraamusasiakkaista ylivoimaisesti sairain ryhmä. (Tammi-Moilanen 2020, 9–10.)

Naisvan-geista noin 84 prosenttia on loukkaantunut tapaturmaisesti. Näiden ta-paturmien määrä on muihin vankiryhmiin verrattuna selkeästi suurempi. Noin 48 prosentilla, eli lähes puolella naisvan-geista on historiassa pahoinpitelystä johtuva ta-paturma. (Tammi-Moilanen 2020, 9.) Väki valtaiset, traumaattiset tapahtumat liitetään vankien taustoihin myös kansainvälisissä tutkimuksissa (esim. Miller 212).

Huume piireissä fyysinen seksuaalinen väki valta tapahtuu usein tutuissa huu-meporukoissa tai muissa lähisuhteissa seksuaalisena hyväksikäyttönä tai seksiin pa-kottamisena. Henkinen seksuaalinen väki valta näyttäytyy verbaalisena, leimaavana ja usein erityisesti naisia alentavana puheena, kuten huoritteluna. Sekä fyysinen että henkinen seksuaalinen väki valta kertoo huumeita käyttävän naisen asemasta, paitsi huume kuvioissa, myös yleisesti kulttuurissa. Yhteiskunnassa yleisesti ajatellaan, että huume kuvioissa nainen ei voi pärjätä miehen tavoin. (Väyrynen 2009, 190–191.) Niin valtakulttuurissa kuin huume maailmassakin huumeita käyttävä nainen arvotetaan hänen sukupuolensa kautta. Naisen kohdalla tämä tarkoittaa hänen näkemistensä lä-hinnä äitinä ja seksuaalisena olentona. (Väyrynen 2009, 201–202.)

2.2.3 Äitiys

Tammi-Moilasen (2020) tekemän selvityksen mukaan 67 prosentilla naisvangeista oli alaikäisiä lapsia. Vastaava luku miesvankien keskuudessa oli 52 prosenttia. Miesvankeihin verrattuna naisvangeilla on siis merkittävästi enemmän alaikäisiä lapsia. (Tammi-Moilanen 2020, 8.) Vuonna 2014 vankeusrangaistuksensa aloittaneilla oli yhteensä 1145 lasta (Enroos 2015, 39). Samana vuonna vankien päivittäinen keskimääräinen lukumäärä oli 3097 (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2014, 5). Vanhemman vankeusrangaistus koskettaa siis monia lapsia. Ennen vuotta 2006 vankien lasten lukumäärää oli mahdoton sanoa tarkasti, sillä tietoa ei kerätty. Vuonna 2006 tilanteeseen tuli muutos, kun uuden vankeuslain (767/2005) myötä tietoa lähimaisista alettiin kerätä. (Enroos 2015, 37–38.) Henkilö tulisi sijoittaa vankilaan aina niin, että hänen oma toivomuksensa, kotipaikkansa sekä yhteyksien säilyminen lähimaisiin tai muihin läheisiin otetaan huomioon (vankeuslaki (767/2005)). Vankeuslain (767/2005) 1. luvun 5 a §:n mukaan lähimaisella tarkoitetaan vangin aviopuolisoa, sisaruksia sekä vangin suoraan alenevassa ja ylenevässä polvessa olevia sukulaisia. Kyseisen lainkohdan mukaan muulla läheisellä tarkoitetaan vangin avopuolisoa tai muuta henkilöä, jonka kanssa vanki on asunut ennen vankilaan menoaan.

Eeva Jokisen (1996) mukaan sosiaalisista rooleista äitiys on yksi tiukimmista (Jokinen, 1996, 13). Äitiyttä tarkastellaan aina suhteessa isyyteen sekä valtasuhteisiin sukupuolten välillä. Nykymaailmassa hyvän kansalaisen mitta on mies. (Berg 2009, 174.) Äidille asetetut vanhemman roolit ovat isän rooleihin verrattuna huomattavasti moniulotteisempia ja kokonaisvaltaisempia (Berg 2008, 89). Lasten eteen tehtävä kova työ ja uhraukset ovat asioita, joita yleisesti liitetään äitiyteen. Äidiltä odotetaan tietynlaista, sosiaalisten normien mukaista käytöstä ja toimintaa. Äitiyttä määritellään ja säädellään paitsi lähiympäristön, myös yhteiskunnan tasolla. (Swift 2015, 883.) Äitiys rakentuu siis aina eräänlaisessa tilassa, jota määrittävät ja rajaavat äitiyden kulttuuriset odotukset, äidin omat vuorovaikutussuhteet sekä hänen omat kokemuksensa. Lapsen ja äidin suhdetta voidaan pitää vuorovaikutussuhteista tärkeimpänä. Tärkeystään huolimatta sekään suhde ei synny tyhjiössä. (Nousiainen 2004, 78–79.) Äitiys on ennen kaikkea äidin yksityinen suhde lapseen ja toisinpäin. Rikos- ja päihdetaukustaiselle naiselle äitiys on myös viranomaiskohtaamisia sekä niissä tapahtuvaa jatkuvaa arviointia, todistelua ja epäilyn kohteena olemista. (mm. Hughes, Chau & Vokri 2016.)

Äitiyttä vankilassa värittää häpeä. Naisvangit, jotka ovat äitejä, potevat häpeää muun muassa siitä, että kokevat olevansa huonoja äitejä. (Granfelt 2007, 132.) Paitsi naisten rikollisuuteen, myös naisten päihderiippuvuuteen on kautta historian suhtauduttu miesten päihdekäyttöön verrattuna paljon kielteisemmin ja tuomitsevammin. Erityisesti häpeä ja syyllisyys ovat asioita, joita päihkeitä käyttävät äidit itse ko-

rostavat. (Andersson 2019, 120.) Häpeä vaikuttaa vahvasti etenkin naisten kokemukseen, toimintaan ja olemiseen (Karttunen 2019, 146). Emmi Lattu (2016) on väitöskirjassaan tutkinut naisten tekemää väkivaltaa. Hänen haastattelemat vankeusrangaistustaan suorittavat äidit ovat hyvin tietoisia siitä, että ovat epäonnistuneet vastaamaan yhteiskunnan odotuksiin normaalista äitiydestä. (Lattu 2016, 115.) Lattu (2016) tutkimat vankiäidit pohtivat paljon heidän omaa sopivuuttaan ja kykyään olla äiti (Lattu 2016, 170).

Huonoksi äidiksi leimautuminen on naiselle häpeällistä ja vaikeaa (Sinko & Virokannas 2009, 117–118). Äitiys on elämänavalua, jolla epäonnistumista pidetään erityisen traumaattisena ja äidin itsearvostusta särkevänä. Epäonnistuminen äitiydessä voi johtaa jopa naisidentiteetin ja siten myös ihmisarvon kadottamiseen. (Granfelt 1998, 117.) Paitsi että äitiydessä epäonnistumista pidetään todella haavoittavana ja ongelmallisena, myös koettu häpeä ja syyllisyys voivat johtaa esimerkiksi naisen eristäytymiseen ja yksinäisyyteen (Nätkin 2006, 42). Yleisesti ajatellaan, että rikollisuus ei sovi naisille asetettuihin rooliodotuksin. Tästä syystä naisten itsetunto voi olla hyvin alhaalla jo vankilaan tultaessa. Rikollisuus ja vankeusrangaistus leimaavat naisen vahvemmin kuin miehen. Vankilan työntekijöiden mukaan häpeään olisi tärkeä pureutua ja siitä olisi hyvä keskustella vankeusrangaistuksen aikana. (Kanervo 2015, 31.) Häpeän, syyllisyyden sekä epäonnistumisen kokemuksista huolimatta äiti voi kokea olevansa hyvä ja vastuullinen äiti. Osa äideistä kokee näin, sillä on kaikista ongelmistaan huolimatta pystynyt pitämään huolta lapsistaan ja kodistaan. Äidille on tärkeä kokea, että lapsi rakastaa häntä ongelmista huolimatta. Nimenomaan rakkaudentunteiden kautta äiti voi kokea itsensä hyväksi äidiksi (Nousiainen 2004, 165–169.) Lapset ovat äideille valtava motivaation lähde. Erityisesti päihdetutkimuksissa on havaittu, että lapset ja äitiys ovat naisia eniten motivoivia asioita. (esim. Andersson 2019, 120.)

Rosi Enroos (2008) on tutkinut lapsia, joiden äiti on tai on ollut vankilassa. Hänen mukaansa suurimmalla osalla naisvangeista lapset olivat huostaanotettu ja sijoitettu kodin ulkopuolelle jo ennen äidin vankeusrangaistusta (Enroos 2008, 29). Yhteiskunnallisessa keskustelussa näiden ymmärretään viestivän huonosta äitiydestä. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle voi merkitä riskiä lapsen hyvälle ja terveelliselle kehitykselle, köyhyyttä, marginalisoitumista sekä riippuvuutta sosiaalisista. (Vuori 2010, 121.) Paitsi äidin vankeusrangaistukseen myös lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle liittyy vahvoja, usein vaikeita tunteita. (Salovaara 2019, 115.) Granfeltin (1998) mukaan lapsestaan luopunut äiti joutuu tilanteeseen, jossa hänen täytyy paitsi hyväksyä lapsensa muualla asuminen, myös luoda suhteet lapsen niin sanottuun toiseen äitiin. Tämän kaltaisessa tilanteessa syntyy väistämättäkin hieman kilpailua. Tämän lisäksi äidin ja lapsen väliseen suhteeseen vaikuttaa myös lapsen tapaaminen laitoksessa, mikä naisvankien kohdalla on usein vankila. (Granfelt 1998, 119.) Salovaaran

(2019) tutkimuksen aineiston naiset kuvaavat oman lapsen huostaanottamista satuttavana. Vaikka lapset asuisivatkin erossa äidistään, kuvailivat vankeusrangaistustaan suorittavat äidit omaa äitiyttään kuitenkin velvoittavana asiana (Salovaara 2019, 117).

Vankiloiden työntekijöiden mukaan vangeilla on yleensä suuri huoli omista lapsistaan. Naisten ja miesten välillä on kuitenkin havaittavissa selkeitä eroja. Naisvangit kantavat miesvankeja suurempaa huolta lapsistaan. Miehillä ominaisempaa on niin sanotusti unohtaa isyys vankeusrangaistuksen ajaksi. (Enroos 2008, 113.) Enroos (2008, 129) kirjoittaaakin eron lapsista olevan usein naisvankien mielestä vaikein asia koko vankeusrangaistuksessa. Brittiläisen tutkijan Mary Eatonin (1993) naisten vankeuteen keskittyneen tutkimuksen mukaan erottaminen läheisistä ja omasta yhteisöstään on erittäin merkittävä asia naisille. Tutkimuksessa vankila näyttäytyi naisille yhteiskunnan ulkopuolisena tilana, joka erottaa heidät omasta arjestaan. (Eaton 1993, 15–19.)

Useissa tutkimuksissa on havaittu, että vankeusrangaistustaan suorittavat äidit kokevat tietämättömyyttä ja ulkopuolisuutta lastensa asioista. He eivät voi pitää yhteyttä lapsiinsa haluamallaan tavalla, eivätkä he aina edes tiedä syytä tälle. Vankilaan tuomitulle äidille tulee helposti kokemus, että heitä ei kuunnella, eikä heidän panostaan äitinä arvosteta lainkaan. (esim. Enroos 2007, 70–75; Nousiainen 2004, 75.) On tärkeää muistaa, että äitiys ei ole koskaan vain äidin oma asia, varsinkaan jos on vankilaan tuomittu äiti. Esimerkiksi vankilaympäristössä työntekijät ovat kuvanneet, kuinka kaikki asiat, jotka liittyvät naisvankien äitiyteen, liittyvät jollain tapaa myös heidän lapsiinsa sekä perhe-elämäänsä. (Enroos 2008, 112.) Maarit Andersson (2019) kirjoittaaakin päihdeongelmallisista äideistä ja heidän saamistaan palveluista, että palvelujärjestelmämme on rakentunut huomioimaan ja vastaamaan kerrallaan vain yhteen asiaan. Palvelujärjestelmä ei siis pysty vastaamaan yhtäaikaaisesti esimerkiksi vanhemmuuden tukemiseen ja päihdekuntoutukseen. Kokonaisvaltainen kuntoutus on palvelujärjestelmässä poikkeus. (Andersson 2019, 115–116.)

3 VAPAUTUVAN NAISVANGIN TUEN TARPEET

Tässä luvussa käsittelen vapautuvien naisvankien tuen tarpeita aikaisemman tutkimuskirjallisuuden valossa sekä sosiaalityön ja vankilasta vapautuneiden naisten suhdetta. Rikoksista tuomitut naiset elävät elämäänsä monellakin tapaa marginaalisessa asemassa. Renzettin (2013, 3) mukaan marginaalissa ovat myös rikoksia tehneisiin naisiin kohdistuvat tutkimukset. Rikollisuutta ja vankeja on tutkittu paljon, mutta suurin osa tutkimuksista keskittyy miehiin. Viime vuosina nais erityisyys rikosseuraamusalalla on sekä Suomessa että kansainvälisesti saanut enemmän huomiota. Suomessa tähän on vaikuttanut varmasti muun muassa uusi, vain naisille tarkoitettu Hämeenlinnan vankila, joka avattiin marraskuussa 2020. (Rikosseuraamuslaitos 2021.) Vapautuvan vangin tuen tarpeita on tärkeä ymmärtää, jotta eri palveluissa pystyttäisiin antamaan oikeanlaista ja oikea-aikaista tukea.

3.1 Vapautuminen

Vuonna 2020 vankiloista vapautui yhteensä 5402 vankia. Näistä 2757 oli vankeusvankeja, sakkovankeja 115 ja tutkintavankeja 1492. (Rikosseuraamuslaitos 2020, 13.) Vankeja siis vapautuu vuosittain merkittävä määrä. Heidän yhteiskuntaan paluunsa onnistumisen kannalta on tärkeää tunnistaa tuen tarpeet ja vastata yhteiskunnan tasolta niihin oikea-aikaisesti. Kaikilla vangeilla, niin miehillä kuin naisilla, on vapautuessaan monenlaisia tuen tarpeita. Esimerkiksi noin kolmasosa vapautuneista naisista tarvitsee tukea asunnon hankinnassa. Suurin osa tarvitsee työvoimahallinnon palveluita. Erityisesti naisille selkeitä palveluntarpeita ovat velkatilanteen selvittäminen sekä päihdekuntoutus. Naisvankien kanssa tehtävässä työssä korostuu moniammatillisen yhteistyön merkitys, sillä naisvangeilla on usein toisiinsa kietoutuneita mielen-

terveys- ja päihdeongelmia. Naisten rangaistusajan suunnitelmien toteutumista vaikeuttaa naisille suunnattujen toimintojen vähäisyys ja satunnaisuus. (Piispa & Lind 2021, 29–30.)

Suorittaessaan vankeusrangaistustaan suljetussa vankilassa vangit elävät melko eristyksissä muusta yhteiskunnasta. Kuten olen aikaisemmin luvussa kaksi todennut, suurimmalla osalla vangeista on päihderiippuvuus sekä mielenterveysongelmia (esim. Joukamaa ym. 2010, 74). Niinpä he vapautuessaan tarvitsevat usein ainakin päihde- ja mielenterveyspalveluita. Vankilasta vapautuessaan naiset voivat tarvita tukea monissa asioissa, kuten esimerkiksi asumisessa, vuokranmaksusta huolehtimisessa, koulutukseen ja työllistymiseen liittyvissä asioissa sekä erilaisissa arjen askareissa. Yleisesti vapautuvat tarvitsevat tukea ennen kaikkea rikollisuudesta irtaantumiseen. Niin sanotussa nivelvaiheessa, eli juuri vankilasta siviiliin vapautuessa tuen tarve yleensä kasvaa ja tuen saaminen on todella merkityksellisessä asemassa. (Leppo 2018, 24–25.)

Latun (2006) kirjoittamassa artikkelissa käsitellään väkivallasta tuomittujen naisten vankilasta vapautumista. Artikkelin mukaan vapautumiseen liittyy erilaisia tunteita, kuten pelkoa, iloa sekä toivoa tulevasta. Vapautumisen jälkeen erityisesti käytännön asiat aiheuttavat vapautuvissa huolta. Lattu (2006) on erotellut neljä pääasiaa, jotka vapautuvia erityisesti huolettavat: asunnon löytyminen, juomisen lopettaminen, suhteet lapsiin sekä leimaantumisen kanssa eläminen. (Lattu 2006.) Asunto ja koti luovat perustan ja mahdollisuuden toipumiselle. Kodiksi koetulla paikalla voi olla valtava merkitys toipumisen kannalta. Asunnosta ei automaattisesti muodostu koti, vaan se vaatii turvallisuutta ja asumisen pysyvyyttä. Kun asunnosta on muodostunut koti, voi asujan vointi parantua ja pikkuhiljaa hän voi suuntautua kohti yhteiskuntaa. (Granfelt 2013, 222.) Salovaaran (2021) mukaan naiset ovat kuvanneet asunnon saamisen, päihteistä eroon pääsemisen sekä erilaisten viranomaisten kanssa toimimisen erityisen vaikeiksi asioiksi. Vankilasta vapautuminen on jo itsessään hyvin haastava vapautuville itselleen, mutta haastavaa se on myös palvelujärjestelmälle. Palveluiden tulee toimia, jotta vapautuvia naisia voidaan auttaa toimivalla tavalla ja oikea-aikaisesti sekä näin estää uusiintarikollisuutta. (Salovaara 2021, 172–174.)

Asunnottomuus on yksi suurimmista asioista, joka uhkaa vankilasta vapautuvan integroitumista yhteiskuntaan. Naisilla asunnottomuus on usein näkymätöntä, eli se ei näy julkisissa tiloissa tai kaduilla. Naiset turvautuvat usein tuttaviiin ja kavereihin tai sukulaisiin. Tällainen väliaikainen majapaikka ei kuitenkaan tarjoa kotia. Asunnottomuuden nais erityisyyteen liittyy vahvasti uhka tulla hyväksikäytetyksi. Seksi voi toimia naisille vaihdonvälineenä esimerkiksi huumeisiin, rahaan tai yöpaikkaan. Vapautuvan vangin näkökulmasta vapautumisen onnistumista edistää muun muassa turvallinen asuminen, itsemääräämisoikeuden toteutuminen, kunnioittava kohtelu ja palveluiden oikea-aikaisuus. (Salovaara 2021, 176.) Vankilatuomion jälkeen erityisen

tärkeässä asemassa rikoksettoman elämän kannalta ovat asunnon löytyminen sekä asumisen onnistuminen (Leppo 2018, 8).

Desistanssiprosessin eli rikoksista irtaantumisen kannalta tärkeitä ovat ne subjektiiviset merkitykset, joita rikollisuudesta irti pyrkivä antaa elämänsä tapahtumille. Prosessin kannalta tärkeää on myös jonkun yksilölle tärkeän henkilön usko muutokseen. Rikollisen leiman purkamista auttaa ennen kaikkea henkilölle merkitykselliset asiat. Irrottautujan identiteetti rakentuu uudelleen mielen sisäisessä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tähän vuorovaikutukseen vaikuttavat erityisesti mielekkäät, tärkeät toiminnot. (Granfelt 2013, 214.) Desistanssia käsittelemme tarkemmin tutkielman luvussa neljä. Vaikka keskityn tässä maisterintutkielmassani nimenomaan Suomessa vapautuneisiin naisvankeihin ja heidän tuen tarpeisiinsa desistanssia ajatellen, en voi olla mainitsematta, että naisvankien erityistarpeet on tunnustettu myös kansainvälisellä tasolla. Yhdistyneet Kansakunnat (YK) on laatinut The Bangkok Rules -nimisen ohjeen naisvankien kohtelusta ja nais erityisestä työotteesta. Sääntöihin on kirjattu, että naisvankien tulisi esimerkiksi saada yksilöllistä, sukupuolisensitiivistä ja traumaa purkavaa mielenterveys- ja päihdekuntoutusta (Rule 12, Bangkok Rules 2010, 11.)

3.2 Naisvangit ja sosiaalityö

Vankilasta vapaudutaan rangaistuksen jälkeen kotikuntaan, eli siihen kuntaan, jossa on ollut kirjoilla vankeusrangaistuksen alkaessa. Ensisijainen vastuu vapautuvien vankien sosiaali- ja terveyspalveluista on vuoden 2023 alusta alkaen hyvinvointialueilla. Tätä ennen vastuu palveluiden järjestämisestä on ollut kotikunnalla. (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021.) Pitkällä aikavälillä vapautuneen henkilön sitoutuminen kunnan sosiaalityöhön sekä sosiaalityön suunnitelmaan tukee asiakasta kuntoutumisessa. Ideaalitalanteessa tukityöskentely vangin kanssa voidaan aloittaa jo hänen ollessa vankilassa. Tällainen työskentely voi olla esimerkiksi asumisen järjestelyä. (Leppo 2018, 21–23.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 11§:n mukaan sosiaalipalveluja on järjestettävä muun muassa tueksi jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen, asumiseen liittyvään tuen tarpeeseen, taloudellisen tuen tarpeeseen, sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi sekä päihteiden ongelmakäyttöön liittyvään tuen tarpeeseen. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 3§:ssä määritetään, että erityisen tuen tarpeessa olevalla henkilöllä on vaikeuksia saada ja hakea tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluita esimerkiksi päihteiden ongelmakäytön tai usean yhtäaikaisen tuen tarpeen vuoksi. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 15§:n mukaan sosiaalityö on asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan asiakkaan tarpeita vastaava palvelujen kokonaisuus. Sosiaalityö on luonteeltaan

muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä asiakkaan kanssa vahvistaa asiakkaan omaa osallisuutta ja hänen omia toimintaedellytyksiään. Jo pelkästään päihderiippuvuuden yleisyyden vuoksi vapautuvat vangit ovat useimmiten sosiaalityön asiakaskunnan ytimessä. (ks. luku 2 ja 3.)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määrittää myös rakenteellisesta sosiaalityöstä 7§:ssä. Rakenteellinen sosiaalityö on lain mukaan tiedon tuottamista asiakkaiden tarpeista sekä niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen vaikutuksista. Rakenteellinen sosiaalityö on toimenpide-ehdotuksia sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi, sekä sosiaalihuollon asiantunteumuksen viemistä kunnan toimialojen suunnitteluun. Sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalihuollon tulee tuottaa tietoa asiakkaiden tarpeista ja pyrkiä työllään yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja muutokseen. Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstä (817/2015) käsittelee 4 §:ssä ammattihenkilön ammattieettisiä velvollisuuksia. Kyseisen lainkohdan mukaan sosiaalihuollon toiminnan periaatteena ja päämääränä on asiakkaan sosiaalinen toimintakyky, hyvinvoinnin lisääminen, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen sekä syrjäytymisen ehkäiseminen.

Anneli Pohjolan (2016) mukaan etenkin yhteiskunnan marginaaliin joutuneiden yksilöiden kohdalla myös sosiaalityön eettinen vastuu heikompiosaisuudesta, sen kantamisesta sekä ongelmiin tarttumisesta ja niihin vaikuttamisesta korostuvat (Pohjola 2016, 94–95). Myös Salovaara (2021) kirjoittaa, kuinka sosiaalityön erityisosaamista tarvitaan erityisesti sellaisten asiakkaiden kanssa, joiden ongelmat ovat vaikeita ja moninaisia (Salovaara 2021, 175). Ilman tietoa vapautuneiden vankien tuen tarpeista, ei sosiaalityöllä pystytä heitä auttamaan, eikä heidän tilanteeseensa pystytä puuttumaan yhteiskunnallisella tasolla. Rikoksista irtaantumista ajatellen sosiaalihuollon ammattilaisilla tulisi olla keinoja auttaa vankilataustaisia henkilöitä, niin miehiä kuten naisiaakin, palaamaan takaisin normaaliin, rikoksettomaan elämään ja arkeen.

Väyrysen (2009) mukaan huumeista irti pyrkivät naiset joutuvat kohtaamaan elämänsä vaikeat kokemukset, luomaan uudenlaisen suhteen menneisyyteen sekä paikantamaan itsensä uudelleen. Tämä tarkoittaa, että huumeista irti pyrkivät joutuvat luomaan itselleen uuden identiteetin. Jotta muutos onnistuisi, tarvitsevat huumeista irti pyrkivät naiset hyviä kokemuksia arvostavista ja kuuntelevista ihmissuhteista. Naisten suhde omiin lähimmäisiinsä on usein haastava. Tästä syystä suhteet ammattilaisiin ovat erityisen tärkeitä, ja niiden kautta naiset voivat rakentaa uutta identiteettiään. (Väyrynen 2009, 202.) Tarja Pösö (2009) kirjoittaa sosiaalisten ongelmien ja palveluiden välisestä suhteesta. Hänen mukaansa henkilön tulee kärsiä ja voida pahoin päästäkseen sosiaalityön asiakkaaksi. Jos pahoinvointia ja kärsimystä ei ole tarpeeksi, asiakkuutta ei jatketa, eikä sen jatkumisen katsota olevan oikeutettua. (Pösö 2009, 160.) Vaikka sosiaalitoimi on vastuussa järjestää vapautuvalle vangille tarvitta-

vat palvelut, ei se yleensä pysty vastaamaan vapautuvan tuentarpeisiin yksistään. Vapautuvan vangin moninaiset tuen tarpeet vaativat yleensä hyvinvointialueen, Kelan, sairaanhoitopiirin sekä erilaisten järjestöjen yhteistyötä. (Leppo 2018, 26.)

Rikollisuudesta irtaantuminen ja kuntoutuminen ovat prosesseja, jotka sisältävät moneen suuntaan tapahtuvaa liikettä. Välillä prosessissa mennään yksi askel eteenpäin, jonka jälkeen kolme askelta taaksepäin. Kuntoutumisessa entisen rikollisen tulee rakentaa identiteettinsä uudelleen. Tällaisen henkilön tulee paitsi hyväksyä oma elämänsähistoriansa, siihen kuuluva rikollisuus ja usein myös päihderiippuvuus, mutta myös luoda uskoa muutoksesta. Kuntoutujalta vaaditaan valtavaa sitoutuneisuutta. Erityisesti vapautuneen vangin kanssa työskentely on haastavaa, sillä kuntouttavaan toimintaan voi olla vaikea sitoutua. Tästä syystä on tärkeää, että työntekijän kanssa laaditaan realistinen suunnitelma ja saavutettavissa olevat tavoitteet. Työntekijän joustava tavoitettavuus on myös tärkeää. (Granfelt 2007, 5; Granfelt 2013, 213; Viikki-Ripatti 2011, 200.) Kanervon (2015) haastattelemat vankilan työntekijät toteavat, että erityisesti vapautumisvaihetta vankilasta vapauteen ja kuntoutuksen jatkoa tulisi kehittää. Työntekijät korostavat, ettei vankeuden aikaisesta kuntoutuksesta ole hyötyä, jos vapautuessaan kuntoutuja jää vaille palveluita. Vapautuvat vangit ovat eriarvoisessa asemassa keskenään, sillä jostain kunnista saa palvelua, kun toisista ei tahdo löytyä edes asuntoa. (Kanervo 2015, 33.) Naisvangit nähdään usein paitsi yhteiskunnan, myös vankilamaailman marginaalissa ja ovat siten myös sosiaalityön kannalta erittäin merkittävä asiakasryhmä. Erilaisten tutkimusten (esim. Salovaara 2019 & Lattu 2016) sekä sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan vapautuvat naisvangit ovat useimmiten sosiaalityön asiakaskunnan ytimessä.

4 TUTKIMUKSEN TOUREETTINEN LÄHESTYMISTAPA

Tässä luvussa käsittelen tämän maisterintutkielman teoreettista lähestymistapaa. Valitsin tutkielmalleni teoreettiseksi lähestymistavaksi desistanssin eli rikollisuudesta irtaantumisen käsitteen. Erilaisia kriminologisia teorioita on paljon, mutta ne pyrkivät usein selittämään rikollista käyttäytymistä, eivätkä niinkään keskity rikoksista irtaantumiseen. Erilaisten kriminologisten teorioiden, esimerkiksi leimautumisteorian mukaan yhteiskunnat puuttuvat rikollisuuteen yleensä rangaistusten keinoin. Leimautumisteorian mukaan vankila sekä rikolliseksi leimaantuminen ovat haitallisia sekä yksilölle että yhteiskunnalle. Leimautumisella on usein pitkäkestoisia, vaikeasti muutettavissa olevia seurauksia. Leimautuminen saattaa aiheuttaa jopa sellaista käytöstä, jota rangaistuksella on pyritty estämään tai hillitsemään. (Lilly, Cullen & Ball 2019, 137.) Koska tutkielmani keskittyy vankeusrangaistuksen jälkeiseen aikaan ja kuntoutumiseen, on desistanssin käsite kriminologisia teorioita tärkeämpi aiheelleni. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin desistanssia sekä kolmea erilaista desistanssiteoriaa.

”Ideaalitulanteessa oikeita valintoja tehnyt vapautunut vanki muuttuu köyhästä, työttömästä, päihderiippuvaisesta rikollisesta omassa kodissaan asuvaksi opiskelevaksi tai työssäkäyväksi kansalaiseksi” (Granfelt 2016, 80.)

4.1 Desistanssi

Rikosseuraamusalan erilaisten kuntouttavien toimenpiteiden ensisijainen tavoite on desistanssi eli rikollisuudesta irtaantuminen (Granfelt 2016, 62). Vankeuslain (767/2005) 1.luvun 2 §:ssä todetaan, kuinka vankeusrangaistuksen tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia elää rikoksetonta elämää. Tähän pyritään pääsemään edistämällä vangin omaa elämänhallintaa sekä sijoittumista yhteiskuntaan. Lakiin on siis

kirjattu tavoitetta liittyen desistanssiin. Tärkeää on muistaa, että vankeusrangaistuksen tavoite ja tarkoitus on mahdollistaa vangin rikokseton elämä. Rangaistuksen tarkoitus ei ole eristää vankia muusta yhteiskunnasta, vaan vankeusrangaistuksen jälkeen saada hänet osaksi normaalia yhteiskunnan elämää. Eristäminen ei ole hyväksi, sillä erilaisten tutkimusten mukaan sosiaalisilla suhteilla on suuri merkitys rikoksista irtaantumisen kannalta (esim. Farrall 2004).

Vankeusrangaistus, varsinkin suljetussa laitoksessa, vaikuttaa paitsi tuomitun ihmisen myös hänen läheistensä elämään kokonaisvaltaisesti. Vankila on äärimmäisen segregaaation eli eristämisen paikka ja sinne joutuminen vaikeuttaa desistanssia sekä sitä tukevia valintoja myös vankeusrangaistusajan jälkeen. (Granfelt 2016, 65.) Vankeusrangaistuksen tavoitteena on rakentaa rikollisen elämää ja elämäntilannetta toisenlaiseen suuntaan kohti rikoksetonta elämää. Esimerkiksi vankilan työntekijän ja tuomitun välisellä suhteella voi olla positiivinen merkitys muutoksen kannalta. Työntekijän kanssa luotu suhde voi antaa rikolliselle ymmärrystä omasta toiminnastaan ja tehdyistä rikoksista. Suhde työntekijään voi myös auttaa tuomittua ymmärtämään omaa itseään. (Viikki-Ripatti 2011, 221.) Rikollisuudesta irrottautuminen eli desistanssi on horjuva prosessi, johon kuuluu erilaisia vaiheita. Irtaantumisen prosessi koostuu sisäisten ja ulkoisten tekijöiden vuorovaikutuksesta. Desistanssi on luonteeltaan monimutkainen, sillä siihen liittyy paitsi sosiaalisia, myös psykologisia tekijöitä. Rikollisuudesta irti pyrkivän henkilön on löydettävä uusi paikkansa yhteiskunnassa. Hän tarvitsee uusia sosiaalisia suhteita, joissa toimijuus voi vahvistua ja joihin hän voi kiinnittyä. Yhdellä yrittämisellä onnistunut irrottautuminen on erittäin harvinaista. Mitä nuoremasta iästä alkaen henkilö on ollut rikollisuuskierteessä, sitä epätodennäköisempää kerralla onnistuminen on. (Granfelt 2013, 21; Viikki-Ripatti 2011, 200.)

Desistanssin käsite on etenkin viimeisten muutamien vuosikymmenten aikana noussut kriminologien tutkimuksen kohteeksi (Viikki-Ripatti 2011, 197). Desistanssi määritellään tapahtumana, jossa rikosten teon lopettaminen tapahtuu äkillisesti. Toisaalta desistanssi tarkoittaa myös ajanjaksoa, jossa rikollinen lopettaa rikosten tekemisen eikä enää tee rikoksia jatkossa. (McNeill & Maruna 2007, 225.) Desistanssi voi siis olla sekä tapahtuma että prosessi (Maruna ym. 2004, 5). Marunan ja kumppaneiden (2004) mukaan desistanssin näkemistä vain tietyn hetken tapahtumana on kritisoitu, sillä niin sanotussa rikollisessa maailmassa lopettamista tapahtuu jatkuvasti. Rikolliset saattavat olla päiviä, kuukausia tai jopa vuosia tekemättä rikoksia, mutta aloittavat sitten uudelleen. Ennen kuin henkilö on menehtynyt, on mahdotonta sanoa, milloin rikoksien tekeminen todella loppuu. Kritiikkiä antaneet näkevät desistanssin enemmän prosessina, kuin tiettyä hetkenä, jolloin rikosten tekeminen loppuu. (Maruna ym. 2004, 17–18.) Laub ja Sampson (2001) erottavat rikoksista irtaantumisen prosessin ja lopettamisen toisistaan. Heidän mukaansa lopettaminen tapahtuu silloin, kun aktiivinen rikollisuus päättyy. Desistanssi puolestaan on prosessi, joka ylläpitää

jatkuvaa rikoksettomuutta. Desistanssiin liittyy sen prosessiluonteisuuden takia monenlaisia vaiheita. (Laub & Sampson 2001, 11.)

Kuten rikollisuutta selittäviä teorioita, myös rikoksista irtaantumista selittäviä teorioita on useita (Maruna & LeBel 2010, 72). Kriminologian professori Shadd Maruna (2001) on todennut tutkimuksissaan, että rikoksista luopumisprosessi on ikään kuin rikolliseksi oppimisen prosessi, mutta päinvastainen. Maruna jakaa desistanssi-prosessin kahteen erilaiseen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa rikollinen oppii olemaan ilman rikoksia sekä päihteitä. Niin sanottuun toiseen vaiheeseen liittyy rikosten hyvittäminen. (Maruna 2001, 118–127.) Marunan tutkimusten kanssa samankaltaisia tuloksia on Suomessa saanut esimerkiksi Ulla Salovaara (2019) väitöskirja-tutkimuksessaan. Primaari desistanssi tarkoittaa lyhyen ajan rikoksettomuutta. Pysyvään rikollisuuteen on liitetty termi sekundaarinen desistanssi. Erityisesti jälkimmäiseen termiin liittyy entisen rikoksentekijän uusi rikokseton identiteetti. (Farrall & Calverley 2006, 2.) Uuden identiteetin muotoutumista käsittelemme myöhemmin tässä luvussa.

Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuraamustyötä koskevilla säännöillä (2010) on otettu kantaa desistanssin käsitteeseen. Sääntöjen mukaan rikollisuudesta irrottautuminen on prosessi. Kyseisessä prosessissa rikoksentekijä lopettaa rikollisen käyttäytymisensä ja rikolliset tekonsa viranomaisten interventioiden avulla tai ilman niitä, ja myös pitää yllä rikoksetonta elämää. Rikoksettoman elämän ylläpitoon liittyvät henkisen ja sosiaalisen pääoman kehittäminen. (Ministerikomitean suositus ... 2010, 13.)

Stephen Farrall (2004) on tutkimuksessaan löytänyt kaksi desistanssin kannalta merkityksellistä tekijää: työllisyys ja perhesuhteet. Etenkin nämä kaksi vaikuttavat merkittävästi rikoksista irtaantumiseen. Useimmat rikokset tehdään silloin, kun ollaan työttömiä. (myös esim. Miguel-Calvo 2021, 144; Lilly, Cullen & Ball 2019, 447.) Rikoksia tehneille henkilöille perhe toimii ikään kuin todisteena siitä, että hekin ovat ”normaaleja ihmisiä”. Esimerkiksi vanhemmaksi tuleminen vahvistaa rikoksista irtaantumista. Perhesuhteiden ja työllisyystilanteen lisäksi sosiaalinen pääoma on merkittävässä roolissa rikoksista irtaantumisen kannalta. Sosiaalisella pääomalla Farrall (2004) tarkoittaa sosiaalisesti eri paikoissa, kuten kouluissa tai naapurustossa rakentuvia suhteita. Tällaiset suhteet helpottavat sosiaalista toimintaa tuottamalla tietoa, velvollisuudentuntoa, luotettavuutta, seuraamuksia sekä odotuksia. Sosiaalinen pääoma on yhdistelmä todellisia tai potentiaalisia resursseja, jotka liittyvät erilaisiin verkostoihin. Näistä erilaisista verkostoista ihmiset saavat tukea ja luottamusta. Erilaiset sosiaaliset instituutiot kannustavat yksilöä irtaantumaan rikoksista kasvattamalla yksilön omaa sosiaalista pääomaa. (Farrall 2004, 57–60; Miguel-Calvo 2021, 146–147.)

Desistanssiprosessin kannalta tärkeää on merkittävien, tai ainakin yhden merkittävän henkilön usko ja luotto onnistumiseen. Rikoksettomaan elämään pyrkivä entinen rikollinen tarvitsee toivoa siitä, että rikollisuus ja vankila sekä näihin liittyvät

ilmiöt voivat jäädä taakse. Esimerkiksi useamman kerran vankilassa olleelle henkilölle toisen ihmisen toivo on välttämätön ehto sille, että henkilö jaksaa sitoutua rikoksista irtaantumisen prosessiin. (Järvinen 2015, 227–232.) Desistanssin ja sosiaalisen integraation edistäminen ovat sidoksissa eri yhteiskuntapolitiikan alueisiin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen joustavaan toimivuuteen ja saatavuuteen (Granfelt 2016, 64). Desistanssia tapahtuu vuorovaikutuksellisissa ja sosiaalisissa suhteissa. Rikoksista irtaantumisen prosessin aikana on tarkoituksena ja tavoitteena löytää oma toimijuus, joka näyttäytyy aikaisempia huonoja valintoja parempina valintoina ja kykynä hallita elämää aiempaa paremmin. Entisen vangin kanssa työskentelevä henkilö voi vahvistaa asiakkaan, rikoksista irtaantuvan henkilön itsetuntoa esimerkiksi tasa-vertaisen dialogin avulla. (Granfelt 2016, 72; Healy 2010, 117–121.) Rikoksista irtaantumisen prosessiin liittyy sekä sisäisiä että ulkoisia tekijöitä. Ulkoisia tekijöitä, jotka vahvistavat desistanssia, ovat esimerkiksi avioliitto sekä työpaikka. Sisäisiä tekijöitä voi olla vaikeampi havaita, mutta yleisesti sisäiset tekijät tarkoittavat henkilön sosiaalista identiteettiä. (Fox 2022.)

Gill McIvor, Cathy Murray ja Janet Jamieson (2004) kirjoittavat naisten ja miesten rikoksista irtaantumisen prosessin eroista. Naiset irtaantuvat rikoksista nopeammin kuin miehet. (McIvor ym. 2004, 181–182.) Heidän tutkimansa rikostaustaiset naiset kertovat huolestaan menettää lapsensa, jos jatkavat rikollista käyttäytymistä ja joutuvat sen seurauksena vankilaan (McIvor ym. 2004, 191). Seuraavissa luvuissa käsittelemme desistanssin kannalta kolmea merkittävää teoriaa. Pyrimme näiden teorioiden keinoin syventämään ymmärrystä naisten rikoksista irtaantumisen prosessista sekä merkittävistä tekijöistä desistanssin kannalta.

4.2 Halu hyvittää

Shadd Marunan (2001) halusta hyvittää -teorian (The theory of Redemption Scripts) mukaan rikoksia tehneet voidaan jakaa kahteen ryhmään: niihin, jotka onnistuvat pääsemään irti rikollisuudesta, ja niihin, jotka eivät siinä onnistu. Marunan mukaan näiden kahden ryhmän välisiä eroja ei pystytä selittämään pelkästään esimerkiksi rikollisuudelle alttiilla elinympäristöillä tai taustoilla. Kriminologiset teoriat selittävät rikollisuutta usein esimerkiksi edellä mainittujen seikkojen kautta. (Maruna 2001, 55.) Marunan (2001) mukaan rikoksista irtaantuville rikollisuus ei ole heidän todellista miinänsä, sitä mitä he todella sisimmässään ovat (Maruna 2001, 88–89). Rikoksista irtaantuvat kykenevät muokkaamaan rikollisen historiansa voimavarakseen. Niinpä moni rikoksista kuntoutunut haluaa myös tehdä hyvää ja auttaa muita. Heillä on tunne, että he kontrolloivat tilannettaan, ja pystyvät jättämään rikollisuuden historiaan. (Maruna 2001, 7.) Desistanssin kannalta tärkeintä on kokea perustavanlaatuinen,

kognitiivinen muutos, jota henkilö pystyy ylläpitämään myös vaikeissa olosuhteissa (Lilly, Cullen & Ball 2019, 449).

He, jotka näyttävät olevan kiinni rikoksissa, kuvailevat heidän olevansa ikään kuin ”tuomittuja rikollisuuteen”. He kuvailevat rikollisuuttaan olosuhteista johtuvana, ilman heidän kontrolliaan tapahtuvana asiana. Tämän ryhmän edustajat ovat myös kuvailleet tilannettaan siten, että heillä ei ole mahdollisuutta muuttaa käytöstään, johtuen esimerkiksi päihteistä ja köyhyydestä. He, jotka eivät pääse irti rikoksista, ovat kertoneet, että eivät haluaisi tehdä rikoksia, mutta tuntuu kuin heillä ei olisi muuta vaihtoehtoa. (Maruna 2001, 73–75.) Tähän ryhmään kuuluvat ovat kertoneet, että he tuntevat itsensä voimattomiksi ja tilanteensa niin vaikeaksi esimerkiksi päihderiippuvuuden vuoksi, että heillä ei ole mahdollisuutta muuttaa tilannettaan (Lilly, Cullen & Ball 2019, 449).

Entisten rikollisten kuntoutumisprosessissa hyvittämisellä saattaa olla suuri merkitys. Desistanssiprosessissa entinen vanki voi pyrkiä hyvittämään tekonsa esimerkiksi vapaaehtoistyön avulla. Prosessin kannalta Maruna ja LeBel (2011) näkevät halussa hyvittää positiivisia asioita. Jonkun tehdyn työn, kuten vapaaehtoistyön, kautta kuntoutuja saattaa saada tekonsa ”hyvitetyksi” hyvin lyhyessä ajassa. Maruna ja LeBel (2011) näkevät halun hyvittää positiivisena asiana, sillä sen vuoksi ihmiset tekevät itse asioita ja kuntoutumisprosessi on silloin enemmän aktiivinen kuin passiivinen. (Maruna & LeBel 2011, 79.) Hyvän tekeminen merkitsee entiselle rikolliselle uuden elämänhistorian luomista, jossa entisistä rikoksista ja rikollisesta käyttäytymisestä muodostuu positiivisempi kuva. Tällaiset positiiviset kuvat rikollisesta historiasta ovat usein päinvastaista, mitä heidän todellisuutensa on silloin ollut. ’Vääristymien’ tarkoituksena on luoda mahdollisuus entiselle rikolliselle tarkastella omaa menneisyyttään ja ymmärtää tapahtuneet asiat sellaisina, että ne ovat johtaneet nykyisen aseman saavuttamiseen. Parhaassa tapauksessa entinen rikollinen näkee, kuinka hänen rikollinen menneisyytensä on johtanut hänet kohti nykyistä, uutta identiteettiä. (Rose 2022, 154.)

Salovaaran (2019) mukaan rikostaustaisten naisten kohdalla yhteiskuntaan takaisinliittyminen sekä omanlaisen, mielekkään elämän saavuttaminen liittyvät vahvasti toisiinsa. Rikostaustaiset naiset liittyvät mielekkääseen elämään muun muassa haaveiden saavuttamisen sekä häpeästä ja leimautumisesta irti pääsemisen. Näihin liittyvät myös koettu hyväksyntä, sosiaaliset suhteet sekä itseluottamus. Rikostaustaisille naisille mielekkään elämän saavuttaminen voi tapahtua hyvittämisen kautta. Hyvittämisellä entinen rikollinen pyrkii sovittamaan ja korvaamaan aiemmin tekemänsä ja aiheuttamaansa pahan. Äideille hyvittäminen voi tarkoittaa myös menetetyt yhteisen ajan korvaamista lapsille. Siinä vaiheessa, kun rikostaustainen nainen on saanut sekä mielekkään omanlaisen elämän että ”riittävän” kansalaisuuden, voidaan puhua, että yhteiskuntaan paluu on onnistunut. (Salovaara 2019, 245–246.) Gretchen

Heidemann sekä kumppanit (2016) kirjoittavat, kuinka seuraaville sukupolville hyvittäminen on desistanssin kannalta yksi ratkaisevista tekijöistä etenkin naisille (Heidemann ym. 2016, 4). Heidän mukaansa hyvittäminen toi hyvää oloa naisille, ja tämä toimi naisille suurena motivaattorina (Heidemann ym. 2016, 16).

Naisten ajatellaan reagoivan miehiä herkemmin toisten tarpeisiin ja tunteisiin. Miehiin verrattuna naisten ajatellaan myös pelkäävän enemmän eroa läheisistä henkilöistä. Muun muassa näitä seikkoja pidetään syinä sille, miksi naiset tekevät vähemmän rikoksia kuin miehet. Näiden asioiden nähdään auttavan myös rikoksista irtaantumisen prosessissa, esimerkiksi hyvittämisen kautta. (Heidemann ym. 2016, 4–5.) LeBel (2007) on tutkimuksessaan havainnut, että auttajan roolin omaksumisella on merkittävä positiivinen vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin. Samalla sillä on negatiivinen suhde rikolliseen ajattelumalliin. (LeBel 2007; Heidemann 2016, 6.)

4.3 Kognitiivisen muutoksen teoria

Jotkin kriminologiset teorit, kuten sosiaalisen siteen teoria (social bond theory), pyrkivät selittämään rikoksista irtaantumista jonkin tärkeän sosiaalisen siteen kautta. Tällaisia sosiaalisia siteitä voivat olla esimerkiksi hyvä aviokumppani. Mikäli rikollinen tapaa esimerkiksi hyvän kumppanin, voidaan se nähdä käännekohtana rikollisen elämässä. (Lilly, Cullen & Ball 2019, 449–450.) Peggy Giordano, Stephen Cernkovich ja Jennifer Rudolph (2002) toteavat, että uusi avioliitto tai uusi työpaikka on syytä nähdä enemmän muutoksen mahdollistavina tekijöinä, kuin itse muutoksen tekijöinä. Tällaiset tilanteet eivät tarkoita väistämättä rikoksista irtaantumista, mutta luovat mahdollisuuden sille. Jotta muutos ja siten haluttomuus toteuttaa rikoksia ovat mahdollisia, on rikoksenteikijän ensin kehitettävä yleinen kognitiivinen avoimuus muutokselle. Kun tämä laajempi kognitiivinen muutos on tapahtunut, täytyy rikoksenteikijän kohdata erilaiset mahdollisuudet, kuten parisuhde tai työpaikka, ja nähdä tämä positiivisena kehityksenä. (Giordano ym. 2002, 1000–1001.)

Maruna (2001) on tutkimuksessaan huomannut, että rikoksista irti pääsevien ja rikollisuutta jatkavien käsitykset omasta elämästään rikollisena eroavat etenkin kognitiivisen ymmärryksen näkökulmasta. He, jotka irrottautuvat rikollisuudesta, pystyvät jäsentämään elämäänsä ja löytävät syitä heidän elämänsä synkimmille asioille. (Maruna 2001, 9–10.) Kognitiivisen muutoksen teorian mukaan entisen rikollisen kognitiivinen muutos sisältää entisen rikollisen muuttuneen käsityksen itsestään. He alkavat kuvitella ja muotoilla uutta, houkuttelevaa itseään, joka voi korvata marginaalissa olleen entisen minän. Tämä entinen minä on jätettävä taakse. Merkittävässä roolissa tässä muutoksessa on sellaisen uuden identiteetin kehittäminen, joka antaa suunnan, ja joka toimii ikään kuin päätöksenteon vartijana. (Giordano ym. 2002, 1001.) Lilly,

Cullen ja Ball (2019, 447) kirjoittavat, että ehkä kaikkein merkityksellisintä desistanssin kannalta ovat päätökset, joita rikollinen tekee. On tärkeä ymmärtää, että jokaisella ihmisellä on oma tahto, ja se tahto vaikuttaa myös siihen, tekeekö rikoksia vai ei. Kognitiivinen muutos mahdollistaa entisille rikosten tekijöille sen, että heidän asenteensa ja käytöksensä muuttuu niin, etteivät he enää halua tehdä rikoksia.

Kriminologia, rikoksia selittäviä teorioita on kritisoitu erityisesti siitä, että ne unohtavat usein tunteet kokonaan. Peggy Giornado, Ryan Schroeder ja Stephen Cernkovich (2007) toteavat, että ihmiset eivät ole yksinkertaisia olentoja, vaan tunteilla on suuri merkitys esimerkiksi käyttäytymiseen ja siten myös rikollisuuteen. Rikoksenteekijöiden elämää värittää usein monenlaiset vaikeat tunteet, kuten häpeä, viha ja suru. (Giornado ym. 2007, 1609.) Tunteet voivat vaikuttaa rikoksen uusimiseen täysin riippumatta henkilön roolista yhteiskunnassa. Rikolliseen käyttäytymiseen liittyy usein esimerkiksi rikosten näkeminen positiivisessa valossa. (Giornado ym. 2007, 1612.) Desistanssin voidaan ajatella olevan lisääntynyt kyky hallita tunteita yleisesti yhteiskunnassa hyväksyttävillä tavoilla (Giornado ym. 2007, 1610). Desistanssiprosessi on todella valmis silloin, kun entinen rikollinen ei enää näe aikaisempaa toimintaansa positiivisena tai edes mahdollisena tapana toimia. Tämä edellyttää sitä, että rikoksenteekijä on tulkinnut uudelleen aiempaa käytöstään ja tapaansa toimia. (Giordano ym. 2002, 1002.) On tärkeää huomata, kuinka merkittävässä roolissa henkilö itse on oman desistanssiprosessinsa kannalta. Rakenteellinen tuki ja apu ovat myös tärkeitä, eikä niitä voi unohtaa, mutta suurin työ tapahtuu henkilössä itsessä. (Lilly, Cullen & Ball 2019, 450–451.)

Tutkijoiden kesken on ollut jonkin verran kiistaa siitä, voiko rikoksista irtaantuminen onnistua yksistään vai tarvitseeko henkilö aina tukea siihen. Shadd Maruna yhdessä kollegoidensa kanssa (2004) muistuttavat, että tapahtui rikoksista irtaantuminen sitten jonkin ohjelman kautta ammattilaisten avuin tai täysin itsenäisesti, muutos tapahtuu aina rikoksenteekijässä itsessään. Vaikka desistanssiprosessissa olisi tukena jotakin ohjausta tai neuvontaa, on se hyvin pieni osa ihmisen elämästä. Suurin työ tapahtuu kaikessa muussa elämässä, jota eletään ohjauksen ja neuvonnan ulkopuolella. Toisaalta tutkijat myös pohtivat, että tapahtuuko rikoksista irtaantuminen ikinä täysin yksistään. Ihmisillä on aina erilaisia ihmisiä, kuten perhe, ystäviä tai esimerkiksi erilaisia ammattilaisia, kuten terapeutti. Heillä kaikilla on merkitystä kuntoutumisen kannalta. (Maruna ym. 2004, 12–13.) Sullivan (2012) viittaa tekstissään Giordanon ja kumppaneiden (2002) tekemään päätelmään, jonka mukaan kognitiivisen muutoksen rooli on todennäköisesti merkittävin sellaisille henkilöille, jotka eivät ole kaikkein vaikeimmassa tai epäedullisimmassa asemassa, mutta eivät toisaalta myöskään etuoikeutetussa asemassa desistanssin suhteen. Kognitiivinen muutos on merkittäväintä siis sellaisille henkilöille, jotka ovat ikään kuin keskellä sosiaalisten tilanteidensa suhteen. (Sullivan 2012, 211; Giordano ym. 2002)

Marunan (2001) kirjoittaa, kuinka sellaiset henkilöt, jotka eivät ole pystyneet irtaantumaan rikoksista, ovat kuvailleet olevansa ikään kuin tuomittuja rikoksiin esimerkiksi köyhyyden tai riippuvuuden vuoksi (ks. luku 4.2). Marunan (2001) mukaan rikoksista irtaantumiseen liittyvä kognitiivinen muutos on myös prosessi. Tässä prosessissa siirrytään 'tuomituista' enemmän 'lunastaviin' henkilöihin. Kun rikoksia tehnyt henkilö on tarkastellut omaa elämäänsä ja elämänhistoriaansa ja pystyy käsittelemään aiempaa käyttäytymistään, 'lunastavat' ohjeet alkavat ohjaamaan heitä kohti uutta, rikoksetonta identiteettiä. (Sullivan 2012, 211; Maruna 2001, 73–75.)

Kuten edellisessä luvussa kirjoitin, ihmisillä on aina ympärillään erilaisia ihmisiä, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä. Tästä syystä sosiaaliset suhteet liittyvät ihmisen kognitiiviseen muutokseen hyvin vahvasti. Kathryn J. Fox (2022) käsittelee artikkelissaan desistanssia sekä sen erilaisia puitteita. Hänen mukaansa desistanssi on enemmän sosiaalinen, kuin tiukasti yksilöllinen prosessi. (Fox 2022, 2.) Interventiot, joilla on parhaat tulokset, ovat yleensä sellaisia, jotka korostavat yksilön vahvuuksia tai auttavat yksilöitä vahvistamaan sosiaalisia suhteita elämässään (Fox 2022, 5). Kognitiivinen muutos voi siis vahvistua hyvien sosiaalisten suhteiden myötä. Paternoster ja Bushway (2009) puolestaan kirjoittavat, että rikoksista luopuvan kannalta yksi merkittävimmistä asioista on se, millaisia ystäviä hänellä on ja millaisiin sosiaalisiin verkostoihin hän haluaa ja toivoo kuuluvansa. Itse asiassa on epätodennäköistä, että henkilö pystyy irtaantumaan rikoksista ilman onnistunutta verkostoa ympärillään. (Paternoster & Bushway 2009, 1129.)

Sellaiselle henkilölle, joka pyrkii irti rikoksista, niin sanotut tavanomaiset ihmiset voivat olla tärkeitä sosiaalisen pääoman lähteitä. Tällaiset tavanomaiset ihmiset usein tukevat rikoksista irtaantuvaa henkilöä esimerkiksi talousasioissa, työasioissa, asumisessa sekä uuden identiteetin luomisessa. Henkilöt, jotka haluavat onnistua rikollisen elämäntapansa lopettamisessa, onnistuvat siinä todennäköisimmin, mikäli heillä on olemassa sellaisia sosiaalisia suhteita, jotka kannustavat ja innostavat heidän uuden identiteettinsä muodostumisessa. Tärkeää on myös 'eristää' rikollisuudesta irti pyrkivät sellaisista henkilöistä, jotka saattaisivat vastustaa heidän pyrkimystään tai jopa saada heidät jatkamaan rikollista elämäntapaansa. (Paternoster & Bushway 2009, 1132–1133.)

Aikaisemmin tässä tutkielmassani, luvussa 2.2.3, käsitelin naisvankien äitiyttä. Kyseisessä luvussa kirjoitin, kuinka 67 prosentilla naisvangeista on alaikäisiä lapsia (Tammi-Moilanen 2020, 8). Niinpä myös isolla osalla vankilasta vapautuvilla ja rikoksista irti pyrkivillä naisilla on lapsia. Heidemann sekä hänen kollegansa (2016) toteavat tutkimuksessaan, että äitiys liittyy vahvasti etenkin naisten itsetuntoon. Heidemann ja kumppanit (2016) tekevät päätelmän, että naisilla ja miehillä muutoksen mekanismit voivat olla hyvin erilaisia. (Heidemann ym. 2016, 20.) Myös Tammi-Moilanen toteaa, että miesvangeilla on vähemmän alaikäisiä lapsia kuin naisilla (Tammi-

Moilanen 2020, 8). Salovaara (2019) toteaa väitöskirjatutkimuksessaan, että äitiys näkyy rikostaustaisten naisten elämässä ennen kaikkea kahdella tavalla: se antaa tukea, mutta myös auttaa oppimaan menneestä. Äidin syyllisyys ja häpeä menneisyydestä toimivat usein motivaattorina hyvittämiselle. Usein rikostaustaiset äidit haluavat hyvittää vankilassa vietettyä aikaa lapsilleen. (Salovaara 2019, 230.)

4.4 Teoria pelätystä itsestä

Ray Paternoster ja Shawn Bushway (2009) näkevät ihmisen käsityksen itsestään koostuvan useasta eri identiteetistä, jotka ovat tietynlaisessa hierarkiassa keskenään. Jotkut identiteetit ovat tiettyjen asioiden kannalta tärkeämmässä roolissa, kuin toiset. Niinpä erilaiset identiteetit näkyvät esimerkiksi rikollisessa käyttäytymisessä eri tavoilla. Paternoster ja Bushway (2009) antavat esimerkkinä tulevaisuuteen suuntautuneen identiteetin, jonka henkilö voi määritellä positiiviseksi sen perusteella, millainen haluaa olla tulevaisuudessa. Yhtä lailla tulevaisuuden minän voi määritellä negatiiviseksi sen perusteella, millaiseksi ei ainakaan halua tulla, tai millaiseksi pelkää tulevansa. Täytyy muistaa, että tulevaisuuden minä on jonkinlainen fantasia itsestä, mutta se on vahvasti liittynyt siihen, mitä henkilö on nyt ja millaisia kokemuksia hänellä on historiasaan. Niinpä toiveet, tavoitteet ja pelot vaikuttavat vahvasti kuvaan tulevaisuuden minästä. (Paternoster & Bushway 2009, 1112–1113.)

Monet desistanssiteoriat selittävät rikoksista irtaantumista positiivisten kokemusten kautta. Usein ajatellaan, että rikoksista irtaantuminen vaatii onnistuakseen jostain positiivista, kuten hyvän ihmissuhteen tai työpaikan. Positiivinen ajattelu mahdollisesta tulevaisuuden minästä on tärkeää, sillä se antaa uskoa ja toivoa muutoksen mahdollisuudesta. Se luo uskoa, että parempi tulevaisuus on olemassa. Samankaltainen ajattelu pätee myös negatiivisen mahdollisen tulevaisuuden ajattelussa, mutta käänteisesti. Negatiivisen mahdollisen ajattelu voi toimia hyvänä muistutuksena siitä, että olivatpa asiat kuinka tahansa tällä hetkellä, voivat ne olla vielä huomattavasti huonommin tulevaisuudessa. Tämä ajattelu taas voi luoda selkeää kuvaa siitä, millaiseksi ei toivo tai halua elämänsä menevän. Negatiivisen mahdollisen pohtiminen voi toimia suunnan näyttäjänä sille, mitä haluaa välttää, ja mitä elämässä tulisi tehdä, että oma pahin skenaario elämästä ei tapahtuisi. Pelätyn itsen ajattelu voi olla valtavan suuri motivaattori muutokselle. Itse asiassa tällainen pelätyn itsen tai pelätyn tulevaisuuden välttely voi toimia suurempana motivaattorina, kuin se, millainen haluaa olla tulevaisuudessa. (Paternoster & Bushway 2009, 1114–1116.) Usein rikoksista irtaantuneilla motivaatio muutokseen lähtee nimenomaan pelätyn itsen ajattelusta, jollaiseksi he eivät halua tulla. Rikoksista irtaantumisessa pelätyn itsen tai negatiivisen mahdollisen ajattelu eivät pelkästään riitä motivaattoreiksi. Onnistuneeseen desistanssiin vaaditaan pitkässä

juoksussa negatiivisten ja positiivisten mahdollisuuksien tasapaino. (Paternoster & Bushway 2009, 1118.)

Desistanssi voi siis tapahtua ikään kuin negatiivisen kautta. Rikoksentekijä voi pyrkiä välttämään vieläkin negatiivisempia ja syvempiä ongelmia, jotka liittyvät rikollisuuteen. Tämän kaltaista negatiivisten ja pelottavien asioiden välttelyä, pohdintaa siitä, mitä voisi pahimmillaan olla, kutsutaan pelätyksi itseksi (The theory of feared self). (Lilly, Cullen & Ball 2019, 452.) Paternoster ja Bushway (2009) näkevät desistanssin valintana, jota ohjaavat rikostentekijöiden sisäiset kognitiot ja käsitykset siitä, keitä he ovat ja keitä he voisivat olla. Niin kauan kuin henkilö ei ole valmis muuttamaan tai ole motivoitunut muuttamaan, desistanssia ei tapahdu. Desistanssi on tarkoituksenmukainen valinta, ei vain jotain, joka sattuu tapahtumaan rikoksentekijälle. (Lilly, Cullen & Ball 2019, 452.) Tämän kaltaisen ajatustavan mukaan desistanssi on tulos, jonka eteen rikollinen on tehnyt kovan työn muuttaakseen identiteettiään ja tulevaisuuttaan positiivisempaan suuntaan. (Paternoster & Bushway 2009, 1108.) Kuten olen aikaisemmin tässä luvussa kirjoittanut, rikoksista irtaantuminen vaatii muutosta rikoksentekijässä itsessään (esim. Giordano ym. 2002). Rikoksentekijän tulee tuntea itsensä merkitykselliseksi, sillä elämän merkityksellisyys ja sisältö ovat niitä, jotka muokkaavat valintoja. (Lilly, Cullen & Ball 2019, 452.)

Teoria pelätystä itsestä erottaa identiteetin kahteen osaan: toimiva osa sekä mahdollinen osa. Rikoksentekijöiden toimiva osa on heidän identiteettinsä henkilönä, joka tekee rikoksia säännöllisesti. Se, mitä rikoksentekijä kuvittelee olevansa, on usein rajoittava tekijä. Rikoksentekijät ovat motivoituneita sen mukaan, millainen käsitys heillä on itsestään. Niinpä ne, joiden toimiva osa on rikollinen, tekevät rikoksia. Meillä kaikilla on kuitenkin myös mahdollinen minä. Yksi keino päästä irti rikoksista onkin positiivisen, mahdollisen minän ruokkiminen. Pelätyn minän teoria sen sijaan korostaa negatiivista, 'pelätyn minän' roolia. Se on jotain pelottavaa ja sitä tulee välttää. (Paternoster & Bushway 2009, 1106.) Pelättyyn minään liittyy sellaisia ominaisuuksia, joita ihminen pelkää omaavansa, tai jollaiseksi pelkää tulevansa joskus tulevaisuudessa. Pelätty minä on nimenomaan mahdollinen, kuviteltu minä. Pelätyllä minällä ei välttämättä ole mitään kosketusta todellisuuden kanssa. (Aardema & Wong 2020, 2.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvailen tämän maisterintutkielman keskeisimmät vaiheet. Esittelen tarkemmin tutkielman tutkimustehtävän sekä tutkimuskysymykset. Tämän lisäksi kerron aineistostani enemmän ja kuvailen analyysin vaiheita. Tämä maisterintutkielma on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimus pyrkii aina selittämään jotain merkityksellistä toimintaa. (Alasuutari 2011, 20.)

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkielmani tavoitteena on luoda tietoa vankilasta vapautuneiden naisvankien rikoksista irtaantumisen prosessista sekä synnyttää ymmärrystä niistä tekijöistä, jotka tukevat rikostaustaisia naisia pääsemään irti rikollisuudesta ja ylläpitämään rikoksetonta elämää. Tutkielmani aineistona on kaksitoista rikoksesta vankeusrangaistukseen tuomitun naisen haastattelua. Niinpä aineistoni koostuu naisten itsensä kuvailemista, heidän omakohtaisista kokemuksistaan.

Tämän maisterintutkielmani tutkimuskysymys on:

- Mitkä tekijät ovat naisten mukaan merkityksellisiä rikollisuudesta irtaantumisen sekä rikoksettoman elämän ylläpitämisen kannalta?

Vastuu vapautuvien vankien sosiaali- ja terveystalveluiden järjestämisestä on hyvinvointialueella (ks. luku 3.2). Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 11§:n mukaan sosiaalipalveluja on järjestettävä muun muassa jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen, päih-teiden ongelmakäyttöön liittyvään tuen tarpeeseen sekä sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi. Tutkimuskysymysteni avulla haluan lisätä ymmärrystä rikoksista irtaantumisen prosessista etenkin niiden ammattilaisten keskuudessa, jotka työskentelevät

vankilasta vapautuneiden naisten kanssa. Tämän lisäksi haluan lisätä ymmärrystä rikoksettoman elämän ylläpitämiseen tarvittavista asioista. Naisten omaa ääntä on tärkeä kuulla, jotta kuntoutus voisi jatkua myös vankilasta vapautumisen jälkeen tarkoituksenmukaisella tavalla ja jotta integroituminen yhteiskuntaan onnistuu ilman rikoksia.

Vaikka Suomessa on tehty tutkimuksia aiheesta jonkin verran, koen että nimenomaan rikoksista irtaantuvien naisten erityistarpeista ei ole tarpeeksi ymmärrystä. Oma kokemukseni sosiaalityön kentältä on, että vapautuvien vankien kohdalla ei ole mitään selkeää tapaa toimia, vaan työskentely riippuu sekä vankilan että hyvinvointialueen työntekijästä. Myös työskentelyn laatu on oman työkokemukseni mukaan hyvin vahvasti työntekijäkohtaista. Ennen hyvinvointialueita kunnat olivat vastuussa vapautuneiden vankien palveluiden järjestämisestä. Oman kokemukseni mukaan tuohon aikaan kunnan työntekijät eivät aina edes tienneet heidän asiakkaansa vankeusrangaistuksesta.

5.2 Tutkimusaineisto

Tutkielmani tutkimusaineiston on kerännyt Ulla Salovaara Jyväskylän yliopistosta. Salovaara on tutkinut rikostaustaisia naisia ja on käyttänyt itse keräämäänsä aineistoaan, mutta kuitenkin eri tarkoitukseen, kuin mitä minä tässä tutkielmassa. Tutkimusaineisto koostuu kahdestatoista vankeusrangaistuksen saaneen naisen haastattelusta. Haastattelut on kerätty alkuvuoden 2018 ja syksyn 2019 välisenä aikana. Aineisto on litteroitu ulkopuolisen tahon toimesta. Haastattelut ovat kestoaltaan yhteensä 1212 minuuttia, eli hieman yli 20 tuntia. Litteroitua tekstiä on yhteensä 200 sivua.

Haastattelut on toteutettu avoimen haastattelun eli syvähaastattelun periaatteiden mukaisesti ja niin ne muistuttavat vapaata keskustelua. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan avoimessa haastattelussa vain keskustelun keskiössä oleva ilmiö on määritelty. Kysymyksiä ei ole ennalta määritelty, vaan haastattelija pyrkii keskustelun aikana syntyneillä kysymyksillä syventämään haastateltavilta saamia tietoja. Syvähaastattelu pyrkii avaamaan tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä mahdollisimman perusteellisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 65.) Koska haastattelut on toteutettu avoimen haastattelun periaatteiden mukaisesti, haastattelut eroavat toisistaan jonkin verran. Haastatteluissa on keskitytty esimerkiksi vapautumisen sekä siihen liittyvien erityistarpeiden sekä rikoksettoman elämän vaatimusten teemoihin.

Haastatteluaineiston keräämisen yhteydessä haastateltaville on kerrottu, mihin tarkoitukseen heiltä saamia tietoja voidaan käyttää. Tutkittaville on tiedotettu, että aineistoa voidaan käyttää tutkimustarkoituksessa muutenkin, kuin Salovaaran omiin tutkimuksiin, ja että aineisto on tarkoitus julkaista tietoaarkistossa. Arja Kuulan (2015,

10–11) mukaan aineisto voidaan säilyttää jatkotutkimuksia varten, vaikka siitä ei olisi alussa informoitu, mikäli aineistolle pystytään suorittamaan täysi anonymisointi. Haastatteluaineisto on ollut minulle koko tutkimusprosessin ajan anonyymia. Mikäli jossain haastattelussa on mainittu esimerkiksi kunnan nimi tai muuta vastaavaa, olen itse jättänyt nämä tiedot pois. Käytän tutkielmani analyysiluvuissa (luvut 6 ja 7) jonkin verran aineisto-otteita. Päätin esitellä tutkimuksen tulokset niin, että en ole yksilöinyt kenestä haastateltavasta on milloinkin kyse. Tästä syystä en ole myöskään numeroinut haastateltavia. Aihe on todella arkaluontoinen ja haastateltava joukko on hyvin pieni osa väestöstä, joten haluan varmistua siitä, että haastateltavat pysyvät anonyymeina.

5.3 Aineiston analyysi

”Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä, ja analyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä”

(Tuomi & Sarajärvi 2018, 90)

Laadullisessa tutkimuksessa analyysiin kuuluu kaksi vaihetta: havaintojen pelkistäminen sekä arvoituksen ratkaiseminen. Arvoituksen ratkaisemisella tarkoitetaan sitä, että käytettävissä olevien vihjeiden sekä tuotettujen johtolankojen pohjalta tehdään tutkittavasta ilmiöstä tulkinta. (Alasuutari 2011, 32–35.) Suoritin aineiston analyysin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysin tavoite on luoda mahdollisimman selkeä sanallinen kuvaus tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Aineistoa analysoimalla tieto järjestetään tiiviiseen muotoon niin, että se ei kadota informaatiotaan. Sisällönanalyysi pyrkii tutkimaan tutkittavan ilmiön inhimillisiä merkityksiä. Sisällönanalyysin keinoin etsitään tekstistä siis merkityksiä. Mikäli tutkimuksessa käytetään tällaisia keinoja aineiston analyysissa, on tärkeä muistaa, että sisällönanalyysin keinoin pyritään ymmärtämään todellisuutta inhimillisenä ajattelutapana, ei absoluuttisena totuutena. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88.)

Teoriaohjaavassa analyysissa aineiston analyysi ei perustu suoraan teoriaan, mutta teoria voi toimia siinä apuna (Tuomi & Sarajärvi 2018, 81). Teoriaohjaavassa tavassa analyysin perustana on induktiivinen päättely, johon teoria tulee niin sanotusti ohjaamaan lopputulosta. Teoria toimii ikään kuin työvälineenä analyysissa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 84.) Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa aiempi tutkimustieto vie tutkijaa eteenpäin analyysissa ja tutkimuksen tekemisessä. Teoriaohjaava sisällönanalyysi mahdollistaa aineistojen ehdoilla etenemisen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.) Laadullisessa analyysissa kiinnitetään huomiota siihen, mikä on tutkimuksen

tavoitteiden, kysymyksenasettelun sekä teoreettisen viitekehyksen kannalta olennaista (Alasuutari 2011, 14). Perustelen teoriaohjaavan sisällönanalyysin valintaa sillä, että hyödynnän tutkimuksen teoriaa apunani jo hyvin varhaisesta vaiheesta alkaen. Ulla Salovaara ei ole kuitenkaan kerännyt aineistoa tietyn teorian pohjalta, joten teoriaohjaava sopii tähän tutkielmaan paremmin, kuin teorialähtöinen analyysi. Koska aineisto on kerätty toisen tutkimuksen yhteydessä, ei myöskään aineistolähtöinen analyysi ole sopiva tämän tutkielman analyysimenetelmäksi.

Aloitin aineistoni analyysin lukemalla litteroidut haastattelut läpi useaan kertaan. Tällä tavoin sain haastatteluista kokonaiskäsityksen sekä jo joitakin alustavia oivalluksia. Tutustuttuani aineistoon huolella, aloitin aineiston värikoodauksen. Värikoodauksen suoritin kolmen desistanssiteorian pohjalta. Eri värikoodit olivat hyvittäminen, kognitiivinen muutos sekä pelätty minä. Näillä analyysinvaiheiden keinoilla pystyin vastaamaan tutkimuskysymykseni ensimmäiseen osaan.

TAULUKKO 1 Esimerkki teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä.

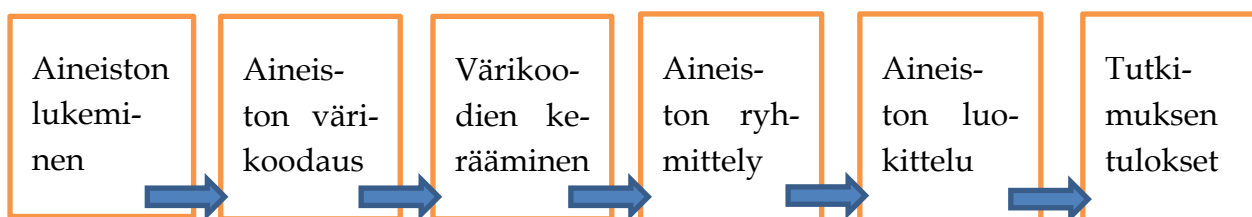
Yläluokka: Desistanssiteoriat	Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka: Merkityksellinen tekijä
Halu hyvittää	”Ja silloin on hyvä justiin että on henkilökohtainen toipumistarina, kokemus, ja halu auttaa. Nimenomaan halu auttaa. Se ei hyödytä jos sen kokemuksen pitää sisällänsä, ja ajattelee että minä oon tästä selvinny, et vittuuko tässä muilla mitään.”	Oma kokemus ja toipumistarina muotoutuu haluksi auttaa.	Auttaminen
Halu hyvittää	”Vaan mä haluan olla nimenomaan sellanen joka, on aito, joka on kunnollinen ja joka auttaa kun on joku hätä ja joka pysyy tukena ja joka niinku pystyy olla ylpee siitä että hoitaa kaiken niinku rehellisesti, ei niinku mee mistä aita on matalin.”	Halu olla sellainen, johon voi luottaa, ja joka voi auttaa.	Auttaminen

Kognitiivinen muutos	"Tavallaan just on pystynyt käsittelemään kaikki asiat ja antaa itelleen anteeksi ja unohtaa sen menneisyyden ja, onhan siinä vielä vähän työtä siinä, itelle antamisesta anteeksi. Mutta täs tää pikku hiljaa. Oon yrittänyt silti hyväksyä sen menneisyyden."	Menneisyyden työstäminen ja hyväksyminen.	Anteeksiantaminen itselle.
Kognitiivinen muutos	"Joo, mä olin ite sitä mieltä silloin ku, mä sitä mietin että nyt on aika pysähtyä tähän, niin mä olin myös kypsä sille asialle että nyt on se pysähdys ja nyt saa riittää, ja nyt ruvetaan ajattelemaan muita asioita. Vaikka tiesi että on vuosia edessä että olet tuolla suljetussa talossa, mutta silti se että olin päättänyt jo siinä alkuvaiheessa että en palaan vanhaan."	Pysähtyminen ja päätös, että ei palaan vanhaan.	Rikollinen elämä riittää. Muutos itsessä.
Pelätty minä	"Joo mulla on asiat tosi hyvin, ne vois olla paljon huonommin, et mulla kävi tuuri ja että, tää menikin näinkin helposti koska kaikilla se ei todellakaan mene niin. Et siis siinä mielessä sitä oppi arvostaa vaan sitä mitä on. Siks silleen harmittaa kattoo ihmisiä jotka niinku, kenellä ei oikeasti ole mitään, niille se on sitten oikeesti eri juttu."	Asiat voisivat olla paljon huonommin.	Sen arvostaminen, mitä on. Pelätyn mahdollisen ymmärtäminen.

Analyysivaiheessa huomasin, että aineistossa toistuu tiettyjä teemoja myös edellä mainittujen desistanssiteorioiden ulkopuolelta. Koodasin myös nämä teemat väreillä. Värikoodauksen jälkeen keräsin värikoodit yhteen, minkä jälkeen ryhmittelin aineiston. Tässä ryhmittelyssä huomasin, että asumisen, työpaikan ja tekemisen, merkittä-

vien ihmissuhteiden, päihderiippuvuuden ja väkivallan teemat tulivat naisten puheissa eniten esille. Edellä mainitut aiheet muodostuivat yläluokiksi, jotka olin analyysivaiheessa muodostanut ja yhdistänyt alaluokkien aiheista.

Kuviossa yksi (analyysiprosessin eteneminen) olen kuvannut aineiston analyysin etenemistä etenkin tutkimuskysymyksen toisen osan *mitkä tekijät ovat naisten mukaan merkityksellisiä rikoksettoman elämän ylläpitämisen kannalta?* osalta.

KUVIO 1 Analyysiprosessin eteneminen.

5.4 Tutkimusetiikka

Laadullisella tutkimuksella pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevaa tapahtumaa tai ilmiötä. Niinpä laadullisessa tutkimuksessa on ensisijaisen tärkeää, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt tietävät tutkittavasta aiheesta tai omaavat kokemusta siitä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 73–74.) Tällaisissa yleensä hyvin henkilökohtaisissa ja sensitiivisissä tilanteissa eettiset kysymykset ovat erittäin tärkeässä roolissa.

Etiikka on osa ihmisten arkielämää. Arja Kuulan (2011) mukaan etiikka on läsnä erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa pohditaan eri näkökulmia, sekä eri näkökulmien myönteisiä ja kielteisiä piirteitä. Tutkimusetiikka voidaan ajatella olevan tutkijoiden ammattietiikkaa. Tutkimusetiikkaan kuuluvat niin eettiset periaatteet, kuin normit ja arvot. Tutkijan tulisi harjoittaa omaa työtään ammattietiikkansa eli tutkimusetiikan mukaisesti. Tutkimusetiikka ohjaa tutkijoita työssään sekä samanaikaisesti kertoo muille, minkälaisiin arvoihin tutkija on sitoutunut. (Kuula 2011, 17–19.) Tutkimusetiikka ei siis velvoita tutkijoita laillisesti, mutta ammatillisesti se velvoittaa (Kuula 2011, 43). Eettiset periaatteet ja tutkimusetiikka tulisi pitää mielessä koko tutkimusprosessin ajan. Jo tutkimusaiheen valinta itsessään on eettinen kysymys. (esim. Tuomi & Sarajärvi 2018, 114.)

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK 2012) on listannut asioita, jotka kuuluvat hyvään tieteelliseen käytäntöön. Tällaisia ovat muun muassa se, että tutkijat noudattavat rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta sekä tarkkuutta, tekevät eettisesti keskeisiä valintoja koko tutkimusprosessinsa ajan ja ovat tutkimuksessaan avoimia. (TENK 2012; Tuomi & Sarajärvi 2018, 111–112.) Tieteen harjoittamisen ihanteina voidaan siis pitää kolmea asiaa: kriittisyyttä, rehellisyyttä ja avoimuutta (Kuula 2011, 21). Tutkimuksen tekemiseen liittyy joitakin velvoittavia eettisiä asioita, kuten se, että tutkimukseen osallistuminen on aina vapaaehtoista. Tutkimukseen osallistuva henkilö voi myös halutessaan perua osallistumisensa missä vaiheessa tahansa. (Kuula 2011, 17.) Yleisesti ihmistieteissä tutkimuseetiikan ja eettisten normien taustalla vaikuttavat ihmisen kunnioittamista korostavat arvot (Kuula 2011, 44).

Tutkimuseetiikka koostuu tutkijoiden yhdessä sopimista tavoitteista ja periaatteista. Tästä huolimatta jokainen yksittäinen tutkija tekee omaa työtään koskevat eettiset ratkaisut ja myös vastaa niistä. (Kuula 2011, 19–20.) Myös Tuomi ja Sarajärvi (2018, 112) kirjoittavat, kuinka vastuu rehellisyydestä, tieteellisen käytännön noudattamisesta sekä vilpittömyydestä ovat tutkijalla itsellään. Tämän maisterintutkielmani aineisto on kerätty toisen tutkimuksen yhteydessä, joten tutkimuksen eettiset kysymykset ovat olleet pohdinnassa jo aikaisemmin. Kuten olen tässä luvussa todennut, jokainen tutkija on vastuussa omasta työstään. Tästä syystä halusin kirjoittaa tutkimuseetiikan tärkeimpiä ja merkittävimpiä periaatteita auki.

6 RIKOKSISTA IRTAANTUMINEN

Tässä luvussa vastaan tutkimuskysymykseni ensimmäiseen osaan eli siihen, *mitkä tekijät ovat naisten mukaan merkityksellisiä rikollisuudesta irtaantumisen kannalta?* Tarkasteleminen naisten kertomuksien mukaan rikoksista irtaantumisen kannalta merkityksellisiä asioita kolmen desistanssiteorian; halun hyvittää, kognitiivisen muutoksen ja pelätyn itsen, pohjalta. Vaikka tulen esittelemään tutkimukseni tulokset kahdessa osassa, on hyvä muistaa, että seuraavissa luvuissa esittelemäni asiat voivat vaikuttaa kaikki sekä rikoksista irtaantumiseen että rikoksettoman elämän ylläpitoon.

6.1 Halu hyvittää

Muutama haastateltu nainen kuvasi tilannettaan niin, että he toivovat pystyvänsä muuttamaan vaikeat kokemuksensa voimavaraksi ja pystyvänsä auttamaan muita samankaltaisia kokemuksia omaavia.

Kuitenkin lähellä sydäntä itellä on, semmoset ihmiset ketkä on käyny kovan koulun ja tavallaan ku ite käyny kans. Itellä aikamoinen värikäs menneisyys, niin tavallaan niin ku että sydämellä semmoset ihmiset, että ois, vois antaa niille vähän tukee siihen ja rohkaisua niille että sieltä alhaaltakin pääsee ylös.

Edellisen sitaatin nainen toivoo, että voisi olla itse tukena ”kovan koulun” käyneille henkilöille ja antaa uskoa, että vaikeastakin tilanteesta voi nousta. Esimerkiksi Salovaaran mukaan naiset pyrkivät hyvittämisellä sovittamaan aiemmin tekemäänsä ’pahaa’ sekä korvaamaan siitä aiheutuneita asioita. Hyvittämisellä on tärkeä rooli entisten rikollisten yhteiskuntaan paluuprosessia ajatellen. (Salovaara 2019, 246; Heide-
mann ym. 2016, 15–18.)

Heidemann ym. (2016) käsittelevät artikkelissaan edellisen sitaatin kaltaista auttajaa. Heidän mukaansa auttamista perusteltiin takaisinantamisen kulttuurilla, kokemuksen hyödyntämisellä sekä itselle tulevalla hyvällä ololla. (Heidemann ym. 2016, 15–18.) Esimerkiksi seuraavassa sitaatissa nainen kuvailee, kuinka oman kokemuksen pitäminen vain itsellään ei hyödytä mitään, vaan sen kautta voi myös pyrkiä auttamaan muita.

Ja silloin on hyöä justiin että on henkilökohtainen toipumistarina, kokemus, ja halu auttaa. Nimenomaan halu auttaa. Se ei hyödytä jos sen kokemuksen pitää sisällänsä, ja ajattelee että minä oon tästä selvinny, et vittuuko tässä muilla mitään.

Heidemannin ynnä muiden (2016) tutkimuksen mukaan toisten auttamisella on edellä mainittujen seikkojen lisäksi muitakin merkityksiä. He nostavat esille esimerkiksi sen, että muiden auttaminen pitää kuntoutuvan henkilön kiireisenä ja niin sanotusti kiinni jossain hyvässä. (Heidemann ym. 2016, 17.)

Vaan muuttuu se et mä haluan muuttaa mun elämän tosissaan, et mäkin haluan olla tollanen ihminen, mä en halua olla samanlainen kuin ne muut jotka niinku on kääntäny mulle selkää vaan mä haluan olla nimenomaan sellanen joka, on aito, joka on kunnollinen ja joka auttaa kun on joku hätä ja joka pysyy tukena ja joka niinku pystyy olla ylpee siitä että hoitaa kaiken niinku rehellisesti, ei niinku mee mistä aita on matalin.

Edellisessä sitaatissa nainen kertoo siitä, kuinka haluaisi olla erilainen kuin muut rikolliseen maailmaan liittyvät henkilöt. Nainen kuvailee, että haluaisi olla sellainen henkilö, joka pysyy tukena, ja joka voi hoitaa asiat rehellisesti. Thomas LeBelin (2007) mukaan jakamalla kokemuksiaan, toivoaan ja voimaansa, toipuvista ihmisistä tulee usein roolimalleja sellaisille henkilöille, jotka eivät ole vielä niin pitkällä omassa toipumisprosessissaan. Useat rikoksista irtaantuneet ovat kertoneet, että auttamistyö on ainut työ, jossa tehdyt rikokset nähdään etuna. (Lebel 2007, 4–5.)

LeBel (2007) kirjoittaa, kuinka nykyään empiiristä tutkimustietoa avunannon merkityksestä vankien kuntoutuksessa on hyvin vähän (LeBel 2007, 3). LeBelin kirjoituksesta täytyy huomioda, että se on julkaistu viisitoista vuotta sitten. Kuitenkin avunannon merkitystä olisi hyvä tutkia, ja ainakin tämän maisterintutkielman sekä usean muun tutkimuksen (mm. Maruna 2001, LeBel 2007, Heidemann ym. 2016, Salovaara 2019) mukaan halu hyvittää ja tehdä hyvää ovat tärkeässä roolissa rikoksista irtaantumisen prosessissa.

Kun mä oon nyt vapaaehtosena vertaisena.

Just kaikist eniten vaan sitä et ne vertaisihmiset käöis siel puhumas porukalle. Jotenkin siis se vertaistuki on niin suuri, et välttämät se et, mä en ymmärrä miks naisille ei järjestetä semmosii kursseja. No yks on se et ei oo kauheesti naisii kenel on itel tää kokemus.

Ajattelen, että haluun hyvittää liittyä vahvasti myös vertaistuki. Haastateltujen naisten mukaan, edellisten sitaattien tapaan, vertaistuki toimii suurena ja tärkeänä tekijänä heidän toipumisprosessissaan. Tämän lisäksi vertaistuki on myös heille tapa tehdä hyvää. Jotkut naisista kertovat, että vertaistuesta on tullut heille kokemusasiantuntijuuden myötä jopa työ ja elämäntapa.

Siis kun mullahan nyt on se Kris-vankityö, se naisvankityö se mitä mä haluun tehdä loppuelämäni.

Edellisessä lainauksessa haastateltava viittaa Krisin vankilatyöhön. Kris on Suomeen vuonna 2001 levinnyt ja ympäri maailmaa toimiva järjestö, joka tarjoaa tukea vankilasta vapautuville. Krisin toiminta perustuu neljään periaatteeseen: päihitteettömyys, rehellisyys, toveruus sekä yhteisvastuullisuus. Krisin jokainen tukihenkilö on itse myös vapautunut vankilasta, joten he tietävät mitä uusi elämä vaatii ja mitä haasteita siihen liittyy. (KRIS Suomen Keskusliitto ry 2022.)

6.2 Kognitiivinen muutos

Siinä alkuunsa se tapahtu enempiin mun pään sisällä.

Edellinen sitaatti hyvin kuvaa sitä prosessia, josta useat aineistoni naiset kertoivat haastatteluisissa, siitä, kuinka vankeusrangaistus on muuttanut ennen kaikkea heitä itseään ja heidän omaa ajatusmaailmaansa. Useamman naisen kertoman mukaan suurin muutos on tapahtunut heissä sisäisesti.

Joo, mä olin ite sitä mieltä silloin ku, mä sitä mietin että nyt on aika pysähtyä tähän, niin mä olin myös kypsä sille asialle että nyt on se pysähdys ja nyt saa riittää, ja nyt ruvetaan ajattelemaan muita asioita. Vaikka tiesi että on vuosia edessä että olet tuolla suljetussa talossa, mutta silti se että olin päättänyt jo siinä alkuvaiheessa että en pala vanhaan.

Ja siis mun mielestä seki viel et tota et ku me ollaan tääl vankilassa niin tää on meille semmonen pakollinen stoppi omaan elämään. Et pitää vähä miettiä et mitä sä haluat elämältä. Mitä sun, mitä sä haluat tehdä. Et mietitään sitä tulevaisuutta. Käydään sitä päihdeongelmaa läpi ja katotaan mitkä on vahvuuksia ja mitkä on, missä ei oo niin hyvä

*ja tiäks sä tälleen näin. Et mun mielest tääl saa tosi paljon eväitä siihen siviilissä elämi-
seen. Et mäkin oon ensimmäist kertaa niin mä oon saanu tääl tosi paljon semmosii asioita
mitä, mist mulla ei tienny, mä en esimerkiks tienny et mulla on jotain tunnelukkoja.*

Vankeusrangaistuksen aikana on kuvauksien mukaan pystynyt miettimään, millaista elämää haluaa oikeasti elää. Vankeusrangaistuksen aiheuttaman pakollisen pysähtymisen aikana naiset kertovat pohtineensa omaa itseään ja sitä, kuka sitä oikein onkaan. Edelliset sitaatit ovat naisten kuvailuja siitä, miten vankeusrangaistus on toiminut heidän elämässään pysähdyksen hetkenä.

Nykyään erilaiset desistanssiteoriat ymmärtävät, että rikoksista irtaantuminen on prosessi, eikä niinkään mikään yksittäinen hetki. Tietysti jotkut voivat kokea tietyn hetken niin voimakkaana, että he ovat silloin päättäneet muuttaa rikollisen elämänsä. Christopher Sullivanin (2012) mukaan rikoksista irtaantumisessa muutos tapahtuu ennen kaikkea henkilössä itsessään, yksilöllisissä asioissa, kuin sosiaalisissa tai rakenteellisissa tekijöissä. Kognitiivisilla tekijöillä, kuten häpeällä ja toivolla on merkitystä desistanssin kannalta. (Sullivan 2012, 208–209.) Häpeä on aineistoni naisten mukaan todellinen asia, ja yksi vaikeimmista asioista vankeusrangaistuksessa. Naiset ovat kuvanneet aineistossa vankeusrangaistuksen aiheuttamaa häpeää muun muassa seuraavilla tavoilla:

*En mä ollu mitenkään ihan musertunu, mä en ollu ihan hiroeen maassa, mua hävetti.
Mua hävetti ihan älyttömästi.*

*Tietsä mua hävettää se enemmänki. Et mä kyl pidän visusti piilossa pantani ja kaikki
semmoset tiedot. Koska se ei mun mielest oo yhtään siisti juttu et on ollu vankilas.*

Henkilöillä, joilla kognitiivinen muutos on mahdollista, on havaittu olevan tiettyjä piirteitä. Tällaiset henkilöt ovat avoimia muutokselle, he jäävät muutokseen ikään kuin koukkuun, riippuvaiseksi ja siten kykenevät muotoilemaan korvaavan minän. Sen muotoutuminen edellyttää sitä, että yksilö pystyy käsittelemään ja hyväksymään oman elämänhistoriansa. (Sullivan 2012, 211.) Seuraavissa lainauksissa naiset ovat kuvanneet omaa prosessiaan.

*Tavallaan just on pystyny käsittelee kaikki asiat ja antaa ittelleensä anteeks ja unohtaa
sen menneisyyden ja, onhan siinä viel vähän työtä siinä, itelle antamisesta anteeks.
Mutta täs tää pikkua hiljaa. Oon yrittäny silti hyväksyä sen menneisyyden.*

*Ja nykyisin mä ajattelen sen sillai kun mä katson taaksepäin että mulla on nykyisin liikaa
menetettävää, että mä en senkään takia palaa siihen vanhaan koska mulla on aivan liikaa,
mä oon tehny itteni kanssa niin valtavan työn, ja nyt mä oon saamassa asioita taas kun-
toon niinku ihan fyysisesti tai siis niinku tollai, sillai asioita, niin mä oon tehny niin
valtavan työn että nyt on liikaa menetettävää jo. Ettei oo sen arvoista enää.*

Muotoillessaan korvaavaa minää, ihmiset alkavat usein pohtia, miten muut ihmiset näkevät heidät. Tällainen reflektio on usein avuksi käynnissä olevalle muutosprosesille. (Sullivan 2012, 211.)

Aineistoni naiset kuvaavat paljon nimenomaan kognitiivista muutosta ja sitä, kuinka vankeusrangaistus on toiminut heille muutoksen mahdollistavana tekijänä. Salovaaran (2019, 243) mukaan vankeusrangaistus voi toimia sellaisena pysäytyksenä rikollisen elämässä, että erilaisen tulevaisuuden pohtiminen mahdollistuu. Hän toteaa myös, että muutos ei useinkaan ole mahdollista ilman ulkopuolista viranomaisen ja kanssaihmissen apua. Vankeusrangaistuksen pysähdyttävyyks mahdollistaa yksilöta-son muutokset. Henkinen hyvinvointi on yksi tärkeimpiä osa-alueita ihmisen kokonaishyvinvoinnin sekä siten myös rikoksettoman elämän ylläpitämisen kannalta (Salovaara 2023, 137).

*Mut mun mielest johtaja sano hyöin noihin juttuihin et, et kun ihminen menee suljet-
tuun vankilaan et se on tavallaan, kun se noudattaa niit sääntöjä et se on semmonen niin
ku päiväkotikiäinen, ja sit se on tavallaan kun vanki pääsee avotuloon ni se on just sem-
monen teini-ään ylittänyt et opettelee ja totuttelee ja se hirveen hyöin vertaa tavallaan
siihen.*

*Totta kai mä oon aikuinen ihminen, mut sit mä oon myös aikuinen lapsi, tavallaan. Et
mä koen itteni tosi, yhtä turvattomaks kuin joku pieni lapsi välillä, että vaikka mulla
tuolta kentiltä on sitä tiettyä uhoa ja uhmaa, mut en mä halua käyttää sitä, enkä mä
 pärjää sillä, koska se ei kannu.*

Edelliset lainaukset toimivat esimerkkinä aineistostani esille nousseeseen tekijään. Naiset nimittäin kertovat, että vaikka suurin muutos tapahtuu naisissa itsessään, tarvitsevat he muutokseen myös tukea ja apua. Muutos omassa itsessä on selkeästi naisten kuvaaman perusteella yksi tärkeimpiä asioita, jotka vievät elämää uudenlaiseen, rikoksettomaan suuntaan. Moni nainen kuitenkin kuvasi, kuinka muutos ei ole vielä valmis, ja uuden identiteetin muotoutumiseen ja vahvistumiseen tarvitaan tukea.

6.3 Pelätyn itsen merkitys

Sen mä oon päättäny, mä oon liian hyöä tähän.

Aineiston naiset eivät suoraan kuvaile sitä, mikä merkitys niin sanotulla pelätyllä itsellä on heidän rikoksista irtaantumisensa kannalta. Kuitenkin aineistosta on löydet-

tävissä paljon omaan mahdolliseen itseen liittyvää pohdintaa. Paternosterin ja Bushwayn (2009) mukaan on todennäköistä, että rikoksentekijät alkavat todella miettiä mahdollista niin sanottua normaalia ja tavallista, rikoksetonta itseään siinä vaiheessa, kun he ymmärtävät rikollisuuden hinnan. Tässä vaiheessa rikolliset tajuavat, että rikosten tekemisen hinta on heille liian suuri ja tavallinen elämä voi tarjota jopa suurempaa tyydytystä niin sanotusti halvemmallalla hinnalla. (Paternoster & Bushway 2009, 1121.)

Mä olin aika eksyksissä vois sanoa elämässä, et mulla ei ollu semmosta, mä vaan niinku vaelsin ilman päämäärää, mut jotenkin täällä niin, täällä sitä vaan jotenkin ymmärsi sen että haluaa elämässä enemmänkin, muutakin. oli päämääriä mitä mä halusin ja haaveita, mutta mä en jotenkin osannu hakeutua niitten pariin sitten että niinku, töihin tai kouluun niin se oli niinku ihan mahdoton ajatus että mä olisin saanu aikaiseksi sen. Mut joo siis puolesta vuodessa niin ihan uskomaton ajatusmaailman muutos, ihan uskomaton, mä ittekin välillä aina hämmästelen sitä et miten se tapahtu.

Mut mä en voi vaan käsittää et miten on päässy tähän ikään, huumeitten ja tommosen elämän, päihteitten, näitten kaikkien, ja sitten vielä sen raa'an elämäntyylin mitä on ollu, ja kaikkien.. Moni on kuollu. Kyl mä toivon et musta vielä jotenkin kuntouttamalla saisi kun mua säälistää tavallaan väliin että on menny elämä tolleen, et kun siinä on tapahtunu kaikkii ja... mä oon perheeni rikkonu ja.. et (vois elämä olla helpompaakin).

Edellisissä lainauksissa naiset kertovat, kuinka vankila-aikana he ovat ymmärtäneet, että haluavat elämässään muutakin kuin päihteidenkäyttöä ja rikoksia. Tällaisen ajatuksen taustalla voi vaikuttaa ajatus pelätystä itsestä tai ei-toivotusta tulevaisuudesta. Etenkin tilanteessa, kun nainen lausuu ääneen toiveen siitä, että "haluaa elämässä enemmänkin, muutakin". Aardema ja Wong (2020) kirjoittavat kuinka pelätty minä on mahdollinen minä, mutta ei välttämättä todellinen minä. Pelkästään pelätyn minän ajattelu ja sen tajuaminen, mihinkä esimerkiksi rikollinen elämä voi viedä, voivat toimia motivaattorina rikoksista irtaantumiselle. (Aardema & Wong 2020, 2-3.)

Joo mulla on asiat tosi hyvin, ne vois olla paljon huonommin, et mulla kävi tuuri ja että, tää menikin näinkin helposti koska kaikilla se ei todellakaan mene niin. Et siis siinä mielessä sitä oppi arvostaa vaan sitä mitä on. Siks silleen harmittaa kattoo ihmisiä jotka niinku, kenellä ei oikeasti ole mitään, niille se on sitten oikeesti eri juttu.

Et on täällä kyllä semmosiakin tapauksia sitten, mutta niinku, kyl mua hirvittäis, et mulla kävi tosi hyöä tuuri.

Useissa haastatteluissa naiset kuvailevat, kuinka myös toisten ihmisten huono tilanne voi toimia motivaattorina omalle muutokselle. Naiset kertovat, että entiset, rikollisesta maailmasta tutut henkilöt saattavat olla todella vaikeassa tilanteessa elämässään. Naiset pohtivat myös vankeusrangaistuksen aikana solmittuja ihmissuhteita.

7 RIKOKSETTOMAN ELÄMÄN YLLÄPITO

Tässä luvussa vastaan tutkimuskysymykseni toiseen osaan, eli siihen *mitkä tekijät ovat naisten mukaan merkityksellisiä rikoksettoman elämän ylläpitämisen kannalta?* Aineistostani nousi desistanssiteorioihin liittyvien seikkojen lisäksi muutamia rikoksista irtaantumisen sekä ennen kaikkea muutoksen ylläpidon kannalta kiinnostavia seikkoja. Nämä seikat ovat mielestäni tärkeitä tiedostaa ja ymmärtää, etenkin työskenneltäessä vankilasta vapautuneiden naisten kanssa. Kun tavoitteena on pysyvä elämäntavan muutos, on tärkeää ymmärtää millaisiin asioihin esimerkiksi sosiaalityössä kannattaa keskittyä, ja millaista tukea entiselle rikolliselle kannattaa tarjota. Kognitiivisen muutoksen yhteydessä (luku 6.2) käsitelin erilaisia tukitoimia sekä sosiaalisia suhteita. Halusin käsitellä nämä kyseisessä luvussa, sillä aineistoni naisten kertoman mukaan nämä asiat ovat olleet merkittäviä ja ovat siten mahdollistaneet kognitiivisen muutoksen. Seuraavaksi käsitelen aineistostani esiin tulleita niin sanottuja muita seikkoja, joita ei niin selkeästi pysty kuljettamaan rinnakkain desistanssiteorioiden kanssa. Nämä keskeiset asiat tulivat esille naisten puheissa erityisesti liittyen muutoksen ylläpidon mahdollistamiseen.

7.1 Päihderiippuvuuden hoito

Lähes jokainen aineistoni nainen kuvasi sitä, kuinka rikolliseen elämään liittyy päihdeet. Rikollisuus on saattanut olla seurausta päihteidenkäytön rahoittamisesta. Päihteidenkäytön ja rikollisuuden suhde on tunnistettu ja tunnustettu useissa tutkimuksissa. Rikollinen käyttäytyminen on vahvasti yhteydessä päihteiden riippuvuuskäyttöön (esim. Nelson 2012, 59). Aineistoni naiset kuitenkin kuvaavat esimerkiksi seuraavan sitaatin tavoin sitä, kuinka eivät ole saaneet juurikaan apua päihderiippuvuuteensa.

Mut mun mielest se vankilan kuitenkin se päihdetyö on niin onnetonta et mähän, mä olin vankials vuos ja neljä kuukautta niin tota, mä en kertaakaan ollu päihdeohjaajal.

Naisten kertoman mukaan vankilassa liikkui paljon päihteitä. Hän kertoo suljetun vankilan todellisuudesta, kun taas avovankilaan pääseminen ja siellä pysyminen edellyttävät päihteettömyyttä, mitä testataan jatkuvasti. Päihteettömyyteen vaikutti kaikin eniten oma tahto ja motivaatio, etenkin edellisen sitaatin kaltaisissa tilanteissa, joissa apua ja tukea päihteettömyyteen ei oikeastaan saanut ollenkaan. Useat naiset ovat kertoneet, kuinka rikollisessa maailmassa päihteidenkäyttö oli heille keino kestää todellisuutta. Seuraava sitaatti on tästä kuvaava esimerkki.

Et mä en kestäny tosiasioita. Et jos mä yritin olla selvin päin ja normaalisti niin mä en pystyny koska mä en kestäny sitä et mä oon aina ollu semmonen, silti kotityttö semmonen, ja mul on ollu aina se normaali kotielämä ja semmonen niin mä en kestäny sit semmosia asioita mitä mä olin tehny mikä oli ihan päinvastaista mun moraalia ja mun periaatteita kohtaan. Niin mä en kestäny sitä ollenkaan. Niin sit mä en kestäny sitä oloo selvin päin ja sit just että no niin et kaikki on menetetty.

Aineistostani kävi hyvin ilmi myös se, kuinka vankilatuomion saaneet naiset käyttivät päihteitä, koska sitä he olivat aina tehneet. Heillä ei välttämättä ollut keinoja ja tahtoa elää muunlaista elämää.

Ja mun elämä on aina perustunu siihen, että mä käytän päihteitä, mulla on niitä päihteitä ja mulla on rahaa.

Siis se et se oli vaan semmonen et ei niit päihteit tehny mieli vaan se oli se et näin on aina ennenkin toiminu täs tilantees.

Rikollisuus ja vankeustuomio itsessään aiheuttivat aineistoni naisille valtavasti häpeää. Rikollisuuteen ja rangaistukseen liittyvät asiat eivät useinkaan ainakaan helpotaneet häpeän ja syyllisyyden tunteita. Esimerkiksi päihderiippuvuus on sellainen asia, joka aiheutti vankeusrangaistuksen ohella aineistoni naisissa syyllisyyttä ja häpeää. Päihderiippuvuuden kuvattiin leimaavan tietynlaiseksi ihmiseksi, kuten seuraavissa lainauksissa tulee esille.

Mutta mä nyt kannan aina sillai että mulla on se päihdeongelma mun loppuelämäni että sillai, se on niinku semmonen mun itse kantama leima itselleni.

Ettei oo mikään vanki tai narkkari tai mitään muutakaa. Koska ihmisillä on hirveet ennakkoluulot aina kaikista asioista nii.

Haavoittuvuus oli yksi teema, joista haastatteluissa keskusteltiin. Yksi kysymys, joka kaikille naisille esitettiin, liittyi hänen kokemukseensa haavoittuvassa asemassa olemiseen.

Ainakin siinä mielessä haavoittuvassa et silloin ku nää päihteet ja lääkkeet ja muut on kuulunu elämään, ni sitä on ollu hyvin herkästi vietävissä. Ja lähtemässä erilaisiin, elikkä.. Et siinä mielessä haavoittuvassa koska sanotaan että itteenhän sitä on aina sattunu loppuviimeks ku tuomion aika tulee.

Edellisen sitaatin tavoin naiset kuvasivat, että etenkin päihteiden ja niihin liittyvien seikkojen suhteen naiset kokivat usein olevansa haavoittuvassa asemassa.

7.2 Elämä ilman väkivaltaa

Sanotaan et jos 70–80 % naisvangeista on väkivaltaa, et on kokenu.

Edellisen lainauksen tavoin haastattelussa olleet naiset olivat hyvin tietoisia naisvankien väkivaltaisista elämänhistorioista. Vuonna 2015 naisten yleisin päärikos oli henkirikos, toisella sijalla oli huumausainerikos. Kolmanneksi yleisin oli muu väkivalta. (Salovaara 2019, 26.) Aineistossani muutama nainen kertoi hyvin avoimesti tekemästään sekä kokemastaan väkivallasta. Useiden eri tutkimusten (esim. Kanervo 2015; Lattu 2016; Salovaara 2019; Tammi-Moilanen 2020) perusteella voidaan todeta, että väkivallan kokemukset naisvankien keskuudessa ovat erittäin yleisiä. Naisvangeilla on usein myös traumaattinen historia, joka on alkanut jo lapsuudessa. Aikaisempien edellä mainittujen tutkimusten johdosta tiedetään, että naisvangit ovat paitsi itse tehneet, myös ennen kaikkea kokeneet ja nähneet paljon väkivaltaa.

Niin siinä just kans et kun väkivalta synnyttää ihan väistämättä väkivaltaa, et kun sitä tarpeeks saa omalle kohdalleen, niin kyllä sitä rupee antaa takasin.

Esimerkiksi edellisen sitaatin nainen kertoi, että on lapsuudestaan saakka kokenut vakavaa fyysistä ja henkistä väkivaltaa. Koska on aina nähnyt ja kokenut paljon väkivaltaa, siitä on tullut hänelle tapa toimia. Yksi naisista kertoi, että eli todella pitkään elämää niin, että siirtyi väkivaltaisesta suhteesta toiseen. Jälkikäteen nainen oli tajunnut, että hänellä saattoi olla jonkinlainen läheisriippuvuus. Väkivalta suhteissa oli ollut niin vakavaa, että hän ihmetteli, kuinka oli edelleen hengissä. Seuraava sitaatti on esimerkki kyseinen naisen kertomasta.

Et se on suoranainen ihme et täs ollaan hengissä, ihan jo sen fyysisen väkivallan ja sen kaiken uhan ja, mitä mul on sattunu et jo niitten puolesta tai sitte päihdehistorian puolesta justiin.

Paitsi että naiset ovat kokeneet sekä itse kohdistaneet muihin henkilöihin väkivaltaa, on muutama nainen kertonut myös heidän kohdistaneen itseensä väkivaltaa. Elämäntilanteet ovat olleet niin haastavia, että itsensä vahingoittaminen on tuntunut ainoalta ratkaisulta, kuten seuraavan lainauksen nainen kertoo.

Silti mä aattelin et mä tapan itteni, et mä en kestä ja olin kolme päivää, tai olin yhes kämpäs sit tuolla ja vedin viinaa ja pillereitä. Mä olin sit 14 ja, tyyliin joku semmonen. Ku siin kävi kaikkii semmosii ja sit mut raiskattiin. Mul meni, että kolme miestäkin pääsi raiskaamaan sillon ku mä olin viel, mul meni neitsyys ja kaikkee sitte siinä.

Naisten kertomusten mukaan päihdepiireihin ikään kuin kuuluu erilainen väkivalta, niin fyysinen, henkinen kuin seksuaalinenkin. Fyysinen seksuaalinen väkivalta, kuten edellisen sitaatin kuvaama raiskaus, tapahtuu usein nimenomaan seksiin pakottamisena tai muunlaisena seksuaalisena hyväksikäyttönä. Päihdemaailmassa, johon liittyy väkivalta hyvin vahvasti, nainen nähdään usein seksuaalisena olentona. (Väyrynen 2009, 190–202.)

Siis en mä usko et monikaan nainen on syntyjään läpensä paha, et jos ei sitä väkivaltaa ja siis päihdeongelmaa olis niin ei tuol varmaan vankilois olis niin kauheest ihmisiä.

Edellinen lainaus on hyvä esimerkki siitä, kuinka todella haastavista tilanteistaan ja karuista elämäntarinoistaan huolimatta naiset uskovat ihailtavalla tavalla hyvään. Useat naiset kertoivat haastatteluissa, kuinka uskovat siihen, että vain harva ihminen on oikeasti paha. Vaikeat kohtalot ja karut elämät, sisältäen päihdeongelman ja väkivallan, synnyttävät pahoja tekoja.

7.3 Mahdollisuus

Aineistoni naiset kuvaavat, että he tarvitsevat muutokseen ja sen ylläpitämiseen mahdollisuuden. Lähes jokainen aineistoni nainen on ottanut jossain haastattelun vaiheessa muutoksen mahdollisuuden puheeksi. Naiset kuvailivat paljon sitä, kuinka kokevat olevansa tuomittuja yhteiskunnan ja toisten ihmisten toimesta, vaikka olisivat jo suorittaneet vankeusrangaistuksensa. Useampi nainen kuvaili sitä, kuinka heidän mielestään kukaan ei voi tuomita toista ihmistä, eikä arvostella toisen ihmisen tekoja. Heidän mielestään myös tekojen taustat tulisi ymmärtää:

Mut mun mielest silti kaikkia ei voi, siis me ei voida kuitenkaan arvoitella toinen toisiamme. Me emme tiedä niitä oikeita asioita, me emme tiedä lähtökohtia. Me ei tiedetä minkä takia miks jokukin on jotakin tehny. Siis kukaan ihminen ei voi tuomita toista.

Me ollaan kaikki ihmisiä. Me ei voida ihonvärin tai minkään muunkaan, mun mielestä. Ihan samahan se oli tuol vankilassakin vähän et en mä koskaan kattoo ketään silleen et kuka on huonompi tai parempi. Kun mä en aseta ihmisiä niin.

Ja sit ku ihmiset on semmosii et vaik mä oisin rangaistukseni saanu ja rangaistukseni kärsiny, ni sitä asiaa ei silti unohdeta. Se asia ei oo heille sit ok silti vaikkei he tiedä koko asiast yhtään mitään. Ja mun mielest se on väärin.

Tuomitsemisen naiset liittivät siihen, että heidän mukaansa kaikille pitäisi antaa mahdollisuus muuttua. Aineiston naisten mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus kokea itsensä tärkeäksi ja arvokkaaksi. Jokaisen tulisi saada olla oma itsensä. Yhden haastatettavan naisen mukaan hän haluaisi muuttaa sitä, kuinka esimerkiksi entisiä rikollisia kohdellaan ja kuinka heille annetaan yhteiskunnassa mahdollisuuksia. Seuraavat aineisto-otteet kuvaavat tällaisia tilanteita.

Että mun mielestä pitäis antaa ihmiselle mahdollisuus. Kuka haluaa muuttua, niin antaa se mahdollisuus eikä se että sillä on koko aika se vangin leima tai rikollisen leima tai päihdekäyttäjän leima, joku näistä otsassa koko aika.

Se on äärimmäisen tärkeä jokaiselle ihmiselle tulla arvoitetuksi ja nähdyksi ja kuulluksi että se on se elämän perusta niin kuin pienelle lapselle.. Kokee itsensä arvokkaaks ja rakastetuks ja tärkeeks. Muuten siinä tulee niin rikkinäisiä ihmisiä. Ihminen kuolee sisältä, menettää merkityksen elämälle. Mikään ei sit kiinnosta. Ai kauheeta.

Sille mä haluaisin tehdä sille asialle jotain, et annettais enemmän niitä mahdollisuuksia ja sitä et ihminen saa olla oma itsensä. Et sehän on hyöä et ihminen osaa jutella.

Muutoksen mahdollisuuteen liittyy naisten puheissa usein yhteistyö eri toimijoiden kanssa. Aineistoni naiset kuvasivat paljon yhteistyötä eri ammattilaisten, kuten vankilan työntekijöiden, Kelan, sosiaalihuollon sekä muiden erilaisten toimijoiden kanssa. Naiset kertoivat, että epäinhimillinen kohtelu oli saattanut alkaa jo vankeuden aikana. Naisten puheista kävi selkeästi ilmi, että vankilan henkilökunnan käytös riippui pitkälti siitä, oliko kyseessä suljettu vankila vai avolaitos. Seuraavaksi tästä kaksi aineisto-otetta.

Ja siis mun mielest ensinnäki noi kivitalon vartijat oikeesti ni heidän pitäis vähän, olla avoimemmin mielin eikä niin et okei ne on lukenu jonkun jostain vankitietojärjestelmästä

et hei et mitä toi on tehny. Ja sit vedetään ne ennakkoluulot, käydään vähän googlaamas, luetaan lehdest juttuu, herranjumala.

Kivitalossa on ihan et mä kun menin kivitalosta avotaloon, mä en oo ikinä ennen ollu aikasemmin avotalossa niin ne oli ihan erilaisia mä aattelin onks tää vankila ollenkaan että vartijatkin saattaa kysyä "no mitäs sulle kuuluu" ja tällein, ja tosi ystävällisiä et ei ollu semmosia et huudettiin sukunimellä vaan sieltä että "nyt alas" ja sellasta. Siellä ne kohteli vähän ihmisemmin.

Naisten kuvailujen mukaan avovankilassa kohtelu oli inhimillisempää. Vartijat kohtelivat vankeja kuin ihmisiä, eli arvostavasti ja kunnioittavasti. Toisenlainen kokemus naisilla oli suljetuista vankiloista. Vartijoiden käytös naisia kohtaan oli heidän mukaansa ajoittain epäasiallista. Naisten tilanne rikollisena, vankeustuomion saaneena henkilönä oli muutenkin haastava, haavoittuvainen ja ongelmainen monella tapaa. Tällainen kohtelu ei naisten mukaan ainakaan auta oman uudenalaisen identiteetin muodostumisessa ja rikollisuuden taakse jättämisessä.

Vankilan ulkopuolella, rangaistuksen jälkeen, naiset tekivät yhteistyötä muun muassa Kelan ja sosiaalitoimen kanssa. Naisilla oli sekä monenlaisia kokemuksia sekä Kelasta että sosiaalitoimesta. Seuraavaksi aineisto-otteita naisten kuvaamista kokemuksista näiden viranomaistahojen kanssa.

Lastensuojelu on tosi huonosti suhtautunu tähän mun tuomioon et he on.. vähä niin ku potkinu maassa makaavi, tai silleen vertaiskuvallisesti tuntuu siltä et sit kun kaikki on jo mennyttä niin sit viedään ne vähäsetki ilon aiheet mitä on.

Et ne ei oikein siel Kelassakaan ymmärrä et "ei ne sua ota mihinkään".Mä oon Kelan kohdal kaikist eniten kokenu tälläst syrjintää.

Eihän esimerkiks Kela oikein ymmärrä sitä että, siis, suljetun ja, avovankilan eroo. Sitä että, tuolla pitää kaikki kuitenkin ostaa, ite kun sitte taas, joo no suljetussa ei tosiaan tarvi mutta...

Viimeinen sitaatti liittyy tilanteeseen, jossa nainen on avovankilassa ja hänen täytyy itse ostaa erilaisia jokapäiväiseen elämiseen liittyviä tarvikkeita, kuten ruokaa, vaatteita ja hygieniatarvikkeita. Nainen kuvaa sitä, kuinka toimeentulotukea myönnettäessä ei ymmärretä avovankilan ja suljetun vankilan eroa. Täten tukia ei myöskään saa avovankilaan, sillä perusteella, että henkilö on vankilassa. Muutenkin sain naisten kuvauksista sellaisen kuvan, että heidän on vaikea ymmärtää palvelujärjestelmää ja sitä, miten asiat toimivat. Mutta toisaalta, erilaisissa palveluissa ymmärretään huonosti mitä erilaiset vankeusrangaistukset tarkoittavat, ja mikä on esimerkiksi suljetun vankilan ja avovankilan ero.

En mä tiedä. Ihan ihme juttuja, et sitä on räknätty ja pyydetty erillisiä lappuja ja sieltä pyöritelty. Varmaan kolmeen eri otteeseen juossu, ellei neljään, niin sossu-Kela-sossu-Kela-sossu-Kela, siit helmikuusta asti.

Naiset kokivat, että heitä juoksutetaan niin sanotusti luukulta luukulle, kuten edellisen sitaatin nainen kuvailee. Tämän lisäksi naiset kertoivat, että he ovat hyvin tietämättömiä asioista. He kokevat, että heille ei kerrota sellaisia asioita, jotka heidän kuuluisi tietää sekä vapaudessa että vankilassa. Asiat pitää saada selville ikään kuin kautta rantain. Seuraavassa aineisto-otteessa nainen kuvailee sitä, kuinka ei edes tiennyt, että vankilassa on olemassa päihteen osasto. Nainen kuuli asiasta toisen vangin kautta.

On on ja kato just ku päihteen osasto se on paljon pienempi ja, niin ku tavallaan enhän mä ois tiennyt siitä ollenkaan jos ei mulle ois siitä, ja sit tavallaan ku ihminen ku se menee vankilaan se riippuu vartijasta joka siinä on töissä niin tosi huonosti ne opastaa sut sinne. Vaan ne vaan sanoo et "no niin selliin, sellin ovi kii". Ei ne kerro sulle yhtään mitään sun pitää tehdä. Kaikki sä kuulet toiselta vangilta.. Et se on hyvää tuuria jos siel on hyvä vartija sit töissä joka opastaa sua.

Mielestäni vankilasta vapautuneiden kanssa työskentelevien on tärkeä ymmärtää naisten kokemuksia palvelujärjestelmästä. Työntekijöiden tehtävä on selittää asioita niin, että asiakas ymmärtää. Palvelujärjestelmä ei ole kenellekään helppo ymmärtää. Marginaalisessa tilanteessa olevien naisten tuottaman tiedon avulla ammattilainen pystyy työssään keskittymään tiettyihin asioihin ja ottamaan nämä seikat huomioon. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) määrittää 1§:ssä, että kyseisen lain tarkoitus on edistää asiakassuhteen luottamuksellisuutta, asiakaslähtöisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään kohteluun ja palveluun sosiaalihuollossa. Kyseinen laki määrää 4§:ssä, että asiakkaalla on oikeus saada hyvää kohtelua ilman syrjintää. Lain 5§:n mukaan sosiaalihuollossa toimivan henkilön on selvitettävä asiakkaalle tämän oikeudet ja velvollisuudet sekä esitellä erilaiset vaihtoehdot. Tämä selvitys on annettava niin, että asiakas ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. Naiset itse toivoivat, että saisivat inhimillistä kohtelua, kuten seuraavassa aineisto-otteessa tulee esille.

Koska must tuntui et sillä oli niin negatiivinen asenne niin mä olen yllätynyt. Koska mun tekee tosi paha jos mun tekee jopa paha et kun mä näen niit muitakin vaikka sä oisit ihan oikeesti laitapuolenkulkija tai joku vähän alkoholisoitunut tai joku muu, niin et sä voi kohdella ihmistä ala-arvoisesti. Mun tekee siis ihan oikein paha, mun sydäntä oikein siis ottaa siit kun mä ajattelen et kun jos mua kohdellaan noin niin mä ajattelen et miten sit semmost joka todellakin varmaan ei tiedä paljoo ehkä välttämättä eikä välitä mut tarvitsee vielä enemmän ehkä apua kun minä. Kun mä osaan edes hakee sitä apua

mutta kun sellainen joka tulee niin ei välttämättä edes osaa. Tää mua hämmästyttää, et eiks ne panosta siihen. Laittaisivat ne ihmiset siihen jotka on siis sosiaalisia, ymmärtäviäisiä, ystävällisiä.

Useimmat haastateltavat naiset mainitsivat Silta -valmennuksen merkittäväksi yhteistyötahoksi rikoksista irtaantumisen kannalta. Silta-Valmennusyhdistys on Tampereen seudulla toimiva kohtaustapa, jossa keskitytään työhön, oppimiseen ja osallisuuteen. Silta-Valmennusyhdistys toivoo voivansa voimaannuttaa ihmisiä niin, että he pystyvät itse ohjaamaan omaa elämäänsä. Silta-Valmennusyhdistys tarjoaa erilaista ohjausta ja kuntoutusta sekä valmennusta ja koulutusta. Valmennus tarjoaa esimerkiksi huumehoidon avopalveluita sekä apua vankilasta vapautumiseen tukemalla niin sanottuun normaaliin elämään kuuluvia asioita. Yhdistys tekee tiivistä yhteistyötä sekä yksityisen, julkisen että kolmannen sektorin kanssa. (Silta-Valmennusyhdistys ry, 2023.)

Joo mä haluan tähän, ehdottomasti mä voin tähän sanoo yhen asian että, mä oon sitä mieltä itse, esimerkiks joo Siltavalmennus on hyvä paikka. Tää on hyvä kuntoutus sen takia koska täältä pääsee myös hyvin eteenpäin.

Se on päihderiippuvaisille mut tosi moni vanki on päihderiippuvainen et harva on semmonen joka ei oo. Vois tänne xxx perustaa naisille vaikka just vähän niin kun tän Sillan tapanen mut et se on naisille et ne saa käsitellä siellä just sitä heidän naiseutta äiteyttä, kaikkee tällästä. Ne saa siitä omasta elämästä että kun se naisena kun sä oot vankilassa ja päihitteenkäyttäjä, sä oot tosi alas painettu, et sä oot sellanen ollu ja just tälleen et sä oot vaan tollanen narkkarihuora. Ja sit ne vaan joutuu hyväksyyn sen, et nostettas niitä ihmisiä siellä esille et ne sais tutustua kunnolla itteensä. Se ois se, se ois tosi iso juttu ja mä uskon et se ois tosi hyvä tosi monelle vangille.

Tota vertaistukee koska sitä on mahdollisuus saada niin sitä lisäisin ja tollasii siis Sillan kaltasii paikkoi niinku. Siis se idea et kyl mä tollasii Sillan kaltasii siis, enemmän ja just se et kotikunnat lähtis tukeen, tukeen koska ilman sitä rahotust se ei kans onnistu. Mutta on toi siis mä pidän Siltaa semmosena paikkana varmaan mikä sit loppujen lopuks pelasti, et ei tuol vankiloissa päihdehoito on ihan...

Edellisissä lainauksissa naiset kuvailevat, kuinka merkittävänä asiana he ovat Silta-Valmennuksen kokeneet. Naisten mukaan Silta-Valmennuksessa kuntoutus on kokonaisvaltaista, ja Sillasta saa hyvät eväät normaaliin elämään. Silta-Valmennuksessa henkilö hyväksytään sellaisena, kuin hän on.

7.4 Asunto ja muut käytännön asiat

Ja sitten kun ne vapautuu niin loppupeleissä sehän on ihan tyhjään maailmaan että, mä muistan sillonkin kun mä olin siellä suljetussa talossa niin, muutamaa hassua viikkoa ennen ruvettiin kattoo asuntoa, ei mistään työpaikoista eikä mistään tommosista puhuttakaan, että niinku, joo, ja muistan kun tosi moni mun ystävä on vapautunu vankilasta niin kyl ne sano et ne joutu heti suoraan ensimmäisenä kattoo asuntoa kun ei oo kattoo pään päällä että mihin mennä yöksi. Että se on tosi pelottava tunne, että millainen kun sä pääset siviiliin niin sit sulla ei ookaan kattoo pään päälle, että tuupattu vaan sinne kylmään maailmaan. Ja sehän se ajaa niinku suoraan uudestaan siihen rikokseen.

Mut varmaan nyt eniten siinä asunnon haussa.

Kun naisilta kysyttiin, että missä asioissa he kokevat tarvitsevansa eniten tukea, oli asuntoon liittyvät asiat selkeästi suurin teema. Kuten ensimmäisessä sitaatissa nainen kertoo, suljetussa vankilassa olon aikana ei juurikaan mietitty vapautumisen jälkeisiä asioita, kuten asuntoa. Tämän naiset kokivat todella ongelmalliseksi, sillä asunnon ja ”katon pään päällä” kuvattiin olevan tärkeimmät peruselementit uuden elämän opettelulle. Vapautuvat ovat eriarvoisessa asemassa riippuen mistä he vapautuvat. Avovankilasta vapautuessa valvottuun koevapauteen on asunto perusedellytys vapautumiselle. Ilman asuntoa esimerkiksi päihteidenkäytön kuvailtiin olevan ainut keino selviytyä. Seuraavissa lainauksissa naiset kuvailevat asunnon merkityksen tärkeyttä.

Että ei suotta nyt puhuta sitä että asunto ensin vankilasta tai jostain muusta laitoksesta vapautuvalle, koska se on kuitenkin se perusta mihinkä lähetään sitä muuta toimintaa rakentamaan.

Se on ku se on tärkeä ja olennainen, ja se oikeesti kun sä tulet siinä ilman asuntoa sieltä pihalle, niin kun tämä xxx aikanaan sano että se ensimmäinen vartti on se ratkaseva.

Mutta mulla nyt ainaki ku koevapaus loppuu niin mul on siinäki periaattees, hyvä syy ja sellanen, ja että pitää pysyä selevin päin ku koska mulla on että jos mä tuan asunnon menetän niin, sitte mä oon taas aivan hukas.

Asuntoasiaan liittyy myös oman vuokra-asunnon säilyminen vankeusrangaistuksen ajan. Tällaisesta tilanteesta naisilla oli monenlaisia kokemuksia. Joidenkin naisten mukaan toimeentulotukea on maksettu vuokra koko vankeusrangaistuksen ajalta, vaikka rangaistus ylittäisi määräajan joillakin kuukausilla. Toisten kokemusten mukaan Kela ei ole suostunut tulemaan yhtään vastaan asiassa. Jotkut naisista kertoivat, että ovat jo vankeusrangaistuksensa aikana kerryttäneet vuokravelkaa, sillä he eivät ole pystyneet maksamaan vuokraansa. Velallisena siviiliin astuminen koettiin vaikeaksi asiaksi.

Tällaisessa tilanteessa naiset kertoivat miettineensä helpompia, rikollisia tapoja ansaita rahaa. Edellä kuvaillun kaltaiset tilanteet eivät naisten mukaan millään tavalla edistä rikoksetonta elämää.

Et nyt mä joudun koko aika lainailla vanhemmilta, et taas tää niinku velkakierre alkoi heti ku pääsi kotiin.

Mullakin on sen verran paljon niinku rikollisia yhteyksiä, tai siis semmosia ihmisiä jotka elää sillä rikollisuudella, on niinku jengiläisiä ja tällasia, niiden työ on niinku elää näin, ja nekin on jo tarjonnu apua että hei et me maksetaan sun koko toi vuokrahomma, ei mitään hätää, et maksa sitten joskus takaisin mutta mä pelkään lähtee sille tielle, se on liian helppoo rahaa. Sen jälkeen ne kysyy multa jotain palveluksia mihin mä en taas halua lähteä koska mä haluan elää kunnollisesti nyt.

Edellisen sitaatin kaltainen tilanne vaarantaa vakavasti rikoksettomuuden, sillä se altistaa vapautuvan tilanteeseen, josta selviytyminen edellyttää rikoksen tekemistä. Myös muunlaiset käytännön asiat, kuten erilaisten hakemusten tekeminen, osoittautuivat aineistoni perusteella asioiksi, joissa naiset kaipasivat tukea. Naiset kokivat tällaiset konkreettiset asiat usein 'ylimääräisiksi'. Omasta jaksamisesta ja hyvinvoinnista huolehtimiseen sekä uuden identiteetin ja elämän rakentamiseen menneet voimavarat eivät usein aineistoni perusteella riittäneet haastavien, konkreettisten asioiden hoitamiseen. Seuraavat lainaukset ovat hyviä esimerkkejä tästä.

Että mun voimani riittäis siihen uuden elämän opetteluun, kun siinä on niin montaa eri asiaa. Siinä on raha-asiat, hallita sillee et on mieltä, pitää hoitaa tietyt asiat, ja mä osaan kyllä hoitaa, niin kuin esimerkiks maksaa itte puhelimesta, jos mulla on siinä vuokra, sähkölasku, puhelinlasku, niin mä osaan ne kyllä. Mut sit kaikkii niitä hakemuksia, tukia. Mul ei oo mitään hajua.

Tuntuu että se on mun toipumisen esteenä et mä en saa perusasioita terveysasioita kuntoon. Että ku on huolissaan terveydentilasta. Sitte rahahuolet on tietysti. Mä oon eläkkeellä.

Edellisissä lainauksissa tulee hyvin esille se, kuinka kyky hoitaa arkisia asioita voi vankilasta vapautuneella kuntoutujalla olla melko heikkoa. Voimat saattavat riittää joihinkin asioihin, mutta toisiin ei ollenkaan. Yksi naisista kertoo, kuinka kokee oman terveydellisten asioiden olevan kuntoutumisen esteenä. Kyseinen nainen kuvaa, kuinka ei saa hoidettua niin sanottuja perusasioita. Muun muassa tällaisiin konkreettisiin asioihin naiset tarvitsevat apua.

Useimmat naiset kuvaavat aineistossa myös sitä, kuinka he eivät edes tiedä, millaista tukea tarvitsevat. Avuntarve on niin suurta, että sitä ei osata edes jäsentää, eikä tilannetta purkaa tai sanoittaa niin, että tietäisi, millaista apua kaipaisi. Apua ei myöskään osata hakea oikeasta paikasta. Niinpä avun hakeminen saattaa jäädä kokonaan. Seuraavat aineistoviittaukset kuvailevat tämänkaltaisia tilanteita.

Mä luulen oikeesti et meillä Suomessa täällä on kuitenkin joillain paikkakunnilla varmaan tosi vaikeeta saada edes sitä apua. Eikä ihminen osaa välttämättä edes hakea sitä.

Onhan siinä monet tuollakin oli miten oli, niin kyl mä ihmettelen että jotenkin tää yhteiskunta ei oikeesti auta yhtään niit vankeja siinä et kun ne vapautuu

Niin mä oon joskus hakenu apuu niin mulle on sanottiin vaan et sä oot sen verran kykeneväinen aikuinen ihminen että sä pystyt hoitaa nää itekki. Ja sit se jäi oikeestaan siihen. Sit mua ei enää kiinnostanukkaa et käykää hoitaa niitä asioita.

Se on vittumaista, nykyään yhteiskunnas pitäis tietää kaikesta kaikki.

Kognitiivinen muutos (ks. luku 6.2) tapahtuu henkilössä itsessään, hänen sisällään. Henkilö voi kuitenkin tarvita muutokseen tukea ulkopuolisilta ihmisiltä, kuten esimerkiksi sosiaalityöntekijältä. Kuten olen tässä tulosluvussa aikaisemmin kirjoittanut, aineistoni naiset ovat kertoneet tarvitsevansa apua hyvin arkisiin asioihin. Niinpä kognitiivisesta muutoksesta ei voi täysin erottaa rakenteellisia tekijöitä. Farrall ja Bowling (1999) ovat jo yhdeksänkymmentäluvun lopulla kirjoittaneet, kuinka he näkevät sekä rakenteelliset että subjektiiviset näkökulmat välttämättöminä rikoksista irtaantumisen kannalta. Näiden kahden ajatellaan olevan toisistaan riippuvaisia. (Farrall & Bowling 1999; Sullivan 2012, 211–212.) Salovaara (2019) kirjoittaa, kuinka entisen rikollisen paluu ja integraatio yhteiskuntaan vaatii sekä yhteiskunnan tukea että yksilön omaa motivaatiota (Salovaara 2019, 196). Näiden tekijöiden ymmärtäminen on mielestäni tärkeää erityisesti sellaisille ammattilaisille, jotka työskentelevät entisten rikollisten kanssa.

7.5 Sosiaaliset suhteet

Ilman äitiä mä en ois selvinny oikeesti niin helposti ja niin hyvin, ja ilman mun paria semmosta kunnollista ystävää. Ja siis jos mulla ei ois ollu näin ymmärtäväistä väkeä ympärillä.

Edellisen aineistolainauksen kaltaisia toteamuksia oli aineistossani paljon. Naiset kertovat, että sosiaaliset suhteet ovat suuressa roolissa rikoksista irtaantumisessa, mikäli

nämä suhteet ovat niin sanotusti positiivisia, eivätkä liity rikolliseen maailmaan. Edellisessä lainauksessa nainen toteaa, kuinka ymmärtäväiset ihmiset hänen ympärillään ovat saaneet hänet selviytymään niin hyvin. Nainen kuvailee, että ilman äitiään hän ei olisi pärjännyt. Naisille myös oma äitiys ja omat lapset toimivat suurena motivaattorina muutokselle (äitiydestä enemmän luvussa 2.2.3). Seuraavaksi kaksi aineistotetta, joissa naiset puhuvat lapsistaan ja heidän merkityksestään.

Eikä mul oo mitään semmosii mielitekoi tullu eikä mitään semmosii edes, mikä on mun mielest hyvä juttu ja sit mua motivoi toi koulu ihan hirveesti ja poika kaikist eniten.

Mut nyt sit mä oon saanu mun asioita järjestykseen ja mun avioliitto on kunnossa ja nyt jossain vaiheessa sit, rupeen näkee tätä lasta.

Salovaara (2019) on väitöskirjatutkimuksessaan koonnut yhteen tutkimuksessaan esiin nousseet merkittävimmät asiat rikostaustaisten naisten takaisinliittymisen kannalta. Yksi näistä osa-alueista on sosiaaliset suhteet. Rikostaustaisille naisille sosiaaliset suhteet ovat merkittäviä etenkin sellaisessa tapauksessa, jossa ihmissuhteet ovat naiselle itselleen merkittäviä, mutta myös tukevat muutosta. (Salovaara 2019, 235.) Kaikki sosiaaliset suhteet eivät lainkaan ole muutosta ja parempaa elämää tukevia. Aineistossani naiset kertovat, kuinka ovat joutuneet niin sanotusti karsimaan lähipiiriään. Vanhat, rikolliseen elämäntapaan kuuluvat henkilöt ovat saaneet jäädä ja kaikki yhteyden heihin on pitänyt katkaista.

Ja sitte sillai tää, kun itellä, sanotaan et se kaveripiiri missä oli aikasemmin ollu, niin sillon jää myös nämä tutun tutut pois tästä listasta. Elikkä koska välithän minä pistin sillain poikki että mä en heihin ollu enää vankilasta yhteyksissä enkä tämmöstä. Et ku se on kuitenkin, siin on tiettyjä polkuja katkastava mihin ei palaa.

Mäkin viime viikolla niin, joutusin tekeen vähän semmosii päätöksii tavallaan mist ei kaikki ihmiset varmaan tykkää, mut siin vaiheessa et ajattelenks mä kaverii minkä takia mä voisin retkahtaa vai itteäni niin kyl se sit se, se tulee sielt.

Edellisten aineisto-otteiden kaltaiset tilanteet eivät ole olleet naisille helppoja. Tällaisissa tilanteissa välit vanhoihin, rikollisiin tuttaviiin on usein täytynyt katkaista kokonaan. Mitä kauemmin naiset ovat eläneet rikollisen elämäntavan mukaan, sitä syvemmillä he ovat niissä piireissä ja sitä pahemmin sosiaaliset suhteet muodostuvat rikollisista henkilöistä. Paternosterin ja Bushwayn (2009, 1126) mukaan muutosprosessissa liikettä 'parempaan' suuntaan mahdollistavat ja auttavat sekä henkilön mieltymysten muutokset että muutokset sosiaalisissa suhteissa.

Se on ihan sama mitä asiaa me tehdään ni me kompastellaan aina jossain matkan varrella. Ja niitä kompasteluja on tullu tässä vaikka on viettäny tämmöstä rikoksetonta ja päihtetöntä elämää, ni niitä kompasteluja tulee silti, mutta nyt tällä hetkellä niistä onnistuu selviytymään yksin. Mutta siinä hetkessä ei olis onnistunu. Elikkä sekin on semmonen että jos ei sulla ole siinä tukea ja apua, niin harva täällä yksin pärjää.

Edellisen lainauksen mukaisesti naiset kuvaavat aineistossa myös sitä, kuinka ovat saaneet apua ja tukea myös eri ammattilaisten toimesta. Niin sanottujen muiden tahojen, tarkoittaen esimerkiksi eri alojen ammattilaisia, rooli muutosprosessissa on tärkeä (Maruna ym. 2010, 80). Positiivinen suhde rikosentekijän ja työntekijän välillä voi kannustaa irtaantumaa rikollisuudesta (Nelson 2012, 67).

7.6 Tekeminen

Useampi aineistoni nainen oli haastatteluhetkellä koevapaudessa tai jo kokonaan vapautunut vankilasta. Naisten kertomuksista havaitsin, että useampi nainen puhui siitä, kuinka tärkeää on, että päivissä on tekemistä. Mikäli päivät ovat tylsiä ja tekemistä täytyy ikään kuin keksimällä keksiä, saattoi vanhat, rikolliset tavat yrittää nostaa päätään. Seuraavaksi aineisto-otteita haastatteluista.

Ehkä se että mulla on liikaa aikaa, mutta nyt kun mulla on se lähtökohta et mulla on jo töitä ja mulla on tää kuntosali uutena harrastuksena tässä, että, niin silloin kun oli pitkästyttävää kotona ja sitten rupes mieltii että mitäs tässä nyt tekis ja, sit sitä lähti maailmalle seikkailee, niin mulla nyt se työkin pitää mut niinku kotona sitten ja mulla on koirat siellä jotka pitää kotona.

Tärkeintä on ollu tässä koevapaudessa se ettei vaan ois liikaa vapaa-aikaa. Ennemmin sitä on vähän kiireinen ja vähän oikeestaan alkaa niinku luopuu niistä vapaa-ajantoiminoista siis silleen että voi vaan olla ja levätä ja näin.

Mut mulla on just se, jos mulla ois vähänkin vähemmän töitä, vähänkin niinku helpommat päivät niin mä turhautuisin. Mä turhaudun tosi helposti et mun täytyy rasittaa itteeni siis silleen, aika hyvin.

Työn ja tekemisen merkitys oli naisille pitkälti se, että sai päiviin uudenlaista, tervettä sisältöä. Työpaikka, työkokeilupaiikka tai kuntouttavan työtoiminnan paikka toimi kuitenkin myös paikkana, jossa voi onnistua.

Ei mut, siis, en mä oikein, siis jos mä en ois saanu tätä paikkaa niin en tiedä miten mulla ois asiat nyt, tai millä mielellä mä oisin, nyt mulla on niin onnistunu olo, siis just näin

et niinku semmonen voittajafilis, niin se pitää mielen oikeesti niin hyvänä ja jaksaa vaan yrittää enemmän ja enemmän ja enemmän, ja huomaa et siinä oikeesti onnistuu.

Edellisen sitaatin kuvailemalla tavalla työllä voi olla varsinaisen työn ja tekemisen lisäksi myös sellainen merkitys, että nainen voi tuntea itsensä onnistuneeksi.

8 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuskysymykseni tässä maisterintutkielmassa oli: *Mitkä tekijät ovat naisten mukaan merkityksellisiä rikollisuudesta irtaantumisen sekä rikoksettoman elämän ylläpitämisen kannalta?* Valitsin tutkielmaani teoriaksi desistanssin, eli rikoksista irtaantumisen käsitteen. Desistanssi -käsitteen alla valitsin tarkemman huomion kohteiksi kolme teoriaa: halun hyvittää, kognitiivisen muutoksen sekä pelätyn itsen merkityksen. Desistanssi voidaan nähdä joko yksittäisenä tapahtumana, jossa rikoksista irtaantuminen tapahtuu äkillisesti, eikä rikollista toimintaa tapahdu enää jatkossa (McNeill & Maruna 2007, 225; Maruna ym. 2004, 5). Desistanssin voidaan ajatella myös olevan prosessi, jossa entinen rikollinen paitsi lopettaa rikosten tekemisen, mutta myös ylläpitää rikoksetonta elämää (Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus ... 2010, 13). Rikoksista irtaantuminen on universaali ilmiö ja aihe. Jokaisessa maassa ja valtiossa on omat lakinsa, jotka määrittävät esimerkiksi vankien kuntoutusta. Suomessa muun muassa vankeuslaki (767/2005) säätelee vankien hoidosta ja kuntoutuksesta. Vankeuslain (767/2005) 1.luvun 2§:ssä kirjataan, että vankeusrangaistuksen tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia elää rikoksetonta elämää.

Analysoin litteroidun haastatteluaineiston teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Tutkimuksen tuloksena huomasin, että naisille kaikkein merkityksellisintä rikoksista irtaantumisessa oli kognitiivinen muutos. Naisten puheissa selkeästi tärkeimmäksi seikaksi nousi oma sisäinen muutos sekä korvaavan minän muodostuminen. Korvaavaan minään liittyy pelätyn itsen merkitys. Naiset eivät varsinaisesti juurikaan tuottaneet puhetta pelätyistä minästä, mutta tähän liittyy negatiivisen mahdollisen oivaltaminen. Ei-toivotun tulevaisuuden ajattelu voi toimia rikoksista irtaantumisen kannalta tärkeänä motivaattorina. Useat aineistoni naiset kuvasivat myös, kuinka he ovat ymmärtäneet rikollisuuden hinnan ja haluavat elämältään muutakin. Halu hyvittää liittyy myös kognitiiviseen muutokseen siinä mielessä, että korvaavan minän muodostuminen usein vaatii sen, että tekemäänsä paha voi ikään kuin hyviti-

tää jotenkin. Naisten kertomuksissa vertaistuki nousi esille useaan kertaan. Naiset kokivat, että vertaistuesta oli heille itselleen iso apu. He myös toivoivat, että voisivat itse toimia joskus vertaistukena ja kannustavana esimerkkinä jollekin toiselle, joka pyrkii rikoksettomaan elämään. Kiinnostava ja tärkeä seikka on, että auttamistyö on ainut työ, jossa haastava historia ja rikoksien teko nähdään etuina (Lebel 2007, 4–5).

Rikollisuus ja vakavat päihderiippuvuudet liitetään usein toisiinsa. Etenkin naisvankien tiedetään olevan useimmiten vakavasti päihderiippuvaisia (esim. Salovaara 2019, 250). Naisten kertomuksissa päihderiippuvuus nousi toistuvaksi teemaksi, johon naiset toivoivat apua voidakseen ylläpitää rikoksetonta elämää. Myös väkivalta tai sen uhka ovat vahvasti läsnä päihde- ja rikollispiireissä. Suurin osa naisvangeista on kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa (Naiset näkyviksi 2008, 98–102). Aineistossani naiset tuottivat paljon puhetta sekä kokemastaan että tekemästään väkivallasta. Väkivallasta naiset puhuivat erityisesti siihen sävyyn, että toivoisivat, että heidät nähtäisiin ihmisinä väkivallan takana. Tähän liittyen naiset kertoivat, että ylläpitääkseen rikoksetonta elämää, he tarvitsevat mahdollisuuden uuteen elämään. Naisten kokemusten mukaan heidät usein tuomitaan yhteiskunnan ja muiden ihmisten toimesta, vaikka olisivatkin kärsineet jo varsinaisen rangaistuksensa.

Erilaisten ammattilaisten tukea naiset kaipasivat ennen kaikkea asuntoasioissa sekä muissa käytännön asioissa, kuten erilaisten hakemusten tekemisessä. Asunnon pysyminen vankeusrangaistuksen ajan tai uuden asunnon saaminen vapautumisen aikaan olivat naisten mukaan ensisijaisen tärkeitä asioita. Mikäli asuntoa ei ole, ajautuu helposti ja nopeasti vanhoille tutuille rikollisille teille. Naiset nostivat puheissaan merkittäviksi asioiksi rikoksettoman elämän ylläpitämisen kannalta hyvät sosiaaliset suhteet sekä päivittäisen tekemisen. Sosiaalisista suhteista etenkin omien lasten koettiin tuovan motivaatiota muutoksen ylläpitoon. Monissa tutkimuksissa (esim. Andersson 2019, 120; Salovaara 2019, 117) on havaittu, että äitiys ja lapset ovat naisia kaikkein eniten motivoivia asioita. Naiset kertovat, että osana kognitiivisen muutoksen prosessia he ovat joutuneet luopumaan joistakin sosiaalisista suhteistaan. Tällaisia haitallisia suhteita ovat esimerkiksi vanhat päihde- ja rikollispiireihin kuuluvat tutut, jotka eivät yksinkertaisesti kannusta ylläpitämään rikoksetonta elämää. Naisten mukaan tekemättömyys ja tylsyys saattoivat helposti ajaa vanhoihin rikollisiin tapoihin. Useampi naisista kertoi olevansa kuntouttavassa työtoiminnassa, töissä tai opiskelevansa. Myös erilaiset harrastukset ja rutiinit muutenkin koettiin merkityksellisiksi rikoksetonta elämää ajatellen.

Tämän maisterintutkielman perusteella voin todeta, että rikostaustaisilla, vankilasta vapautuneilla naisilla on usein monia kasautuneita haasteita. Nämä ovat saattaneet olla läsnä heidän elämässään jo pitkään, jopa lapsuudesta saakka. Rikollisuudesta irti pääseminen vaati sen, että ongelmiin puututaan ja niihin saadaan oikean-

laista tukea. Vaikka desistanssiprosessissa suurin muutos tapahtuu henkilössä itsessään, prosessiin liittyy myös monenlaisia muita tekijöitä, joiden tulisi olla kunnossa. Se, että kokonais- ja uusintarikollisuuden vähentäminen sekä kuntouttavan toiminnan vahvistaminen oli yksi Marinin hallitusohjelman tavoitteista kertoo siitä, kuinka tärkeästä aiheesta on kyse. Tämän maisterintutkielman perusteella näyttää siltä, että naisia ei ole osattu tukea ja auttaa rikoksista irtaantumisessa tai rikoksettoman elämän ylläpitämisessä oikeilla tavoilla ja oikea-aikaisesti. Näin on ainakin niiden kahden-toista naisen kohdalla, jotka muodostavat tutkielman aineiston.

Jo olemassa olevissa palveluissa on selkeästi huomattavasti parantamisen varaa. Tässä tutkielmassa aineiston naiset ovat kuvailleet esimerkiksi vankilan päihdehoidon olevan ”naurettavalla tasolla”. Naisten kokemuksen mukaan asioista ei tiedoteta, joten naiset saattavat olla täysin epätietoisia heidän mahdollisuuksistaan. Systemiä tulisi siis muokata avoimemmaksi jo vankeusrangaistuksen aikaisista mahdollisuuksista lähtien. Nais erityisyys näkyy sekä vankilan tarjoamissa, että vapautumisen jälkeessä tarjottavissa palveluissa huonosti. Nais erityisyyden ymmärtäminen ja ymmärryksen pohjalta palveluiden luominen olisivat rikostaustaisten naisten kuntoutumisen kannalta ensisijaisen tärkeitä asioita.

Suomessa eletään keväällä 2023 historiallista aikaa siinä mielessä, että uudet hyvinvointialueet ovat aloittaneet toimintansa vuoden alusta alkaen. Hyvinvointialueen tehtävänä on järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä pelastustoimi. (Valtioneuvosto 2023.) Monia aikaisemmin kunnalle kuuluneita tehtäviä on sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä siirtynyt hyvinvointialueille. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021) määrää 7§: ssä, että hyvinvointialueella on ensisijainen vastuu asukkaidensa terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä. Kyseinen laki (612/2021) määrittää 8§: ssään, että hyvinvointialueella tulee olla riittävä valmius, toimintakyky ja osaaminen vastata sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä sekä sen on huolehdittava palvelujen saatavuudesta kaikissa tilanteissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta voi olla montaa mieltä, mutta aineistoni sai minut huolestumaan. Kuntien ja vankiloiden yhteydenpito on oman työkokemukseni perusteella ollut heikkoa jo ennen sote-uudistusta. Toivon, että tilanne ei ainakaan huonone hyvinvointialueiden myötä. Edellä mainitussa laissa (612/2021) on maininta siitä, että hyvinvointialueella tulee olla riittävä osaaminen vastata palveluiden järjestämisestä. Toivon, että tämä maisterintutkielma lisää sosiaalityöntekijöiden ja muiden alalla työskentelevien ymmärrystä siitä, millaisia asioita pieni marginaalinen vankilasta vapautuneiden naisvankien ryhmä kokee tarvitsevänsä muutokseen. Kun miettii tämän tutkielman tuloksia suuremmassa mittakaavassa, on tutkielman tulokset sellaisia asioita, joita olisi hyvä ottaa huomioon ihan kaikkien vapautuvien vankien kohdalla.

Ajattelen, että tämän maisterintutkielman aiheeseen ja sen ympärille liittyy useita mielenkiintoisia tutkimusaiheita sekä -tarpeita. Kuten olen tulosluvussa 6.2 kuvaillut, vankilaan päätyneet naiset ovat usein kokeneet kovia. Väkivalta ja päihteet ovat olleet lähes jokaisen aineistoni naisen arkipäivää rikollisessa elämässä. Naisilla on varmasti kannettavanaan erilaisia traumoja. Joukamaa yhdessä kollegoidensa kanssa (2010) on todennut, että naisvangeilla on miehiä yleisemmin esimerkiksi traumaperäistä stressihäiriötä ja pelko-oireisia häiriöitä (Joukamaa ym. 2010, 51–54). Useiden tutkimusten mukaan traumataustan merkitys on tärkeä ymmärtää kuntoutuksessa ja esimerkiksi päihdehoidossa (esim. Salovaara 2023; Anderson ym. 2020). Mielestäni olisi erittäin mielenkiintoista ja hyödyllistä tutkia rikostaustaisten naisten traumakokemuksia, sekä niiden vaikutuksia esimerkiksi kuntoutumiseen. Naiset ovat haastatteluissa kuvaillut vankilan kuntoutusohjelmia surkeiksi, eikä osa naisista ole edes päässyt varsinaiseen kuntoutukseen. Mielestäni vankeusrangaistuksen aikaiset kuntoutukset, niiden vaikuttavuus sekä niihin pääseminen olisivat myös erittäin mielenkiintoisia ja tärkeitä tutkimusaiheita.

LÄHTEET

- Aardema, F. & Wong, S.F. (2020). *Feared possible selves in cognitive-behavioral theory: An analysis of its historical and empirical context, and introduction of a working model*. *Journal of obsessive-compulsive and related disorders*, 24, 100479. (<https://doi.org/10.1016/j.jocrd.2019.100479>) Viitattu 5.12.2022.
- Alasuutari, P., & Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0* (4. uud. p.). Tampere: Vastapaino.
- Andersson, M. (2019). *Äitiys on mahdollisuus*. Teoksessa Pehkonen, A., Kekoni, T. & Kuusisto, T. (toim.) *Oikeus päihdehuoltoon*. Tampere: Vastapaino.
- Bangkok Rules (2010). *United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary*. ([*Bangkok Rules_ENG_22032015.pdf \(unodc.org\)](https://www.unodc.org/documents/women/2010/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf)). Viitattu 25.11.2021.
- Berg, K. (2009). *Kulttuuriset odotukset äitiyden rakentajina*. *Janus* vol. 17 (2) 2009, 170–175. ([Kulttuuriset odotukset äitiyden rakentajina näkymä \(journal.fi\)](https://www.journal.fi/)). Viitattu 7.2.2022.
- Berg, K. (2008). *Äitiys kulttuurisina odotuksina*. Helsinki: Väestöliitto.
- Eaton, M. (1993). *Women after prison*. Open University Press: Buckingham.
- Enroos, R. (2008). *Vankila lapsuudessa -lapset vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää*. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Enroos, R. (2015). *Vankila, vanhemmuus ja lapsi – näkökulmia perhekäytäntöihin*. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy-Juvenes Print.
- Farrall, S. (2004). *Social capital and offender reintegration: making probation desistance focused*. Teoksessa Maruna, S. & Immarigeon, R. (toim.) *After Crime and Punishment*. Cullompton, Devon: Willan Publishing.
- Farrall, S. & Bowling, B. (1999). *Structuration, Human Development, and Desistance from Crime*. *British Journal of Criminology* 39:253-68.
- Farrall, S. & Calverley, A. (2006). *Understanding desistance from crime: Emerging theoretical directions in resettlement and rehabilitation*. Open University Press.
- Fox, K. J. (2022). *Desistance frameworks*. *Aggression and violent behavior*, 63, 101684. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101684>. Viitattu 17.10.2022.
- Gelsthorpe, L. & Wright, S. (2015). *The Context: Women as Lawbreakers*. Teoksessa Annison, J., Brayford, J. & Deering, J. (toim.) *Women and Criminal Justice: From the Croston Report to Transforming Rehabilitation*. Bristol: Policy Press. 39–58.
- Giordano, P.C., Cernkovich, S.A. & Rudolph, J.L. (2002). *Gender, crime and desistance: Toward a theory of cognitive transformation*. *American Journal of Sociology*, 107, 990-1064.
- Giordano, P.C., Schroeder, R.D. & Cernkovich, S.A. (2007). *Emotions and crime over life course: A neo-meadian perspective on criminal continuity and change*. *American Journal of Sociology*, 112, 1603-1661.
- Granfelt, R. (2013). *Asumissosiaalinen työ rikosseuraamusalalla. Lähtökohtana asumissosiaalinen työ ja desistanssi*. Teoksessa Hyväri, S. & Kainulainen, S. (toim.) *Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin*.

- Tampere: Juvenes Print Oy. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 39. ([*A39 ISBN 9789524932165.pdf \(theseus.fi\)](#)). Viitattu 7.2.2022.
- Granfelt, R. (1998). *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Granfelt, R. (2007). *Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa. Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa*. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Handbook on Women and Imprisonment (2014). *Criminal justice handbook series*. United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules). New York: United Nations.
- Healy, D. (2010). *The Dynamics Of Desistance: Charting Pathways Through Change*. Cullumpton, Devon: Willian Publishing.
- Heidemann, Gretchen; Cederbaum, Julie A.; Martinez, Sidney & LeBel, Thomas P. (2016) *Wounded healers: How formerly incarcerated women help themselves by helping others*. *Punishment & Society* 18 (1), 3–26
- Heidensohn, F. M. (1995). *Women and Crime*. New York: New York University Press.
- Heidensohn, F.M. (1968). *The Deviance of Women: a Critique and an Enquiry*. *British Journal of Sociology*.
- Hughes, J., Chau, S. & Vokrri, L. Mothers' Narratives of Their Involvement with Child Welfare Services. *Affilia*. 2016;31(3):344–358. ([10.1177/0886109915574579](#)). Viitattu 8.2.2022.
- Jokinen, E. (1996). *Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Tampere: Tammer-Paino.
- Joukamaa, M. & työryhmä (2010). *Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1.
- Järvinen, M-K. (2015). *Asiakas-työntekijäsuhde rikosseuraamusalalla: Dialoginen arviointi tiedontuotannon tapana*. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis.
- Kanervo, R. (2015). *Elämän on muututtava. Naisvankien vankeusaikaiset kuntoutustarpeet*. Helsingin yliopisto.
- Karttunen, T. (2019). *Naiseryityistä päihdehoitoa: Etnografinen tutkimus päihdehoitolaitoksen naistenyhteisöstä*. Jyväskylän yliopisto.
- Kivimäki, S. (2020). *Rikostaustaiset naiset asiakkaina. Opas työn tueksi*. Naiset näkyviksi -hanke. Kriminaalihuollon tukisäätiö 2020.
- KRIS Suomen keskusliitto ry (2022). ([Mikä KRIS on? % kris.fi Mitä KRIS yhdistys on? kris.fi Mikä KRIS on?](#)) Viitattu 16.11.2022.
- Kuula, A. (2015). *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstä (817/2015).
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000).
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021).
- Lastensuojelulaki (417/2007).
- Lattu, E. (2016). *Naisten tekemä väkivalta*. Tampere: Tampere University Press.
- Lattu, E. (2006). *Väkivaltarikoksista tuomittujen naisten vankilasta vapautuminen*. Teoksessa (toim.) *Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittuvuus*. Terttu Utraisen

- juhlakirja. Helsinki: Talentum, 235–249.
- Leppo, A. (2018). *Vapautuvien asumisen tuki. Käsikirja asumissosiaaliseen työhön rikostaustaisten kanssa*. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Lilly, R.J, Cullen F.T., & Ball, R.A. (2019). *Criminological Theory. Context and Consequences*. (7th ed.) London: SAGE. Chapter 10.
- Maruna, S., Immarigeon, R. & P.Lebel, T. (2004). *Ex-offender reintegration: theory and practice*. Teoksessa Maruna, S. & Immarigeon, R. (toim.) (2004). *After crime and punishment: Pathways to offender reintegration*. Willan Publishing.
- Maruna, S. (2001). *Making Good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington: American Psychological Association.
- Maruna, S., Lebel, T. & Lanier, C. (2010). *Understanding desistance from crime. Rehabilitation Services Group*. London: Ministry of Justice.
- Maruna, S., McNeil, P. Raynor & Trotter, C. (2010). "The Desistance Paradigm in Correctional Practice: From Programs to Lives." In *Offender Supervision: New Directions in Theory, Research and Practice*, edited by T. LeBel, 65–87. New York, NY: Willan.
- McIvor, G., Murray, C. & Jamieson, J. (2004). *Desistance from crime: is it different for women and girls?* Teoksessa Maruna, S. & Immarigeon, R. (toim.). *After Crime and Punishment*. London: Willan Publishing.
- McNeill, F. & Maruna, S. (2007). *Giving Up and Giving Back: Desistance, Generativity and Social Work with Offenders*. Jessica Kingsley Publishers.
- Miguel-Calvo, E. (2021). *Vulnerability and agency. Women after prison in the Basque Autonomous Community, Spain*. Teoksessa Kuronen, M., Virokannas, E. & Salovaara, U. (toim.) *Women, vulnerabilities and welfare service system*. London and New York: Routledge.
- Ministerikomitean suositus CM/Rec (2010) 1 jäsenvaltioille Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuraamustyötä koskevista säännöistä.
Ministerikomitean hyväksymä 20.1.2010 ministereiden sijaisten 1075. kokouksessa.
- Myers, B. J., Smarsh, T. M., Amlund-Hagen, K. & Kennon, S. (1999). *Children of Incarcerated Mothers*. *Journal of Child and Family Studies*, Vol 8 (1), 11-25.
- Nelson, A. (2012). *Social work with Substance Users*. London: Sage.
- Nousiainen, K. (2004). *Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Nätkin, R. (2006). *Äitiys ja päihteet – kertomus ja politiikka*. Teoksessa R. Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe: vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Paternoster, R. & Bushway, S. (2009). *Desistance and the feared self: Toward an identity theory of criminal desistance*. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 99, 1103-1156.
- Piispa, M. & Lind, H. (2021). *Taustalla rikos, edessä muutos. Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä*. Oikeusministeriön julkaisuja.
- Pohjola, A. (2016). *Sosiaalityön vastuu heikompaan asemaan joutuneista*.

- Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) (2016) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Pösö, T. (2009). *Sosiaaliset ongelmat ja hyvän olon tunne*. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) *Tabujen kahleet*. Tampere: Vastapaino.
- Renzetti, C. (2013). *Feminist Criminology*. Croydon: CPI Group.
- Rikoslaki (39/1889).
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020. ([Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020](#)). Viitattu 23.11.2021.
- Rikosseuraamuslaitos 2020a. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2019. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2020. ([Rikosseuraamuslaitoksen tilinpaatos ja toimintakertomus 2019.pdf](#)). Viitattu 8.12.2021
- [Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä - Oikeusministeriö \(oikeusministerio.fi\)](#). Viitattu 16.5.2022.
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020. ([Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020](#)). Viitattu 23.11.2021.
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2017. ([RISE_Tilastoja_2017.pdf](#) ([rikosseuraamus.fi](#))). Viitattu 11.2.2022.
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2014. ([RISE_Vuosikirja2014_nettiin_korjattu.pdf](#) ([rikosseuraamus.fi](#))). Viitattu 18.5.2022.
- Rikosseuraamuslaitos 2021. Eurooppalaisen vankeinhoitosäännöt. Ministerikomitean suositus Rec (2006)2-rev jäsenvaltioille eurooppalaisista vankeinhoitosäännöistä. Helsinki: PunaMusta Oy.
- Rikosseuraamuslaitos 2020a. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2019. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2020. ([Rikosseuraamuslaitoksen tilinpaatos ja toimintakertomus 2019.pdf](#)). Viitattu 8.12.2021.
- Rikosseuraamuslaitos 2017. Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt. Nelson Mandela -säännöt. Helsinki: Erweko Oy.
- Rose, K. (2022). *The role of cognitive change in desistance from crime: Do cognitive-behavioral programs spark cognitive change and desistance?* *Journal of crime & justice*, 45(2), 152–170. (<https://doi.org/10.1080/0735648X.2021.1921611>) Viitattu 15.11.2022.
- [Sakko - Rikosseuraamuslaitos](#). Viitattu 16.5.2022.
- Salovaara, U. (2019). *Rikoksista tuomitut naiset. Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet*. Jyväskylä: PunaMusta Oy.
- Salovaara, U. (2021). *Vankilasta vapautuvien naisten tuen tarve ja tukemisen mahdollisuudet*. Teoksessa Matthies, A-L., Svenlin, A-R. & Turtiainen, K. (toim.) *Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Gaudeamus Oy.
- Salovaara, U. (2023). *Rikostaustaisten äitien lasten lastensuojelun asiakkuus kriisikokemuksena*. Teoksessa Raitakari, S., Harrikari, T., Hekkala, M., Kivipelto, M., & Salovaara, U. *Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa*. Jyväskylän yliopisto.

- Salovaara, U. (2023). Nais erityiset ja sukupuolisensitiiviset toimintamahdollisuudet rikosseuraamualalla. Teoksessa Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, julkaisija, Kaarakka, O., & Nikula, K. (2023). *Rikosseuraamusalan etiikka: Käsitteistä käytäntöön*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus
- Silta-Valmennusyhdistys ry, 2023. ([Toimintamuodot](#) | [Silta-Valmennusyhdistys ry \(siltavalmennus.fi\)](#))
- Sinko, P. & Virokannas, E. (2009). *Rajallisia äitiysidentiteettejä – Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista*. Janus 17 (2), 104–120.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).
- Sullivan, C. 2012. “Change in Offending across the Life Course.” In *The Oxford Handbook of Criminological Theory*, edited by F. Cullen and P. Wilcox, 205–225. New York, NY: Oxford University Press.
- Swift, K. J. (2015). *Motherhood*. Teoksessa J. Wright (toim.) *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*. Elsevier, 881–886. Viitattu 7.2.2022.
- Tammi-Moilanen, K. (2020). *Naisvankiselvitys. Selvitys naisvankien olosuhteista, toiminnoista ja turvallisuudesta*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2020.
- Tourunen, J., Kaskela, T. & Weckroth, A. (2019). *Päihdekuntoutusohjelmat vankilassa. Historiallinen katsaus sekä ohjaajien ja vankien kokemukset*. A-klinikkasäätiön raporttisarja 68. Helsinki.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (5. uud. p.). Helsinki: Tammi
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). 2012. [United States of America | World Prison Brief \(prisonstudies.org\)](#). Viitattu 16.5.2022.
- Valtioneuvosto 2023. ([Mikä on hyvinvointialue? | Soteuudistus](#)). Viitattu 4.3.2023. [Valvontarangaistus - Rikosseuraamuslaitos](#). Viitattu 16.5.2022.
- Vankeuslaki (767/2005). [Vankeus - Rikosseuraamuslaitos](#). Viitattu 16.5.2022.
- Viikki-Ripatti, S. (2011). *Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena*. Teoksessa Lavikkala, R. & Linderborg, H. (toim.) *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä*. Acta Poenologica 2/2011. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Virokannas, E., Salovaara, U., Krok, S. & Kuronen, M. (2021). *Finnish welfare service system from the standpoint of women in vulnerable life situations*. Teoksessa Kuronen, M., Virokannas, E. & Salovaara, U. (toim.) *Women, vulnerabilities and welfare service system*. London and New York: Routledge.
- Vuori, J. (2010). *Äitiys sukupuolikysymyksenä*. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino.
- Väyrynen, S. (2007). *Usvametsän neidot: Tutkimus nuorten naisten elämästä huumekeuivoissa*. Acta Universitatis Lapponiensis 118. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Väyrynen, S. (2009). *Väkivallan tabu ja naisten huumeidenkäyttö*. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) *Tabujen kahleet*. Tampere: Vastapaino. 179–203.

[Yhdistelmärangaistus - Rikosseuraamuslaitos](#). Viitattu 16.5.2022.

[Yhdyskuntapalvelu - Rikosseuraamuslaitos](#). Viitattu 16.5.2022.

[Yhdyskuntaseuraamukset - Rikosseuraamuslaitos](#). Viitattu 16.5.2022.

LIITE 1. Rangaistustyyppien kuvaukset.

Rangaistus	Lyhyt kuvaus	Muuntomahdollisuus
Rikesakko	Euromäärältään kiinteä rangaistus.	Ei voida muuttaa vankeudeksi.
Päiväsakko	Päiväsakon määrä on yhdestä 120 päiväsakkoon. Määrä riippuu rikoksen törkeydestä. Päiväsakon rahallinen määrä määrittyy rikosentekijän maksukyvyyn mukaan. Rikoslain (39/1889) 2a luvun 2 §:n (808/2997) mukaan päiväsakon rahamäärä on määrättävä niin, että se on kohtuullinen sakotettavan maksukykyyn nähden.	Mikäli päiväsakko jää maksamatta, voidaan se erillisessä oikeudenkäynnissä muuttaa vankeusrangaistukseksi. Yksi vankeuspäivä vastaa kolmea päiväsakkoa. Muuntorangaistus on vähintään neljä, mutta enintään 40 päivää vankeutta.
Tutkintavankeus	Ei ole varsinaisesti rangaistus, vaan se on esitutkinnan ja oikeudenkäynnin ajaksi määrätty pakkokeino. Toimeenpanosta vastaavat poliisi sekä Rikosseuraamuslaitos.	Mikäli henkilö on epäiltynä vakavasta rikoksesta ja poliisitutkinnan turvaamiseksi hänet halutaan pitää kiinni yli neljä vuorokautta, tulee epäily vangita käräjäoikeuden päätöksellä.
Vankeusrangaistus	Elinkautinen tai määräaikainen ehdoton vankeusrangaistus. Vankeusvangiksi voi joutua myös siinä tapauksessa, jos on menettänyt ehdonalaisen vapauden. Silloin vankilaan tullaan suorittamaan jäännösrangaistusta.	
Ehdollinen vankeus	Mikäli tuomio on enintään kahden vuoden mittainen vankeusrangaistus, voidaan se määrätä ehdolliseksi. Ehdollisen vankeusrangaistuksen ohessa voidaan tuomita sakkoa tai yhdyskuntapalvelua. Ehdollisessa vankeusrangaistuksessa käytetään koeaikaa, joka kestää vähintään vuoden, mutta enintään kolme vuotta.	Mikäli tuomittu tekee koeaikana uuden rikoksen, josta tuomio olisi ehdoton vankeus, voi tuomioistuimien määrätä ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpantavaksi.
Yhdistelmä-rangaistus	Yhdistelmä-rangaistuksella tarkoitetaan rangaistusta, joka koostuu vankeudesta sekä yhden vuoden mittaisesta valvonta-ajasta. Yhdistelmärikos voidaan tuomita vakavan rikoksen uusijalle, jota pidetään erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Vankilassa suoritetun rangaistuksen jälkeen alkaa välittömästi valvonta-aika. Tänä aikana tuomitun on noudatettava tiettyä suunnitelmaa, mm. päihitteettömyyttä. Lain mukaan yhdistelmä-rangaistukselle on tiettyjä kriteereitä, kuten: rikosentekijä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden mittaiseen vankeusrangaistukseen törkeästä rikoksesta, kuten murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä tai törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä.	Mikäli tuomittu rikkoo valvontavelvollisuuksiaan, voidaan hänet tuomita suorittamaan jäljellä oleva valvonta-aika ehdottomana vankeutena.
Yhdyskuntapalvelu	Seuraamus, jossa tuomittu tekee Rikosseuraamuslaitoksen valvomana yleishyödyllistä palkatonta työtä tai osallistuu uusintarikollisuutta tai päihdeongelmia vähentävään hoitoon ja toimintaan. Yh-	Mikäli tuomittu rikkoo velvollisuuksiaan yhdyskuntapalvelun aikana, voidaan rangaistus muuttaa valvontarangaistukseksi tai ehdottomaksi vankeudeksi.

	dyskuntapalveluun voidaan tuomita enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta ja se on pituudeltaan 14–240 tuntia.	
Ehdonalainen vapaus	Voi tulla kyseeseen, kun ehdotonta vankeusrangaistusta suorittava on suorittanut kaksi kolmasosaa vankeusrangaistuksestaan. Ehdonalaisella vapaudella tarkoitetaan vankeusrangaistuksesta tai valvontarangaistuksesta suorittamatta olevan niin sanotun jäännösrangaistuksen suorittamista vapaudessa. Valvottu koevapaus voi alkaa aikaisintaan kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Koevapauden tarkoituksena on asteittain vapautumisella estää uusintarikollisuutta ja edistää rikoksentekijän paluuta yhteiskuntaan.	Mikäli ehdonalaisessa vapaudessa oleva syyllistyy koeaikana rikokseen, josta olisi tuomittava yhdistelmä-rangaistukseen tai ehdottomaan vankeuteen, voi tuomioistu-in vaatia jäännösrangaistuksen täytän-töönpanoa osittain tai kokonaan.
Valvontarangaistus	Vapaudessa tapahtuva rangaistus. Valvontarangaistusta suorittavaa valvotaan muun muassa erilaisilla teknisillä välineillä sekä ennalta ilmoittamattomilla käynneillä. Valvontarangaistuksella korvataan osa lyhyistä, ehdottomista vankeusrangaistuksista, ja se voi olla enintään kuuden kuukauden mittainen. Valvontarangaistuksen edellytyksenä on, että se on perusteltua esimerkiksi sosiaalisten valmiuksien edistämiseksi ja ylläpitämiseksi. Tämän lisäksi tuomitun voidaan olettaa suoriutuvan valvontarangaistukseen sisältyvistä velvollisuuksista, kuten asunnossa pysymisestä ja päiväohjelman noudattamisesta. Ankaruudeltaan valvontarangaistus on ehdottoman vankeuden ja yhdyskuntapalvelun välissä. Valvontarangaistus edellyttää ehdotonta päihitteettömyyttä.	Mikäli tuomittu rikkoo valvontarangaistuksen ehtoja toistuvasti tai vakavasti, muutetaan rangaistus ehdottomaksi vankeudeksi.
Valvottu koevapaus	Tuomittu pääsee kotiin vankilasta, mutta on valvonnan alaisena. Koevapauden aikana tulee olla aina tavoitettavissa puhelimitse. On myös tietyt ajat, jolloin tulee olla kotona. Koevapaudessa tehdään töitä tai käydään koulussa. Vaaditaan ehdotonta päihitteettömyyttä.	Mikäli tuomittu ei noudata valvotun koevapauden sääntöjä, joutuu hän takaisin vankilaan.